

ДОЛООН
ХОНОГО
НЭГЭ УДАА
ГАРАНА

Буряадай Залуушуул

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛ ОУГАНИЗАЦИН ОУГАН

ГАЗЕТ
1991 ОНОЙ
ОКТАБРИН 1-НЭЭ
БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ
ОРШУУЛАГДАЖА ГАРНА

Суббото,
октябрийн 6,
1990 он
№ 40 (7165)

Сэн 10 мүнхэн.

9-10-хи хууд. хара

ТААНАД, КОММУНИСТНУУД, ХЭД ГЭЭШЭБТА?

КПСС-эй республиканска комитедэй секретарь Л. Ч. Нимаевагай
«шууяа татаһан» статья («Буряадай залуушуул», 1990 оной
сентябрийн 22) тушаа һанамжа.

**Молодежь
Бурятии**

Жэлэй захилгын

сэн—7 түхэриг 80 мүнхэн. Индекс 50902

2-ДОХИ КҮҮД.

АРЬ ГАЗАРТА УРГАДАГ,
АСА БҮХЭТЭЙ АЛТАРГАНА,
АЛБАН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭНЭН
АБА ЭЖЫ ХОЕРНИ,
ЭБЭР ГАЗАРТА УРГАДАГ,
ЭШЭ БҮХЭТЭЙ АЛТАРГАНА,
ЭЛБЭН ДЭЭРЭЭ ТЭНЖЭЭНЭН
ЭЖЫЛ АБА ХОЕРНИ.

№ 10

1990 оной октябрийн 6.

Угай бэшэгэй ула мүрөөр

БАЛЖАН ХАТАН

Урид хэлэгдэхэ үгэ

Балжан хатан тухай домог-гуудай гар бэшгүүд хадаа далайн урдах бурхадүүд дунда урда сагаа хойшо элбэгээр таранхай байдаг байгаа. Солонгүүдэй бүүбэй байлз хаанай мэдэл дорхоо Хорин арбан нэгэн эсэгээрэй гаража, мүнөөнэйнгөө нутаг-гуудта тэрлэн эржэ, түб-хинэн хуунамайх ута түүхыг харуулан Балжан хатанай домогой гол вариантүүдэй нэгэнийн 1900 ондо профессор

А. М. Позднеевэй «Монголын христоматик» гэжэ ном соо Санкт-Петербургта хуушан монголоор түрүүшнхэ хэблэгдэ. Тэб гэрэн жэлэй үнгэрхэн хойно тэрэ вариант-ын академик Ц. Дамдинсүрэн 1959 ондо «Монгол уран зохиолой дээрэ зуун бэлгэ орошобо» гэнэн томь номдоо оруулжа, Улаан-баатар хотод хуушан зангаарнь берлэв.

Ц. Дамдинсүрэнэй ном соо ороһон Балжан хатан тухай

домогыг хуушан монголхоо академическ транскрипци дээрэ гаргаад, ород хэлэн дээрэ оршуулаад, би 1972 ондо «Бурятская литература» гэжэ сүтлүүлбэри дотор Улаан-Удэдэ хэблүүлхэн байнаб. [Хөөрөхон домог]. Тимгэхэ зуураа домогой энэ вариант 1840 онхоо урда бэшэгдхэн гэжэ тодорхойлхыг оролдһон байнабди. Мүнөө хуушан монголхоо энэ домогыг мүнөөнэй бурхад хэ-

лэн дээрэ гаргаад, уншагшадай анхарадаг табибабди.

Эндэ барлагдаһан Балжан хатан тухай нэгдэхон домогыг 1972 ондо Хэжэнгын аймагай Хөөрхэ нутагта ажаһуудаг байһан үлгэршэ, түүхэшэ, хууша монголшо Чинит Намсараа гэгшэ [1900—1986] намда гарай бэлгэ болсожо үгэһэн байгаа. Хэнэй, хаана, хэзээ бэшэһэн, буулгаһан тухай мэдээ-гүйнхэ буулгагша гар бэшэ-гэйнгэ тугсхалдэ үгэнэ. Энэ бэшэлгын эхэн намда хада-

галаатай Хэрбээ урдань хэблэгдхэн өөрөөр дотор Балжан хатанай хадаа гэрэнхэй хуушэй үйлэ, хэрэгүүдэй эхлэгдэхэдэ хаа, мүнөө бер-лагдааше «үлгэр» соо Балжан хатанай басган абаһан үе нэһэн тухай эхэнхыг хэлэг-дэнэ. Иимэрхүү өөрөөр түр-үүшнхыг хэблэдэ гартаг-даба.

Г. О. ТУДЕНОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй
кандидат.

НЭГЭДЭХИ ТУУЖА ДОМОГ

Дотоодо Монголой солонгүүдэй нэгэнуурай хаан баатар ноён бүүбэй байлз бэри болоһон Балжан хатан тухай хори бурхад зон-ной амар сагта хамтарһан тухай арбан зургаадхыг зуун жэлэй үеин тобшо үлгэр. Монгол нэгэ-гуурай доторой гүн ээргэтэй хү-ний ганса басган би — Балжан хадаа арбан зургаан нөхөтөдөө эдир наһала эхилжэ, амгалһон хууша үедэ минн мэдэлшэ нэгэжэ-гүүртэ шүүбүү минин хуужа бай-һан балгаһан дээрэ донгодобо. Би энэ мүү өрөтэ шүүбүүнэй домогдоһонхыг нэгэ бэге эб-шэ, ингэжэ һанабаб:

— Энэ оршон шадарай ай-мүүдта юумэ зүгөө гү, али тү-люур намда гү Ямар нэгэ үгэ, ушар минин шэхэндэ дуулдахаа һанза гүй — гэжэ бодолгодо боложо хууларин, хара шарайтай Агар Дарин хуурун Дугар баа-тар зориута эржэ, намда ингэ-жэ хэлбэ:

— Аяа хайрата Балжан аай! Та-нда урхатай нэгэ үгэ хэлэз һаа-мин, тогтоожа хайрлаха гэжэ гүт — гэжэдхэ, тэрэ эрхэн Дугар баатарта би — Балжан ин-гэжэ хариуцаа бэлэй:

— Аяа энэ баатар аай! Та нам-да өрүүн хайхан үрхатай үгэ хэ-лэхэз һанза гүт, али өөдөгүй минин ама наһанда хойшолонтой үгэ дуулгахаа забдаа гүт! Энэ-нийн уридалһан минин тааха өр-гөгүй. Тэгдэ заагагүй хэлэхэзэ зор-еб һаа, хэлэхэ байтгүй — гэжэ-дхэни, Агар Дарин хуурун ингэ-жэ хариуцаа:

— Хаанай ордондо хатан ээргэ-танда тудежа магад, эжэи хаанай энэ гүрэн соо энгэ жаргал тан-дэ бодоржо болоно. Дэлэ жэгуур-тэ хаан гарууды шүүбүү мэтэ, хаан баатарай бата гүрэн тухай хэлэхэ болоо һаа, минэ:

— Дотоодо Монголой солон-гүүд нэгэнуурай хаан нэгэн ноён баатар бүүбэй байлз хадаа хэрбөөр ганса хуурун юм. Тим-гэдэ тэрэ хаан тайжа хуурунда хайрата Балжан танин хатан бол-гожо, танаар бэри эхэн үүдхэл түлээржэ байна. Тэрэ бүүбэй байлз танай эсэгэ, эхэгэй худа ураг болохын тухай хэлсэ ба-талхын түлөө эрхэхэ байна гэжэ

* Гүн-урдаһан манжа гүрэнэй дүрбэдхэ шатыг тушаал, эргэ. Ород хэлэн дээрэ графшье гэдэ оршуулан байдаг.

бэлэй — гэжэ матын олон үгэ-нүүдэ хэлэхэдэ, Балжан хатан тэрэ Дугар баатарта ингэжэ ха-риуцаа:

— Ай хүсэтэ баатар, шадал ба-гатай намайе тэдэ дэгээдын ээр-гэтэ хаанай бэри болохошн гэ-жэ мэтээр эдэ хэлэгшэ үгэ-үүд-шн үрхатай хүнэй хэлэхэ хэлэн бэшэ, тэнэгтэ орохоор байна. Ушарын юуб гэжэдэ, ядуухан шадалтай бүлэн дунда түрэлхэн нам шэнги хүнөөр хаан нэгэгуур-та бэри хэжэ гэжэ шинн хэлэг-шэ хадаа «галгүй дэххэдэ утаан үлэгдэхэ» гэнхэнэй адирхуу үрхатай зүйл гэжэ, Үнэхөөрөө өөдөгүй шадалтай намайгаар на-да, зүгээ хэлһинийн мүн гэжэ би энэжэни тайлбарилһам — гэжэ Балжан хатанай эрхэлжэ дүрэ үзүүлхэдэ, дээрэ нэрлэгдхэн Дугар баатар шүүмэр түргэноер-гаража арилшаба.

Тэрэ дорсо Дугар баатар да-хин бусажа, Балжанда ингэжэ хандаба:

— Аяа энэ бэлгээр түгэдэз Балжан аай! Наһан танай бага бай-баше, бэлгэ танай үлэмжэ эхэ-нэ туладань, өөртөө болон бэшэ зондо болохо ушарнуудыг та уридалһан мэдэнэ. Би танда дон олон юумэ шашмажариха хаб, хүлсэлтэ, Зүгөөр минин танда хэлэхэн үгэнүүд танин наадажа хэлэхэн бэшэ лэ, би танда үнэхөөрөө зоной дунда шагна-һан юумэнуудыг дуулгааб. Хоёр хүнэй хоорондо хоб зөөһэн тоо-той болоһон нүгэлтэ намайе хай-раараа би орхинта, хэсэггүй — гэжэ Дугар хууруша Балжанда нимэ гуйлта таблад тэрэ дорсо ошон ошобо.

Удаань Балжан хатанай энэ Со-рол эсэгэ Сагаан Лубсан хоёр үмсингөө амалһаа гэртэз буса-жа эрбэ, Тинхэдхэ дээрэ хэ-лэгдхэн арбан зургаан наһатай Балжан басганинхэ эхэ үйдхэр гашуудалтайгаар уйлганажа хуу-жа, эсэгэ Лубсан жэ Сорол хоёр-тоо хандаба:

— Дотоодо Монголой солон-гүүд нэгэнуурай хаан ноён баатар бүүбэй байлз балбол намайгаар бэри эхэн үүсхэл гаргажа бай-на. Танадтай худа урхатай хол-боо баталхын тухай тэрэ хаан ой-рын сагта манайда эрхэхэз бай-на гэжэ Дугар баатар намда уридалһан дуулгаад, мэнэ һаа-хан мордоо. Нүүлээрн танадэ минин эсэгэ, эхэ эрбэт, — гэжэ

үнгэ шарайгаа хубилгашаһан нюуртай Балжан үйдхэртайгаар лашхаран, уйлан хайлан унашаба. Балжан хатанай түрэлхэн энэ Со-рол баһа ямаршье үгэ дуугүй боложо, сэдхэлһингэ үйдхэрта гүнзгүгээр нэрбэгдэжэ, буруу хараад уйлажа, гурбан хоногто эдхэ хоолгүй, унтаха нойргүй хуузадань, Балжан хатанай эсэ-гэ Сагаан Лубсан өөрынгөө һам-ган Соролдо ингэжэ хэлбэ:

— Ай, халэг даа, аяа хайратай һамганин Хоб хошын үндхөөр гараһан үгэдэ бү эгнэгш даа! Гэ-бэшэ худа ураг гэлсэлхэнхэ үнхэ байшоо һаа, энэ балай мүү үрхатай үгэ гэжэ һананагүйб. Тим-мэ һэн туладань сэдхэлэзэ гү-тата, үйдхэр түрэхэ хэрэггүй. Аг-та мори уяһын түлөө эсэгэ бод-хордог, худа урхатай болохын тү-лөө үри хүүгэдыг үдхэдэ — ма-най хүн түрэлхэнэй аһо мүн гэ-шэ Тимхын зүүрө үшөө хаан ху-датай болошоо гэжэшэзэ һаа, бу-ри эрхим һайн юм бээ. Баса-ганай худалдаанда хаан баатар бүүбэй байлз алтэ мүнхэн, хиб торгон минин абдэрта орохо сэг болобо бэшэ гүй — гэжэ хэлэхэ-тэз хамта үргэлжлүүлнэ. — Бал-жан хүүхэмни, тэрэ дээрэзэ хаан баатар бүүбэй байлз бэри, хаан тайжын хатан болошоо һааши, одоол минин алдар нэрэ одо-залан эдлэлээр хүсэд түгэлдэр болохонь дамжаггүй бэлэй! — гэ-жэ нимэ заабар Балжан хатан басгандэ эсэгэ Лубсан хэлэжэ, нюур шарайнхэ эхэл омогсорол-той виадтай һууна.

Балжан хатан эсэгэдэ нимэ гуйлта берина:

— Та эрхэтэ тэнгэри даяатай эсэгэ минин гуйлта шагнагш! Хэрбээ хаан бүүбэй байлэдэ ба-гахан намайе бэри болгон, алтан торгон мэтэ эдлэл бараагаар хү-дэлдөө һаа, арьсатан амитанай омог хүсэн, аяа аашатай заяа-һаа үшөө саашан үлүү гаргаһан шэнги болохот! Хэрбээ хаан бүү-бай байлэдэ худалдажа, бэ-ринь болоо һаа, тэрэхэй зарса, боогол абаһаар минин эхэнэр на-һан хосорхо. Тэрэ хаан баатар бүүбэй байлз намайе бэри хэ-хын зорилготойгаар танда худа урхатай хэрэгээр хандаха болоо-һаа, та, минин эсэгэ, өөрын на-һал бодолтой байха ээрэгтэй. Намайе худалдаан болгожо, эд-лэл зөөри абаха аһогүйт! Хэр-бээ хаан бүүбэй байлз зөөри

үгэхэз хүсөө хадаа, ингэжэ ха-риуцаарайтгы:

— Хүнэй толгой хизааргүй, ма-лай толгой хизаартай! — Энэ мэ-тэ эхэ олон заабаринуудыг эсэ-гэдэ хэлэхэ үгэба.

Балжанай энэ Сорол өөрынгөө эрэ нүхэр болоо Сагаан Лубсан-даа ингэжэ хэлбэ:

— Тэрэ хаанай зарса болгожо, түрэлхэн ганса басгана шинн хү-дэлдэхэ гэжэ юм бэл — гэжэ оролзон хашхархаа гадна: — Тэ-рэ хаанда басгана үгэхэгүйб! — гэжэдхэ, гэрэй эхэн эрэ нүхэр Лубсанинхэ ингэдэ хариуцаа:

— Дээрэ нэрлэгдхэн хаан баа-тар бүүбэй байлз хадаа энэһинэ урда хорин бурхад нэгэгуур-танин өөрынгөө мэдэл доро ал-бата болгоһон абахадаа, эхэнэр хүнүүдыг албатын тоодо абаагүй юм. Тэдэни эрхэлхэнүүдэй «да-хуул» гэжэ нэрлэһан байгаа бүү. Тимэ дээрэһэ тэрэ хаан бүүбэй байлз эхэнэр шинн хэ-лэһэн үгэ хэрэгсэлхэгүй байха, — гэжэ ууртай янза үзүүлнэ. Энэ-зэгийн хоорондын тоосоо шаг-нажа байһан Балжан хатан эсэ-гэдэ заабарина:

— Огторгойдо наран үгы бай-гаа һаан, дэлхэйдэ эсэгэ, ногоон урхалагүй, гэртэ эхэнэр хүнэй үгы һаан, үри, хүүгэд, бүлэ үдэхэ-гүй. Тимэ дээрэһэ юртэмсын шэмэ абаһан хүн түрэлхэн бараа-дажа. Юртэмс дээрэ ургаса но-гоон түгэлдэр, хүн бүхэн өөрын-гөө бөөдэ эхэн болоо һаан, тэ-шэ жаргал мандаха! — гэжэ Бал-жан эсэгэдэ эрид шангаар ха-риуцаа.

2.

Холын нутагһаа олон гэгшын нүхэдхэгөө хаан бүүбэй байлз аянаһан абажа, Сагаан Лубса-най гэртэ эржэ, худа ураг бо-лоһон эхбэлдэбэ. Сагаан Луб-сан һамганата хуулан худа, урагай аһо гуримаар хүндэ ям-ба, хоол шарууһа, үзэрай, хони-ной мяхэ төөлхөтэйгөөр, архи да-рса юм эхээр бэлдэнэ, хүндэ-лэгэ хэбэ. Гэбэшэ дээрэ нэр-лэгдхэн хаан худа бүүбэй бай-лз хобдог сэдхэлэй, хомхой һа-нлаһа үндхөөр тэрэ бэлдэжэ та-биһан хүндэ ямба, эдэ хоолдонь ханаагүй, үшөө адуунай төөлэй эдикэм гэжэ эрилтэ табиба.

Худа хаанай нимэ эрилтэ та-биба байхада, Сагаан Лубсан Сорол хоёр мэдхүү түрэлхэ эдэ-хоолой гэртэ ошожо, тэндэ бай-

һан залуу хуурудэ Лубсан ингэ-жэ заабаринала:

— Хаан худа бүүбэй байлз адуун төөлэй эрхэлхэ байнал. Та-нар, туһалагша хууруд, энэ гү-һээр, ямаршье наадхуураа на-да хабаатай дүтэ шадарай адуун соһоо али нэгэн тарган лэ га-шын мори беряад, үүсэлдэ, ма-ха, төөлхөн хаан хуурун хури-май гуримаар табиһтгы.

Иимэ захиралта абаад байха-даа, тэдэ залуу хууруд ингэжэ һаана: «Хаан нэгэгууртанай найр хурим хадаа эрхим тарган адуу хэрэгсэхэ болоо юм бээ. Түр-гэн, шамдаха хэрэгтэй!» — гэл-дэи гэрхээ бушуухан гаража ошоод, хүнин бүрэнхидэ дай-ралдаһан лэ нэгэ адуу барлад, тэрэнэ махан болгоод, дары түргэн адуунай тархи махатай-гаар хаан бүүбэй байлз урдэ таблад, табг тахилгаа мэдүүлэ-бэлэй.

Хаан урэгүүд төөлэй, тахилга-да хаан баясажа, удаан сагта найр хуримаа үргэлжлүүлбэ. Тин-гэлээршье байтар хаан бүүбэй байлз нутагаа бусаха сэг адуу-тэлбэ, харин хаанай унажа эр-хэн хүлэг сабидар морин олдө-бөгүй. Тэрэнэй адуун төөлхэдэ хэрэгсэлхэһинийн тодорбо-Энэхэн ушарыг хаан худа бүү-бай байлз мэдэхтэз адли эхээр нюур, дүрбэз хубилгажа, уурлан хэлбэ:

— Минин бэри болохо Балжа-нини өрүүлжэ, намтай хуулаула! — Тинхэдхэ Балжан эржэ, хаан бүүбэй байлз амаршалаад заг-собо. Хаан бүүбэй хэлэнэ:

— Хайратай хүүхэн Балжан аа, ши минин бэри болохо гүш! Би өөрынгөө ганса хуурун та хоё-рой үйлэ хэрэгтэй түлөө абааб. Тэгдэ энэ холо газарта унажа эр-хэн сабидар моринийнхэ эдүүрө-гүүд алажа, шинн түлөө боло-жо байгаа найр хуримай эдишэ-дэ ээрлэгжэрхэбэ. Энэ болбол хуули бусын хулгайн эрэг мүн болоно! — өхээр уурлажа, арса-лан шангаар хүрхирэн балаша-хадань, хаан бүүбэй байлэдэ Бал-жан хатан ингэжэ шангаанаар хариуцаа:

— Та, хаан бүүбэй байлз, дэл-хэйн хаан ээрэгтэнэй нэгэнийн мүн байһан аад ядуухан шадал-танаар ээрлэгдэ ажаһууһан ми-

[Үргэлжлэлһын 4-дхи нюурта].

БАЛЖАНХАТАН

(Үргэлжлэл. Эхнийн 3-дахин нийрлэл).

ним эсэгтэй худа ургай холбоо бүтээх хэрэгээр манайдаа өрлөхтэй эрээд байхантай танай хаан хуулидтай харша, хуули буса абадтай нэгтн гэжээ. Хатан болгон абахаа байсан Хүлэр ноёной үзэхэлэнгэ шарайтай арбан найман нахатай басагны өөрийн хууль Дай Хун тайжааа булмтаржа абаад, өөрийн хатан болгохо гэж хууль гэж байхантай үнэн бэлтгэж гүй. Танай энэ эшгүүртэй мунхаг абадал хадаа адагуусан малай абадалтай адилрхуу. Намайгаар үнээрөө бэри хэж, үрн бээс хамталхын үнэн хүсэлтэй юм хаа, адуун түрэлт адагууса, моркөө шинийн, минийн гэж байгаа хэлээ гэжээ том үлүү болоно. Худа болоходоо, ямаршье илгээгүй, нэгэн эбтай нанал бодоогор түбхнээх үйлэ мүн. Та, хаан Бүүбэй баатар аа! Хэрбээ миний энэ харюуда танай ханахагүй байгаа нахатай, үшөө миний танда далан хоер бэлгэ түгэлдэр эдн шэдэр харюусахадмин болохол Хуан Бүүбэй Бэйлэн бэри болохо Балжан хатанай хэлэнэн үгэдэ торожо хэлбээ:

— «Хайрахан хүүхэнине хууун олохо, хадын ногооной хурсые хара тураг олохо» гэж урданай үгэдэй заабари би бэлэй. Би нигдэ гээд болиом, — гээд томоотой янзатай болон хууна.

Балжан хатан харюусана:

— «Хобдог хүн хоер хубиһаа хохидохо, хурдан нахата хуби, жаргалһаа хохидохо» гэхэн манай ба монгол арадай оньһон үгэ би. Та болбол хаан баатар алдартайһаа наа, өөрийнөө юрэнхы адагуусанин хара турагтал адлар сэгнэнэт, Тимэһээ тэнгэ гэй эхэ танда болошһон! — гээд, Балжанин үгээс таһалдуулна. Хаан Бүүбэй Бэйлэн энэ дүүрэлтэ болон эшгүүртэй зүйлһүүдэй өөрийн бээдэ хадшыһа олон байгаа хаан, энэ хэлэгшэдэн харюу үгэбэй.

Балжан хатанай эсэг болохо Саган Лубсантай худа ургай холбоо баталжа, хожомой үдэрнүүдэ хууун басагаа айл болгожо, түр найр хэхээр хэлсэжэ гарав бэлэй.

Энэчэй хуульдэ Балжанин эсэг, эхэдэ нигжээ захина:

— Унэн хүнэй хадамда гарахада, найр хурим хэдэг өһонинь адагуусан малай ами таһалхын шалтагтай хэрэг болодог. Тимэ дээрэнэһе теанар, хайрата миний эсэг эхэ хоер, хэрбээ миний хадамда гараха сагай болоо хаан, хурим түрэн хэрэгсэл болоходо, шуната малай аминдабу хүрэгт; сагаан эдээн, жэмэс хоол, түмэһэн мэтэн зүйлөөр түрэн хэрэгсэл бүтээхэдэ таараха бшуу! — имэрхүү заабарины олоор хэлээд, тэрэ дары Балжан хатанай ариун найхан нюур хара-хүхэ боложо, һонор найхан сэдхэлхын үйдхэр га-шүүдалда дарагдаба. Тимэгээд огторгойн наранай туяа харахагүй гэр дотор шурган орожо, бэшэ зонһоо бээ далдалан, ондоо хүнүүдтэй ямаршье харилсаа холбоо таһалан, тангаригта хатуужалда гэхэ гү, али бүтээлдэ хууһан хүн шэнги байдалда оро-бо.

Энэ сагта хорчин баргын изагуурай аад лэ ойн ангуушанай бүлэ дотор түрэнэн Жинг гэжэ нэрлэтэй, арбан юһэн наһанай эхэнэр хүн арадаа ангай арбан абад үргэлһэн, минэ нэгэ эхэнэрые харахада, эхэ һонирхолтой, хажуудаа үшөө гурбан нүхэдтэй. Эдэнэр Балжан хатанай эсэг Лубсанай гэртэ оробо Гэрэй ээһн Саган Лубсанда тэрэ эхэнэр нигжээ хандаба:

— Би болбол хажуудаа гурбан нүхэдтэйгөөр хэтэрхы хоол олонохо танда гэжэ зориута ерээб. Ушар юун бэ гэжээд, Дотоодо Монголой 'солонгууд изагуурай хаан баатар ноён Бүүбэй Бэйлэн' энэчэй урда танай худа ургай холбоо байгуулан хэлсэнэй

һоор, танай Балжан нэрлэтэй басагны хаан Бүүбэй Бэйлэн хууун хан тайжын хатан болгон абаашахын тула зорюуталан эр-һэн хаан баатарай найдалгата дүрбэн зон — түлөөлэгшэнэр мүн гэжээбди, — гэжэ мэдүүлхэдн, тэрэ эрэгшэ Жинг эхэнэртэ Балжан хатанай эсэг харюусана:

— Миний хайрата Балжан хадаа хоймор талын холбоо модоной урганан түглын урда бултанай саада талын боро-шара болошһон һэе гэр дотор хууна. Зүгөөр, ондоо хүнтэй уулзажа, дуу гаралсахагүй гэхэн хатуутангаригта сэрхэжэ хууна, — гэжэ-дэн, тэрэ Жинг эхэнэрын Балжанай эсэг Лубсанһаа асууна:

— Бидэнэй Балжан хатанай гэ-рэй хажууда ошоо хаа болохо гүй!

Лубсанин харюусана:

— Болоно ааб даа. Гансалшангаар үгэ хэлсэжэ болохогүй, Балжан басаганин бээдэ хоро хэжэ магад. Танай үгэ хуур дуулахадаа, хаан изагууртан гэжэ мэдэхэ бшуу.

Жинг басаган нүхэдтээ Балжан хатанай гэрэй дэргэдэ ошоод, гэрынь гурба дахин тойроод, гэрын нэгэ зүгтэ хууба. Жинг басаганин Балжан хатанин гэртэһэн гаргажа уулзаахын тула нэгэ хэдэн үгөөр хандаа туршаба, Тээд Балжанай талаһаа ямаршье түхэлэй харюу байбагүй. Жинг басаганин гомдон сэдхэнэ: «Энэ сагта Балжан хатанай ушарха хуби заяан гэжэ намда үгыл байба ха юм даа. Уйдхарай үүдэнһээ боложо, тэрэ Балжан хатанин домоглон дуулна. Энэ домогой данса соо дууниин байгаагүй. Балжан хатанай тэрэхэн хатуужалыһаа гэр-һээ гарахада, Жинг нэрлэтэ басаган хабатой нүхэдтээ хамта нэгэ доро хэлбээ:

— Түгэс баясхаланта Балжан хатан аа! Наһаа бүхүүлжэ, ямар ушарһаа хүн зонтой уулзахаа болоод, гансааран хуураг болоот! Нюуса тангариг бөрмталха банди болохооо наһаа гүй! Ингэжэ хүүхэн найхан наһаа нэрлэтэ дэлхэйн жаргалһаа хохидуулха хууна бэшэ гүй! Би болбол танай энэ хатуужал, нюуса тангаригһаа дээгүүр сэгтэй юумэ хэлэхэ. Танай энэ наһанай жаргалтай түлөө отоодо Монголой солонгуудай хаан нэрлэтэй баатар Бүүбэй Бэйлэн үе дамжуулан, хаан изагуур мүнхэлхын тула энэ нэрлэгдэгшэ хаанай хууун хан тайжын хатан болгон абаашахын урлал дуулгажа эрээ һон даа. Тимэһээ маргааша эртэлэн, гараха наранай тула доро хан тайжын хууһан ордондо ошохо болоот! — гэхэдн, Балжан хатан харюусаба:

— Танай хэлэнэн энэ ушар танай хэлээ, хэлээшэгүй хаа, мэдэгдэжэл байһан юм ааб даа. Хан тайжа болохо хүн намда хабаттай нюур, эдэ гурбан хууүүдэй аминин болоноб! — гэжэ асуухадн, Жинг басаган Балжан хатанда харюусаба:

— Хаан изагуурай Балжан хатан аа, эдэ гурбан хууүүдэй аминдэн танай дуран тудана, тэрэн лэ танай наһанай нүхэр болохол! — гэбэ.

Балжан хатан энэ харюудан эхэ уурлажа хэлэхэдэ:

— Унэн сэдхэлэй үндһөөр энэ наһанай нүхэр хэһын хүсэлтэй эрэнэн нэгэн байбал, намда ямар нэгэн зохиотой халуун хандалга үзүүлхэ нэгэ хүн эдэ гурбан хууүүдэй дунда байха ёһотой байгаа. Тимэ бэшэ хаа, наран зула нибша эсэг мэтэ, миний энэ эдир залуу наһанай жаргалда ямар нэгэн хохидол үзүүлхэ эрэнэн хуурмагшадай нэгэн гэрлэ, эхэ алдуу болохогүй шэнги. Энэһнээ гадна эхэнэр түрэлтэ залуу наһанай Жинг нэрлэтэ эшгүүргүй эдэ гурбан хууүүдтэй нүхсэжэ, энэ холын эрин орондо эрэ, эмнүүдэй гэрлэһын хэрэгээр ябаһантай элнхэй абадалай эхн гэхшэ. Ама мунхаг залхихай абадал болбол өөрын бээдэ ямаршье туһагүй,

үнгэржэ эрэхэдэ, арбан нэгэн алдуууудай нэгэһинь болохонь дамжаагүй, — гэжэ Балжан хатанин мэдүүлэн харюусана. Энэ сагта хаан Бүүбэй Бэйлэн элшэ боложо эрэнэн Жинг басаган баатар хаанай Дай Хун тайжын шэхэндэ нигжээ хэлэхэ баатой болоно:

— Та, дээдэ изагуурта хан тайжа, эдэ Балжан хатанай ариун сонорто «Би болбол танай түс-хайта нүхэр болохо Дай Хун тайжа мүн гэжээбди, гэжэ мэдүүлхэд, хэрбээ танай аман мэдүүлэлтэ энэ ариун хатанай сэдхэлтэ зүрхэндэ һонирхолтой шэнги байгаа хаан, өөрийнөө үнэн сэдхэлтэ өөрһоо ямар нэгэн хүнэй-этигмээр харюу хэлэгтэ. Тимэгшэ хаа, та, хан тайжамин, энэһнээ хойшо энэ хатантэе уулзаһантай, толгойһоо ургажэ байһан хоер эбтр-мүдтэл адли байха.

Имэ үгэнүүдэ дуулахадаа, Дай Хун тайжа хууун хамта ябан нүхэдтэйгөө дундаһаа илгэ-ран гаража: «Би тайжа мүн гэжээбди! — гээд, Балжан хатанда бээс элишлээ.

Тэрэ дарьдаа, Балжан хатан Дай Хун тайжаа абаад, тэрэ өөрийнөө хууһан һэе гэр дотор ороод, урдах мэтэ хэнтэйшэ ушарха, харилсаха, хоерлэхэгүй хажуудан хууужа байгараа, Балжан тайжа хууүүдээ гэнтэ нигэ-жэ хэлбээ:

— Та, хан тайжа, хаанай хууун гэжээт, Тимэһээ та эндһээ уридшалан гэрлээ харигтэй! Хэрбээ намтай хамта замда ябаа наһанай, миний ядуухан шадалтанай басаган һэн тула, бусад (ондоо) зон хараа хаа, танда эшгүүр-тай байха бшуу. Би өөрөө хожом ямар нэгэн сагта бэлгитэй хоһон үзэгдлөөр ошохо магадби, — гэхэдн, Дай Хун тайжын үнэн-шэнэн зүрхэнэй өөрһоо Балжан хатанда гүйлтөтэйгөөр хандаа. Тимэһээ хатанин тайжадаа заан һагад хэлэнэ:

— Та хан тайжа аа! Хори «Бур-лад изагууртанин өөрийнөө эсэг болохо Бүүбэй Бэйлэн албатын мэдэлһээ гаргажа, та тэднине өөрийнөө мэдэлтэй албата бол-гоот! Тимэгэ наһанай, тэрэ орон ошоходоо, танай хатан нэрлэтэй ябажа болохоб.

Балжан хатанай энэ түгэхэлэй үгэдэ хан тайжын зүгһөө нэгэнтэ бэшэ баярай үгэ хэлэгдээ. Тимэгээд тайжын нүхэдтээ нутагаа бусаба. Тэрэ сагта Балжан хатанай эсэг эхэ хоер Балжан хатанин Бүүбэй Бэйлэн хаанай хууун Дай Хун тайжын хатан болгон хургахын тула найр, хуримай хэрэгсэл Балжан хатанайһаа урид-шалан хэлһэн заабарин ёһоор, гурил, жэмэс, сагаан эдэ, архи, дарсаа ээргын эрхим хоол элбэг наймаар бэлдэхэд, арбан нэгэн хонгогто үдэр хүни болон таһе-ралтгүй найр олон түмэн зон-тоо хамта үргэлжэлүүлбэ.

Энэ хуримай боложо байха үедэ Балжан хатанай эхэ Сорол нэрлэтэ:

— Ая хоерхэй ганса миний басаган! Эхэнээ түрэнөөр арбан зургаан нахатай сагтань хори хадамэй мэдэлдэ үгэхэ болошобди! — гээд хашаран, амараа гэрлэ үмхэн үхэдхэн унаад, наһаа нүхшээ сагайн ойртоод байхада, энэһнэй эрэ нүхэр болохо Саган Лубсанин ойрын сагта нутагтаа хабаараа суутай болоһон, үргэмжлэгдэнэн Янжуур нэрлэтэ эмгэһин асарба. Тэрэ эрэгшэ Янжуур эмгэһин Соролдо нигжээ хэлбээ:

— Ямаршье эрэ эмн хамтар-гал болбол юртэмсын заншал ба хүн түрэлтэй залуу наһанай жаргал мүн. Хэрбээ хадамда гар-рала байһан басагандаа хара-сажа үбшлөө хаа, танай бүлхын энэ наһанай жаргал хосорхо жэ-шээтэй. Таанад хаан худагалаа хол-боо мүнхэлхэ, тайжатаа үрчин холбоо бүхжүүлхэ ёһотой! Тимэгээд уйдхарай хүсөөр үшөө хаа, өөрөө хохидохо! Хэрбээ баса-ганайтай эсэгын гэрлэ үлөө

хаа, өөрийн бэһин хүүдэрһээ бэ-шэ нүхэр байхагүй.

Янжуур эмгэһн нигжээ хэлэхэ-дэ, эхэ Сорол нэрлэтын уйдхарай үбшн аришалай.

Үнөөхи найр хурим үргэлжлэ-һэн заандаа, Балжан басагандаа балэг үгэхэ эхилбэ. Нэгэ сага соо хүн гэхэ сагаан эдэһнэй дээ-жэ хээд, Балжандаа үгэхэ дээ-рээ эхэ Сорол хэлэнэ:

— Хайрата миний Балжан аа! Арбан зургаан наһа гүйсээрөө эсэгын гэрлэ жаргалтай эрхээр хууһан аад лэ, одоо харчин хуу-бүүнэй мэдэлдэ орохо сагһин хү-рэгжэ ерээб. Хадамда гарата саг-таа басаган хүн эсэгынгээ гэр-лээ гарахадаа, эхын сагаан хү, сагаан эдэһнэй эрхимье амсан бариха монгол изагууртанай аа-барн һэн тулаһаа энэ хү амсаха болошол! Энэ ушар эхэ нутагы-һин ходоодоо хануулжа байха, — гээд энэ амгалан, эрхэ жарга-лангай үрлэл табиһан юм.

Эсэгэ Лубсанин олон янзын шорой, шулуунуудыг унаган үн-гэтэй хиб торгон дотор ороо-гоод, Балжан хатанай гэрлэ ба-рюулжа хэлбээ:

— Оюун наһан, хүсэн түгэлдэр ябахашин болтогой! — гэжэ үрлэл табаад, найр хуримай дүүргэбэ.

Энэһнэй хуульдэ Балжан хатан нигжээ хэлбээ:

— Эсэгэ эхэ хоерни! Намайе арбан зургаан нахатай болохо хү-рлэрин үргэнэн харюуһанай хар-юулжа шадангүй, харин эсэгдэй мэдэл доро орохо болоһондоо мэдэхэдэ, эхэнэр түрэнэн бээдэ гомдоноб. Ая, халаг, мэдэрл-гүй эдлээ шэнги үлдэбди! Аша-та эхынин, амтата хүхэнэйгөө айраг найхан хүнгэйгөөр нойроо хайрлангүй хүхүүлжэ тэжээһн эжы тангаа энхэрнэб! Эсэгэ эхэ хоерһоо хохоса саг намда ушар-ба гүй! Тимэ болоһон, үлхэр-хай нюдэнэйгөө нелбоһоор үй-дхарай далай баяжуулна! — гээд амияа абаха сүлөөгүй орлико.

Энэ сагта Заргаша мэргэнэй Суранзан-Дулма нэрлэтэй басаган Балжан хатанда нимэ үрлэл та-биһан гэдэг: «Тэнгэрин наран дэлхэе тойрон, агаарта замбуу-лини гэрлүүлэн. Алдэр эхэ нэрлэтэ эхэнэр түрлэтэ Балжан ха-тан бэлгитэй хогоосон үзэгдэ-лөөр эжы абаа эрхэжэ байгаа-райгүй!»

Балжан хатанай хадамда гара-жа, эсэгын гэрлээ гарахаа бай-ха сагтаа дуулаһан домог дуун: Энэ дэлхэйн сэнгалитэ Эжы абаа энхэржэ, Харин газар мордоходоо, Эжы абаа хайрланам, Энгин тэмэһнэй зулзагын Эхэнээ таһархан хайртай, Эрэхэн зулзагата гүрөөһы Хорлонгүй үнгэргтэ, Зулзагата дахуулан ябаг лэ. Эхээс дахуулан унагаа Адуунай дунда маньта, Арьятан хорложо магад лэ! Энэ дуун — Балжан хатанай хууль үгэ мүн бэлэй.

3.

Дотоодо Монголой солонгууд изагуурай баатар Бүүбэй Бэйлэ ха-даа Балжан хатанин бэри бол-гоод байха сагтаа өөрын албата байһан хорчин арба нэгэн эсэгын бурлад яһатанин хууун Дай Хун тайжада албата болгон үгэ-һэнэй түүхэ оршобо.

Тэрэ сагта тайжа Балжан хатан хоер хадаа айлай гуримар хам-тарһанай хуульдэ Дотоодо Мон-голой солонгууд ангиһаа гаража, зөөдэл, нүүдэлээр ябажа, арбан зургаадугаар зуунай үеэр Хо-рин бурладай дэбисхэр гэдэг Онон гол шадар хуурижажа, хо-ри бурлад изагууртанай эзэн, ха-ри бурлад боложо, Дай Хун тайжа Балжан хатан хоер нэгэ хэдэн жэ-лэй турша соо амгалан хууба. Энэ үедэ эсэгэ Бүүбэй Бэйлэ хаан ху-бүүн Дай Хун тайжа хоерой бүлэ дотор ёһо дохидгүй зүйл тохоол-доо бэлэй. Энэ ушар тухай Бал-жан хатан өөрийнөө энэ наһанай эсэгэй үгэ соо оруулаа:

— Балжан нэрлэтэ би болбол ха-даа арбан зургаан наһанһаа эхэ-

нэрэй заншалаар мүнөө нэгэ эх-дэн жэлэй хугасаа дотор инэг хууһан эрэ нүхэр хан тайжамин — би шамдаа гомдоноб. Түрэнэн эсэгэ Бүүбэй Бэйлэ хууун Дай Хун тайжа — та хоер хадаа энэһн-һээ урда нэгэ эхэнэрээр эхэн хэ-һин зорилготой байгаат! Тээд энэ ушартай анханһаа мүнөө хүртэр үргэлжлэхөөр байһан шалтагаан-һаа боложо, таанадай дундахи нүгэлтэ эхэнэрэй жүтөөһөө бо-ложо, миний наһанай эсэг эр-бэл! — Эдэ үгэнүүд хадаа Балжан ха-танай хэлһэн хуульһын үгэнүүд гэдэг.

УЛЫГЭР

Арбан дүрбэдгөөр зуунай үе-дэ хори бурладай зариманин эхэ нутагһаа нүүжэ абаһаар, Заян-Наваа гэдэг газар хүржэ, тэндэ нутагжан хуужа байгараа, ямар нэгэн шалтагаанаар изагуур нута-гаа бусаха дурэн хүржэ, тэрэ За-ян-Наваа нутагһаа наашаа гара-жа, унда хоолой тула Алтай гол шадар анишалан ябажа, анхан эхэ нутагһаа үлдэгшэ зонтоотамтар-һан юм гэдэг. Энэ нүүдэлөөр ани-шалаа абаха үедэ бурладтэй домогложо дуулаһан дуун мүнөө хүртэрөө мортгадаггүй. Энэ бу-раад изагууртанай анишалаа аба-ха замда бурлад яһатанай нэгэ эхэнэр эхэ Монгол изагуурай хүн-дэ хадамда гараһан байгаа ха. Тэрэнһээ үе залгамжалжа ябаһан эхэнэрһээ гараһан Балжан хатан гэжэ үлгэртэй.

Балжан хатанай түүхы урда са-гай Агын дүүмин бурлад багша Жалсарай Зоригтын бэлһэн дан-саһаа буулгажа абаһан Онон го-лой хаминган Сэдын үбгэнэй дан-саһаа дөбхэр буулгажа абаһан би — Хэжэнэ нутагтай Хоёртэ тос-хой Чимит Намсараа.

ХОЕРДОХИ
ТУУЖА ДОМОГ

Эртэ урда сагта солонгууд гэ-жэ обогой Бүүбэй Бэйлэ хадаа байһан модыг хуха дайруулан, барзайһан шулуу хамта гэшхүү-мээр хаан хүлэг хара-хүхэ мори-той, хара-сагаан газарһаа (холо-һоо) тэхэ гүрөөһнэй эбэрые хүр-сэ-зэбээрэ хуха харбаха, хорин хүрэг гүрөөһнэй дундаһаа эрэ нутаган эмэ нутаган хоерые үлөө-гөөд, бэһынэ алааг — тимэ мэ-ргэн Бүүбэй баатар гэгшэ байһан юм ха.

Нэгэтэ тэрэ ябажа ябатараа, нэ-гэ булагтай эхиндэ хууһан буу олобо. Тимэгээд Хүүхэн гэгэһэндэ абаашажа айлдахананин, гэгээ-нини: «Энэһин лүсүүд хаанай хас тамга гэжээ — шиний хаан болохо хубида олдобо. Энэһнээ эрдэнэ шэнгээр тахиха болоһоб! — гэжэ зарлиг буулгаба. Тэндһээ солон-гууд дуулаад, хоорондоо зүбөө-жэ хэлсээд, хаан шэрээдэ хуулга-ба. Өөрынөө хатанһаа удангүй Дай Хун тайжа нэрлэтэй хууүүдэй болобо. Тэрэ хууүүнһээ эхэлэн болоходо, бэрин бэдэрһээр ур-да зүг ошожо, холо ороной са-гаан лүсүүд хаанай хүүхэн Бал-жан гэжэ басага гүйгад, бэрин буулгажа, агууһа хурим найр хэ-бэ. Хууүүдэ элдэб эрдэнэ, тада-гууса мал али олоһоор болох ар-бан нэгэн отог зонинэ энжэ бол-гон үгэбэ. Тимэгээд хаан хатан тү-рүүтэй, хууун бэри удаатай га-ража, албата зоһоо дахуулан, Хүү-хэн гэгэһэндэ мургалаа хэвээ ошо-хо аян замдаа аба хайгдэ хэжэ, ан гүрөөһдые хорин буга хо-гоон түрүүтэй али олоһоо алаһаар ябаба. Тимэгээд балжан хатан эр-бэлтэй, найман тугтай ошожо, Хүү-хэн гэгэһнэй хүмн дэргэдэ буу-жа, найман тугаа хадхаад, нутаг майханаа бодхообо. Үүднһээ эхи-лээд, гэгэһнэй үүдэн хүртэр эл-дэб хиб торгонүүдэ дэбдмжэ, хаан, хатан, тайжанар тэрэн дээ-гүүр морилһоор, бэшэ сэрэгүү-дын хоер мого боложо абаһаар, Хүүхэн гэгэһэндэ мургабэ. Замдаа

БАЛЖАНХАТАН

амгалан морингоо гут гэжээ таан-
аа өсүлдэгдэн, анддаа хатаадаг
айдаг хайдаг эхжи, ан гүрөөндөө эл-
дэд байхад тухайгаа хэлбэ.
Тийгээд хэргийг олон амита-
ниин алахан гэм нүгэлөө наман-
салан аргаага, эндээ гурба хо-
ногты гэжэн зарлиг тэгсэн гарга-
ба. Тэд гурбан хоногтоо эх гэг-
шин үргээ мургэл бүгдөөрэн үй-
лээдэг. Эсбэ, шалабадла гэлдэн,
бэа бэахэ «шамарбши» гэжээ
асуулса. «Шамарбши» гэжээ
гэжээ мөрдөөх дээрээ айлдан
хандаба: «Бидэ зүүн зүгэй холын
мөрдөгтэ эх сэрэгтэ мөрдөөх бэй-
н тунддаа сахиуса халаа «хүн-
сэлэнгэйдни»,—гэбэ. Хүүхэн гэгээн
долоон шабингартаа эсэг-хэсэг са-
хиуса башуулжээ, тэдэ эрхэн зо-
ной толгой бүхэндэ югэ нэгмэ
үгээ гэжэ байтарнь: «Энэ сахиу-
сан юу шаддаа юм, мөрдөөн!»—
гэлдээд, лараад, бэахэ дүүргээд
байхан долоон сахиусаднь абаад
ябаба. Бусаад, долоон амаануудай
хүзүүндэ уяжа, долоон сэрэгүүд
наадаг, номо, номоо асгажа, хэр-
бэахэ үзэхэдэ, тэдэ амаадуу-
дэнь нэгинийншөө шархатаагүй
байба. Тэндэһээ гайхалдажа, бу-
янтай ламын удис үнэн байгаа
гэлдэн, зүүн зүг сэрэгтэ мөрдө-
хыгөө урда сахиусаддаа олон хэ-
сэг болгожо халааад, найман мян-
ган сэрэгтэ хуваагаад, хоолой һу-
рэндэ зүүлээд ошобо. Юһэ һе-
ра ябажа, эхэ далайда хүрөөд,
уһанай онгосонуудтаа хуугаад яба-
хаднь, уһан сооһоо хахад бэа-
хэ хүнүүд гараад, шулуугаар шэ-
дэжэ, онгосонууднь эбдэбэ,
олон сэрэгүүднь абаба. Тэдэһэй
шэдэһэн шулуунууд табин хүнэй
үргэжэ дахтар бэахэ. Айхын эхээр
айжа, гэдэргээ бусэжа ябахаднь,
уһанайн «муухай хорхойтой, эди-
кын, ууһын аргагүй, ухадгадла-
шье үгэхгүй байба. Энэһээ бол-
гожо айлдартар зүдэрбэ, зобобо,
варим нэгинийн үзэбэ.

Мүн лэ тийгээд ябаһаар дүр-
бэн мянган сэрэг түрэл нутагаа
хүрбэ. Ерээд байхаднь, баруун
оринһоо Саадагта лама ерээд,
нигээд айлддаба: «Таанад гэгээ-
нэй залахан сахиуса халаһанһаа
боложо, тиймэ усалай аюулта
ушарба гээшээ. Тэдэ сахиусануу-
даа суглуулжа, адис таагбал-
тай байх. Иймэ зарлиг со-
носоод, эндэ-тэндэһээ хэсэг хэ-
сэгээр олоһон таһархайнууды
тэрэ ламада адислуулжа абаба.

Тийгээд байтар бүүбэй Бэйлэ
хаанай хатан наһанһаа нүгшөөд
өөрын албата нэгэ хара нэагуурай
үзэсхэлэнгэ басгажа хунгажа аба-
ба. Дай Хун-тайжа хойто эхэ ха-
танһаа амараг боложо захалба.
Энэһинийн мэдэһэн Балжан ха-
тан үбгэндөө хэлбэ: «Шин эхтээ
эсэлдэхэ, наадаха, энэрхы ама-
раг болохошны юун гээшээ?» Саа-
шэа уламжалан эхэ бэри хоер эбээ
таһаржа, хэрүүлтэй болоһон шал-
таһаа Дай Хун-тайжа арбан нэ-
гн нутаг албата зонгоо нүүжэ,
Хүхэлбинн хүбшэ руу нутагжа-
жа хууба. Энэ үедэ хатанһын
хаандаа нигэжэ хэлбэ: «Хаан хүн
албатадаа, хара хүн эмэдээ мэ-
дэгдэхэ болобо гүй!» «Юун болоо
бэй?»—гэжэ хаан хатанһаа асуу-
ба. «Шинини хүбүүн эмэдээ мэдэг-
дэһэн боложо, Хүхэлбинн хүб-
шөөр нутаглажа ябана»,—гэбэ.
Бүүбэй Бэйлэ хаан энэ ушары
наа мэдэжэ, хүбүүн бэридээ уур-
лажа, элшэ сэрэг эльгээхэ зуураа,
нигэжэ захиба: «Дай Хун-тайжы
албата зонгойн асаргаты, Бал-
жан хатан бэрини баруун хүхы-
нь отолжо алаад, хүхынь хүхэн
мэтэ газарта орхигты, толгой, гар,
хүл мүсүнүүднь мүн тэгүүншэ-
лэн газарта орхигты, мори эмээ-
лын мүн лэ тэгүүншэлэн газар
бүри орхигты»,—гэжэ зарлигтай-
гаар эльгээбэ.

Тэдэ элшэ сэрэгүүдэй өрхтэдэ,
Балжан хатан бүри уридшалан мэ-
дэжэһинэй, далан нэгэн хубил-
гаантай байхан тулааа сайбан са-
һан боложо хубиланхай, тэндэнэ
олдогой. Сэрэгүүд тэрэниин бэ-

дэжэ оложо адаад, Дай Хун-тай-
жы албата зонгойн абаашажа,
Балжан хатан бэринийн оложо ада-
һанаа айлддаба. Хаан дахин сэр-
эг абуулжа, урдахи захиргаагаа
дабтаба. Тийгээд дахин урид-
шалан мэдээд, уһан боложо ху-
билаад, олдонгүй байхаднь, сэр-
эгүүдэй тэрэниин бэдрэжэ, эхэ-
тэ зоботые хараад, Балжан хатан
бэри эндэ-тэндэ зугадан абаһанаа,
өөрынгөө бэе үзүүлжэ: «Хаан эсэ-
гын зарлигыа дабаха еһон үгэ
гэлэй, зарлигийн лэ өһоор бо-
логты»,—гэжэ бэе тушаахаднь,
элшэ сэрэгүүд Балжан хатанай ба-
руун хүхы отолжо алаад толгой-
нь толгой мэтэ газарта, бэшэ
гар хүхынь тэрэн шэжээр, мо-
ри эмээлын мүн лэ хэсэг хэ-
сэгээр орхигорхибо.

Толгойнь орхигон газарын нэ-
рөө болотор «Балжан толгой» нэ-
рэтэй хада байдаг. Хатанай говол-
тын едоры орхигон газарын
«Алтан едорто» болобо. Тогоо-
ны орхигонһоо боложо, «Тогоо-
то» болобо. Моринь нэгэ голдо
орхигонийн «Хара морито» бо-
лобо. Алтан эмээл орхигонийн
«Алтан-Эмээлтэ» болобо.

Тийгээд байтараа, бүүбэй Бэй-
лэ хаан үбгэржэ, «Дай Хун-тайжа
хүбүүгээ хан шэрээдээ хуулгахы
түхээржэ, Хүүхэн гэгэһинээ эшэ
лүн гуйба. Дай Хун-тайжа Хүүхэн
гэгэһин урда хан шэрээдэ хуу-
хала эрид асгаба. Тийгээд эсэгэ
хан шэрээдэ хууһан хандаа үлэ-
бэ. Энэ үедэ Дай Хун-тайжа эн-
жэ болгожо үгтэһэн зон хаанда
дураа гутажа, нүүхээ забдаба.
Дай Хун-тайжа тэдэ албатандаа
зөөхынь зүбшөөгөөд, нигэжэ
үрэл табиха: «Таанад амар мэн-
дэ абаад али дуратай газартаа
хүржэ, жаргахатнай болтогой!
Хойноһоотнай би лама болон тү-
ржэ, агуу үндэр (дээдын) шажан
дэлгэрүүлхэни болтогой!»

Тэдэ Хун-тайжын арбан нэгэн
отог албата улсуудһаа Хорла-
хан гэгшын арбан нэгэн хүбүүдүүд
эрба нэгэ аймэг отог байгаа. Тэ-
дэ хойто зүг шэглэжэ, нүүдэлээр
абаһаар Олон гэжэ мурзөөр ню-
таглажа хуугаад, хамнигад, хара
үлээд гэжэ зонгой эб үгэ боложо
дэлгэлдэдэг, гамгүйгөөр оролсоод,
амаадуудай арбан нэгэн отогүү-
дай зонгууд эхтэ алуулба.

Тэдэ арбан нэгэн эсэгһээ ан-
хан үбэр нутагтаа таһаржа үлэ-
дэһэн боохой хүсэһэн бэхи Бүхэ
гэгшэ аха дүүнүүдээ бэдрһээр
бэдрэжэ, тэрэ үедэ ниглэлдэбэ.
Тэрэ хадаа долоон наһатанһаа хой-
шо үүсхэжэ, дохтон зуудгай но-
хойтой носолдожо, арһа махала
шулга, халара зуулгахадэа үбдэ-
һинөө мэдэхгүй, тиймэ баатар
хүбүүн эхэ болоод, ан гүрөөһэ
агнахадаа, хамнигадаар зүршэлдэ-
жэ абаад агнаха мэтэһээ эхилээд,
эб таһаржа үлэ абадалууд олон
байгаа. Тийгээд байтараа, Баб-
жи-Барас баатар гэгээн солотой
болобо. Нэгэ арбан табан эсэ-
гын гүшан хамнигад номо номо,
наадагтай ерээд Бабжи-Барас ба-
тарай гэгмэ тойрожо: «Шин энэ
гэгээр гара. Олон голые урууда-
жа, арбан табан халаатай эбэр-
тэй аржагар шара бута ошобо. Тэ-
рэниин баге-сага шэмээтэй, шэ-
мээгүйгөөр хойноһоон хамтадаа
үлдэ»,—гэхые дуулаад, Бабжи-
Барас баатар намда эдэ зориһон
байна гэжэ мэдээд, хуяг дуул-
галаа үмдэжэ, номо номоо оло-
лоод гэртээ байжа, гэр дотор-
һоо нигэжэ хэлбэ: «Минин ар-
бан табан халаата шэмээтэ гү,
үгэ гү, һар-һурхан хэрбэлдэхэ бо-
лободни»,—гээд, гэрһээ гаран са-
суу, тэдэһээр хэрбэлдэжэ, олоны-
хынь алаба. Усөөхэн үлэгшэдын
хариба. Тэндэһээ эхилжэ, хамни-
гадуудаар бүри үһөөртэй боложо,
дайралдан лэ газартаа бэе бэе
алалсадаг болобо. Энэ үедэ ар-
бан нэгэн эсэгын бурлад зон ар-
бан табан эсэгын хамнигадуудтай
болзор хэлсэжэ, гурба хоноод,

Нэршүүгэй сагаан дуулгата тол-
гой дээрэ үлгөөнэй улаан наре-
най гараха үедэ уулзажа, дэглал-
дахэ тухай хэлсэбэ. Арбан нэгэн
эсэгээр хамнигадһаа айжа, үсөө-
дэжэ, баруун зүгмэ барин, үдэр
хүнгүй ябаба. Бабжи-Барас баа-
тартаа дуулгангүй ябаһан бай-
гаа.

Тийгээд мэдээгүй Бабжи бол-
зорто газартаа нареней гараха-
һаа урид гараад хүлээбэ, тэдэ
нүхэдэһын хэмшэ үгэ. Байн бай-
гар, улаад хамнигад зуун гушаад
хүнүүд өрээд, толгойн оройдо
гансаараа байһан Бабжи баатары
тойробо. Тэрэнь ишээ тийшээ хар-
балдаһаар зүүгаад сэрэгүүднь
алаба. Бабжи баатарай багжа хо-
мон дууһаба. Тийгээд хүннин орой
саг болобо. Бабжиней тойроод бай-
һан гушаад хамнигад хоорондоо
хэлсэбэ: «Энэ гансын номонийн-
шье дууһаба, бэеһын манай ала-
ха саг хүрбэ. Энэһиней, байэ,
моринһоон буулгангүйгөөр ма-
нажа хоноод, үлгөөдэр гараараа
бариха, зоботые ала!»—гэлсэ-
һээр байтарнь, хүн болобо. Баб-
жи-Барас баатар байха хубсаһаа
дууһынь тейлажа, али олон хара-
тагана бүртэгэһнүүды дэглэдэ
шэхэжэ, хуяг, дуулга, наадаг но-
мо, номонүүдаа асгажа, хүн шэн-
гээр байлгаад, мориндоо унуул-
жа орхоод, носгөөр мүлхэжэ,
харуулшадэи хоорондуур гараад,
гэгтээ ошобо. Бусаад зононгоо
зүрдаһыне соносоод, хойноһоон
ябаһаар нэгэ газарта хүсэбэ, уул-
заба. Тийгээд набтар газарта да-
баа гаргажа, түнгэ газарта харгы
гаргажа, тэмээдэһингэ туруунай
модохтор, хонингойгоо хушуу-
най барагдатар нүү нүүһээр, ба-
руун хизаарай нэгэ орондо байр-
лажа, нутаглан «хуужа байтарнь,
баһа дахин харин сэрэгүүдэй бии
болоһонһоо айжа нүүгээд, Байгал
далайн урда бөөдэ Худари гэжэ
нутаг хүржэ хуу,аа.

Баруун буусадань сагаа сахижа
үлэһэн нэгэ үбгэн нэгэ гүүтэй бай-
гаа. Тэрэнь эрэ унага түрөөд мо-
рин болохоод, ойро дүүдн мор-
идто гартаа гэжэ байхагүй хур-
дан болобо. Тэрэнииней монгол
сэрэгүүдэй булалжа абаһаа бай-
һынь үбгэн мэдээд, Сүдэнэ, Тү-
дэнэ гэжэ хоер хүбүүдээ энэ мо-
риндоо һундалдуулан унуулаад,
нүүжэ ошоһон аха дүүнэрийнгэ
хойноһоо табиха. Тэдэһын аба-
һаар өржэж, анханайнгаа ушар
шалтаган хэлэжэ, хэн юун аха
дүүнээрээ мэдэлсэжэ байба. Ню-
тагархын эдэнэй хойноһоо сэр-
эг өржэж магад гэжэ элдэб ээр
зэбсэгтэ бэлдэхэбэ. Олон морид
адуунда эмээл тохожо, хүнүүдэй
уһан шэнгээр дэгл хубсаһа, но-
мо наадаг барюулжа, тэндэһээ үл-
дэжэ, Сэлэнгын Улаан-Гангата дээ-
р хүрэн гэгэһин, мүн Сүдэнэ
Түдэнэ хоерой мурөөр нэхэлэн сэр-
эг ябана. Тэдэһэй дээрэ хуа тоо-
һон харагдажа, маша олон сэрэг
байна гэжэ ханаад, айгаад, эр-
юулжа абаһад гэдэргээ харан
бусаба. Баһа дахин сэрэг өржэ-
аа гү гэжэ Хударин олон бай-
са дээгүүр харуулшадэи байлга-
ба. Нэгэ Сүдэнэ Түдэнэ хоерой
эсэг гүүгээ алдаад, унаганайнгаа
мурөөр ошоо гэжэ ханаад, хоер
бэрээдүүдээ бэдрүүлжэ эльгэбэ.
Сэлэнгын улам дээрэ тэдэнэй ер-
хэдэ, гүүмэ шонэ эдижэрхэн
байхаднь, тэдэ шэһынь абажа,
мяха шаража, утаа урьюулжа бай-
ба. Тэрэ утааһы харуулшад ха-
раад, зондоо дуулгатадэа, тэдэ
зонин дэһин сэрэглэжэ ошо-
бо. Ошоод, хоер гэгэгдэй мяха
шаража байхы хараад: «Таанад
хаанһаа ябаһан, юун гэгэгд гэ-
шэбтэ!»—гэжэ асууба. Тэдэнь за-
рюусеба: «Манай ганса гүүм ал-
дагдаа. Ийшэ манай эрэнүүдэй
унажа эрэлэн морин хадэа тэрэ
гүүнэй унаган юм. Тийгээд «эхэ
гүүм унаганайнгаа мурөөр бодоо
бээ» гэжэ эсэгманай бидэ хоер
бэринүүдээ эльгээгээ һэн. Эндэ

шонин эдигэһини үсөөд, эсэгэдэ
үзүүлхын тула тэмдэгтэй хоер шэ-
хүүдэһын отолжо абаад, өөхэ,
маханһаань амта үзэжэ хуунаб-
ди»,—гэбэ. Тэндэһээ манай нүүд-
лэй хойно гаража өрхлэн Сүдэнэ
Түдэнэ хоерой гэгэгдэ мүн бэшэ
сэрэгээр өржэж, гэдэргэнь аба-
шадэ, ошоо хилэ дабаһанайн тү-
лөө Шэлдэй зангийн толгойн саа-
даа оруулба. Шэлдэй зангийн за-
хигон «зургаан хара морин» гэг-
эһинийн Балжан гэжэ нутагта «Ха-
ра морито» гэжэ гол бии. Тэрэн-
һээ сааша, үргэлжэлэн «Алтан
эмээлтэ» гэгээн нутаг. Эдэ бүгэ-
дмэ абаад, хилээ табигты, би
тэдэ нутагуудай зонтой хамтаран,
ара тээшээ ниглэлдэхэ байхабэ»
гэгээн удхатай нюуса таабари бай-
гаа ха юм. Тэрэһинийн таажа,
тайлбарилжа мэдэгдэһэн үгэ дээр-
һээ тэдэ нутагууд орхигдожо,
тэдэ хайран аха дүүнэрийн ала-
даба гэжэ арбан нэгэн эсэгын үб-
гэд, эмгэд хөөрхэдэжэ хуушга бэ-
лэй. Тэрэ ошоо хилэ табилсажа
ябалсан галзууд Шодо Болти-
рогойе «энэ нэагууртай хүн боло-
бо» гэлсэжэ, хорини арбан нэгэн
эсэгын ахалагша тайшаа ноён бол-
гоо.

Саг жэлэй ошоо бүри улам-
жалан түбхинжэ хууһаар, үнэр-
жэжэ, арбан дүрбэн отогүүд гэ-
жэ нэрлэгдэбэ. Тодорхойлол, гал-
зууд, харгана, хүбдүүд, хуасай,
батанай, шараид, бодонгууд, са-
гаан, худай, гушад, халбан—ийнэ
арбан нэгэн эсэгын зон бэлэй.

Харгана, хүбдүүд, хуасай гурбан
эсэгээр илангата үдэжэ, олон бо-
лоһондоо «баруун», «зүүн» гэжэ
нэрлэгдэһинэ боложо, арбан дүр-
бэн отогүүд болоһон юм. Эдэ хам-
тадаа «Анаагай хонтооро» гэжэ
зургаантай, нэгэ ахалагша тайшаа
ноентой байһаар «оной списис»
гэгээн ревиридэ хорин дүрбэн мян-
га гаран дүүшэ эрэ хүнүүдэй бо-
лоһонһоо боложо, Энгидэй ба Ага
нутагуудаар байраһан зон Нэр-
шүү гэгэгдэ мэдэлтэй боложо,
Агада мирской управа (эргэһэй
захиргаа) зургаан байгуулжа, най-
ман мянга гаран дүүшэ хүнүүд
таһараад, хонтомын Агын степ-
ной дүүмэтэй (хээрн хооби), нэ-
гэ ахалагша тайшаа ноентой бо-
лобо. Нүгөө арбан зургаан мян-
га гаран дүүшэһын Анаагай
степной дүүмэтэй, нэгэ ахалагша
ноён тайшаатай Дээдэ-Удын го-
родто мэдэлтэй.

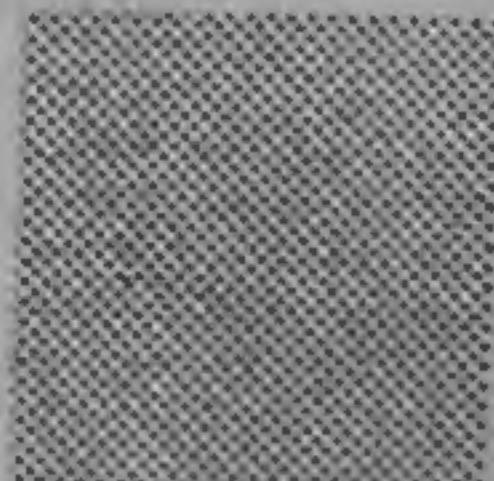
Тийгээд байтар, ородой баатар
сагаан хаан монголой Богдо хаан
хоер эб зүб боложо, хоорондоо
ошоо хилэ табиха болобо. Гүн Са-
ваа гэрл ноён Зүүн Сибирь мо-
рилоод, хилэ табилсахын тула ар-
бан нэгэн эсэгын хори бурладууд-
һаа хүнүүдые хунгажа, галзууд
отогой Шодо Болтирогойе депу-
тадаар абаба. Арбан нэгэн эсэ-
гэһээ анхан сага бүүбэй Бэйлэ
хаанда таһаржа үлдэһэн Шэлдэй
зангы гэгшэ аха дүүдээ зориутые
эльгээжэ: «Ошоо хилэ табигде-
ханы, таанар наашаа нүүжэ ерэг-
ты»,—гэжэ захиба. Зориута ошо-
һон заһуулаар Шодо Болтирогой-
до Шэлдэй зангийн захиганьинь:
«Унахаа ханабал, зургаан хара
морин, тохогоо ханабал, алтан
эмээлтэ абаашагты. Заһуулай хэ-
лэһы Шодо шагнаад, тэрэнииней
тайлбарилжа ухаагүй һэн тулааа:
«Бидэндэ бааржаа хэлэбэ ха-
даа»,—гэжэ ханаад, ошоо хилэ та-
билсахыа ябаба.

Шэлдэй зангийн минин таан-
һаар болгобогүй гэжэ оялгоод,
аха дүүнэртээ ниглээ хүсэлэ-
тэй, нүүдэлээр нутагһаа гэдэһөөд,
аба абаһаар, табигдаад байһан
хилы дабажа, ара газарта буу-
ба. Хойноһоон нэхүүлнүүд элшэ
сэрэгээр өржэж, гэдэргэнь аба-
шадэ, ошоо хилэ дабаһанайн тү-
лөө Шэлдэй зангийн толгойн саа-
даа оруулба. Шэлдэй зангийн за-
хигон «зургаан хара морин» гэг-
эһинийн Балжан гэжэ нутагта «Ха-
ра морито» гэжэ гол бии. Тэрэн-
һээ сааша, үргэлжэлэн «Алтан
эмээлтэ» гэгээн нутаг. Эдэ бүгэ-
дмэ абаад, хилээ табигты, би
тэдэ нутагуудай зонтой хамтаран,
ара тээшээ ниглэлдэхэ байхабэ»
гэгээн удхатай нюуса таабари бай-
гаа ха юм. Тэрэһинийн таажа,
тайлбарилжа мэдэгдэһэн үгэ дээр-
һээ тэдэ нутагууд орхигдожо,
тэдэ хайран аха дүүнэрийн ала-
даба гэжэ арбан нэгэн эсэгын үб-
гэд, эмгэд хөөрхэдэжэ хуушга бэ-
лэй. Тэрэ ошоо хилэ табилсажа
ябалсан галзууд Шодо Болти-
рогойе «энэ нэагууртай хүн боло-
бо» гэлсэжэ, хорини арбан нэгэн
эсэгын ахалагша тайшаа ноён бол-
гоо.

Саг жэлэй ошоо бүри улам-
жалан түбхинжэ хууһаар, үнэр-
жэжэ, арбан дүрбэн отогүүд гэ-
жэ нэрлэгдэбэ. Тодорхойлол, гал-
зууд, харгана, хүбдүүд, хуасай,
батанай, шараид, бодонгууд, са-
гаан, худай, гушад, халбан—ийнэ
арбан нэгэн эсэгын зон бэлэй.

Харгана, хүбдүүд, хуасай гурбан
эсэгээр илангата үдэжэ, олон бо-
лоһондоо «баруун», «зүүн» гэжэ
нэрлэгдэһинэ боложо, арбан дүр-
бэн отогүүд болоһон юм. Эдэ хам-
тадаа «Анаагай хонтооро» гэжэ
зургаантай, нэгэ ахалагша тайшаа
ноентой байһаар «оной списис»
гэгээн ревиридэ хорин дүрбэн мян-
га гаран дүүшэ эрэ хүнүүдэй бо-
лоһонһоо боложо, Энгидэй ба Ага
нутагуудаар байраһан зон Нэр-
шүү гэгэгдэ мэдэлтэй боложо,
Агада мирской управа (эргэһэй
захиргаа) зургаан байгуулжа, най-
ман мянга гаран дүүшэ хүнүүд
таһараад, хонтомын Агын степ-
ной дүүмэтэй (хээрн хооби), нэ-
гэ ахалагша тайшаа ноентой бо-
лобо. Нүгөө арбан зургаан мян-
га гаран дүүшэһын Анаагай
степной дүүмэтэй, нэгэ ахалагша
ноён тайшаатай Дээдэ-Удын го-
родто мэдэлтэй.

Тийгээд байтар, ородой баатар
сагаан хаан монголой Богдо хаан
хоер эб зүб боложо, хоорондоо
ошоо хилэ табиха болобо. Гүн Са-
ваа гэрл ноён Зүүн Сибирь мо-
рилоод, хилэ табилсахын тула ар-
бан нэгэн эсэгын хори бурладууд-
һаа хүнүүдые хунгажа, галзууд
отогой Шодо Болтирогойе депу-
тадаар абаба. Арбан нэгэн эсэ-
гэһээ анхан сага бүүбэй Бэйлэ
хаанда таһаржа үлдэһэн Шэлдэй
зангы гэгшэ аха дүүдээ зориутые
эльгээжэ: «Ошоо хилэ табигде-
ханы, таанар наашаа нүүжэ ерэг-
ты»,—гэжэ захиба. Зориута ошо-
һон заһуулаар Шодо Болтирогой-
до Шэлдэй зангийн захиганьинь:
«Унахаа ханабал, зургаан хара
морин, тохогоо ханабал, алтан
эмээлтэ абаашагты. Заһуулай хэ-
лэһы Шодо шагнаад, тэрэнииней
тайлбарилжа ухаагүй һэн тулааа:
«Бидэндэ бааржаа хэлэбэ ха-
даа»,—гэжэ ханаад, ошоо хилэ та-
билсахыа ябаба.

ЭНЭ ЬОНИРХОЛТОЙ

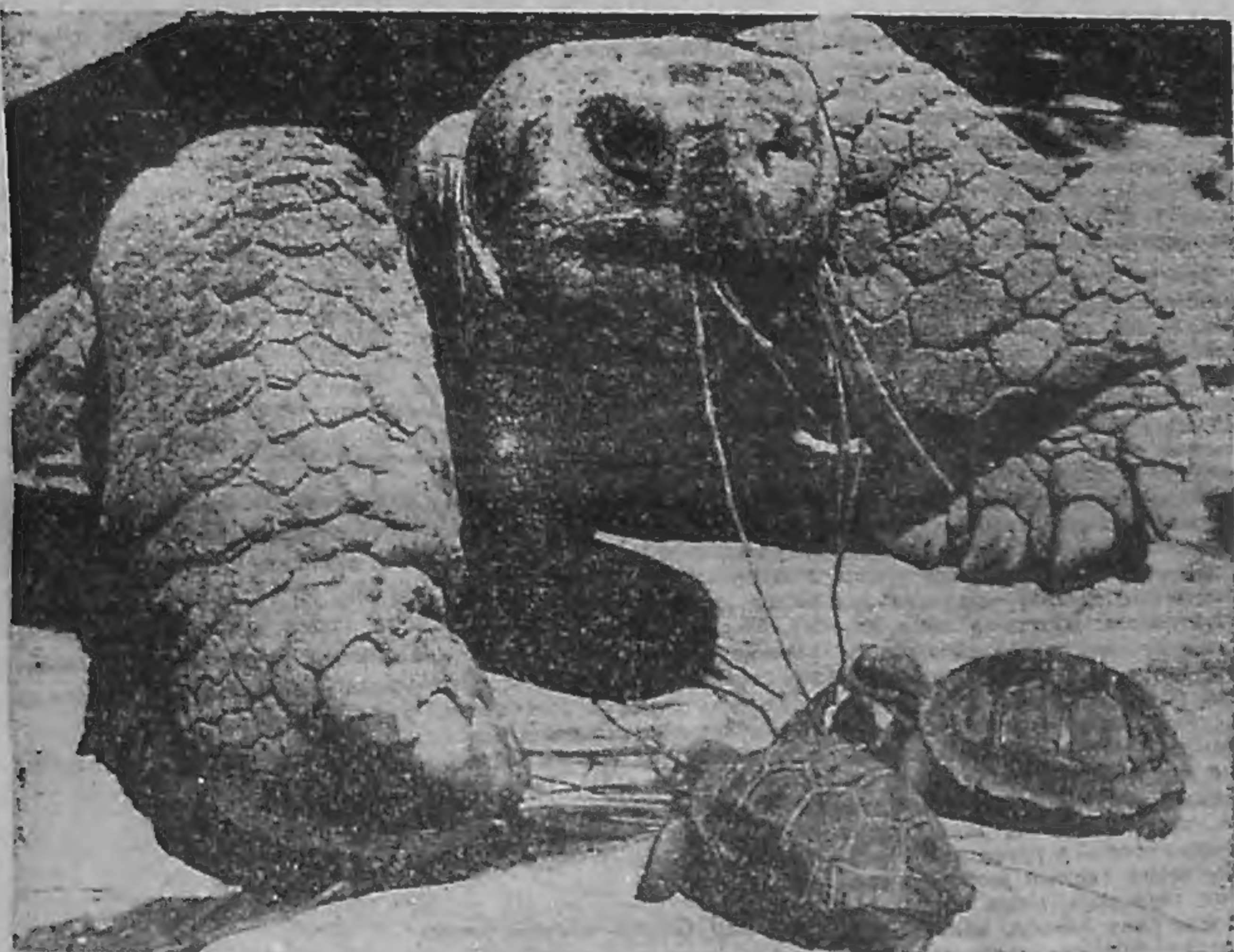

Ричард Хендриксоний класс соо хүмүүжмэлнүүдтэйгээр хууриг арай гэж дүрдэг. Битш ахлагтар тэсэмгэй хүн юм. Тэр хэзээдэшье үйдэж, гашуудаж яадаггүй. хууриг хүмүүжмэлнүүдэйгээ наншалдагшье хаань, тэр ахаралаа хандуулдаггүй. Харин тэрний хурагшад эхэнд юрм хүбүүд, бакад бэш, харин нахаду попугайнууд та юм. Сидней захад найман жилд урда тэ мистер Хендриксон дэлхэй дээр ор танса энэ юр бүсн хүргүүл илгээ юм. Попугайнуудыг гэрэй шүүд болгохо зориге тэр табиан байна. Клиентүүд жала олон дав. Хоёр долоон хоног туршада хургайнай хүүлээр жала хүргүүл нудартай болохон шүүбүүе абаат. Тэрэтай ниндэж, ямарш шалтаггүйгөөр эзний ханаа зобооме болохгүй гэж ойлгодог. Тингээд тэр нинэ үгнүүдэе хэлэхэд ойлгодог: «Дуттай хүү», «инидэ», «бү таншо», «бонин гэж мэт».

Өөхэдшгөө хүмүүжмэлнүүдтэй үгээ ойлгогсодоггүй хүнүүдэ Хендриксон дуратайгөөр зүбшэл заагари үгэдэг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ричард Хендриксон хэзээлэй үсдэг.

ТАСС-ай фотокроника.

Эдэ дүлаахан үдэрнүүдэ галапагосско эдэ хоёр зохидхон мэлхэй гүлгэдые хүн зон түрүүшмтээ хараба гэжээ.

Энэ зураг тараахан Кейстон агентство Швейцарин Цюрих городей зоопаркда «түрүүшмтээ Европод» Галапагосско олтирогүүдэ асарагдахан сууга «Тортила» гэж мэлхэй хоёр гүлгэдые түрбэ.

КЕЙСТОН—ТАСС-ай фото.

«Бүхы толгойгоороо ажалдаа хам орооб», гэж биолог Фридрих Остенраг өөрынгөө нухэр болон туналгаш сагаан кит Фердинандда хэлэдэг зантай юм [зураг дээр].

Баруун Германиин Дуйсбург городей зоопарк соо нинэ һонирхолтой үйлэ ходо ходо хаража боломоор байдаг. Фердинанд сагаан китүүдэй үсөөхн түрэдэ хамалтай юм. Мүнөө ФРГ-гэй мэргэжилтэд тэднине шэнжэлжэ захиаланхай.

Хүн болон кит хоёрой хоорондох «албанай» болон нухэр оёной харилсаанууд гүйсдөөр бэе бээ ойлгодог, найдадаг байһы энэ зураг харуула гэж тэмдэглэж хэрэгтэй.

ТАСС-ай фотокроника.

Хүн тухай

Хэн эгээл үндэр бэй? США-гай Иллинойс штадай Эдмон хотодо 1918 оной февралин 22-то түрэн Роберт Першинг Уодлоу гэгшэ дэлхэй дээр эгээл үндэр хүн байгаа гэж тоологдог. Тэр 1940 ондо наһа барахдаа, 2 метр 72 сантиметр үндэртэй байһан юм.

Уодлоунаа гадна үшөө юһэн хүн 2 метр 44 сантиметрээ үндэр байгаа. Тэдэ хэд бэ гэхэдэ, нинэ байн: Джон Уильям Роган (1871—1905 онууд) — 264 сантиметр, Джон Ф. Каррол (1932—1969 онууд) — 263,5 сантиметр, Вайно Миллириние (1904—1963 онууд) — 251,4 сантиметр, Дон Келлер (1925—1981 онууд) — 248,9 сантиметр, Патрик Коттер (О'Брайен) (1760—1806 онууд) — 246 сантиметр, «Константин» (1872—1902 онууд) — 245,8 сантиметр, Габриэль Эстасе Моньито (1944 он) — 245,7 сантиметр, Сүлэйман Али Нешун (1943 он) — 245 сантиметр.

Эхэнэрүүдэй дунда нинэ үндэр зон үсөө юм. Тэднэрэй дунда эгээл үндэрнэ Зенг Джинилан байгаа. Тэр 1964 оной июнин 26-да Түбэй Хятадай Юнан провинциин Юджинг тосхондо түрэн юм. 1982 ондо наһа барахдаа, 247 сантиметр үндэртэй байгаа.

Мүнөө амиды байһан зоной дунда эршүүл сооһоо эгээл үндэрнэ Мозамбикта 1944 ондо түрэн Габриэль Эстасе Моньито болоно. Тэрнэй үндэрнэ 245,7 сантиметр юм. Шэжнүүрнэ 189,6 килограмм. Эхэнэрүүдэй дундааа эгээл үндэрнэ США-гай Чикаго хотодо 1955 ондо түрэн Санди Аллан болоно. Тэр 231,7 сантиметр үндэртэй, 209,5 килограмм шэжнүүртэй.

227 сантиметр үндэртэй Анны Ханен Свен (1846—1888 онууд) 219 сантиметр үндэртэй Мартин ван Биорен Бейтс гэгшэдэ 1871 ондо Лондондо хадмда гараһан байгаа. Тэднэр дэлхэй дээрхи эгээл үндэр айлхын болоно.

Хэн эгээл набтар бэй? Набтар зоной дунда эгээл баганүүднэ атепозоор үбэдэг хүнүүд (лилипудууд) болоно. Эгээл набтар липипутка лэн байгаа гэхэдэ, Голландида түрэн Поля Местерс бж. Тэр 59 сантиметр үндэртэй, 3,4—4 килограмм шэжнүүртэй байгаа. Наһ 19-тэй боложо «батараа» тэр наһа бараһан байха юм. Эршүүл сооһоо эгээл набтар хүн США-да түрэн Калвин Чилипе 67 сантиметр үндэртэй, 5,4 килограмм шэжнүүртэй байгаа.

Эгээл набтар эхир үхиүүд Бундештэ ажаһуудаг байһан юм. Маткус Бела Матинатай үндэрнэ 78—78 сантиметр байгаа. Зуун наһан болотороо ажаһууһан хоёр лэ липипут би байһан юм. гээд мэдээжэ. Венгриһээ уг гарбалтай аад, США-гай Нью-Джерси штадай Ньютон хотодо ажаһуудаг Сюзанна Бокони 105-тай байхадаа наһа бараа. Тинхэдэ 101 сантиметр үндэртэй, 16,78 килограмм шэжнүүртэй байгаа.

Карлин байһанаа үндэр болохо ушарнууд баһал дайралдаг юм. Австриин Грац хотодо түрэн Адам Рейнер 21 наһатайдаа 118 сантиметр үндэртэй байһанаа, гэгтэ ахлагтар түрэнөөр ургажа эхилбэ. Тингэжэ 1899 ондо түрэн тэр 1931 ондо 218 сантиметр үндэртэй болошоо бэлэй. Тингэжэ наһанайгаа үлэгдэллэе бодохо аргагүй хэбтэндэ үнгэргөө. Тэрнэй наһа барахдаа, үндэрнэ 234 сантиметр болоо.

200,6 сантиметр үндэртэй Найджел Уилкс 119,3 сантиметр үндэртэй Беверли Расселлс хамга абаа бэлэй. Тингэжэ үндэр набтарооо эгээл эхэ илсөөтэй айлхын болохон юм. Тэднэй хүбүүн Даниэль 4,22 килограмм шэжнүүртэй түрөө.

Ямар угсаатан эгээл үндэр бэй? Африкан Руанда болон Бурунди гэжэ гүрэнүүдэ ажаһуудаг тутси (мүн вагусси гэжэ нэрлэгддэг) угсаатан эгээл үндэр гэжэ тоологдог. Гадна Суданай диниүүд эднэрнээ баһал дутадаггүй.

[Гиннессэй туйлаануудай ном сооһоо абаба].

ГОЛ БАЯЛИГТАА ЯМАРААР ХАНДАНАБИБДИ?

Ой модоной надхан шууан ургадаггүй байгаа гэжээ нээ, хүн зон ямар байдалтай байгаа нэн бэ гэж ханаадшыг үзэх хэцүү бэрхээр байна. Модон гэжээ хүнд хэцүү өхө туна хүрэгдэг бэ. Тэрэнхөө унан, агаар мэт амьдралтай гол шуулаа зүйл болодог гэжээ хэлбэл, тон ауб.

Хурамхаанай район ошоно-нойгоо удаа ой модондо хайра гамгүйгээр ханданабди гэжээ сэдхээ нэм. Ойрын арбаад жэлэй үнгэржэ үрдэггүй бай-хад ой модон хосорхо туй-лдаа хүрэхэдөөшөө магадгүй гэжээ ханахаар. Ой модо далаа ургүүлхын түлөө хэдэн арбаад жэлүүд үнгэржэ бшуу. Байгалий бассейндэй Хурамхаанай зонодох ой модон хай-наар аршалан хамгаалагдана-гүй гэжээ хэлмээр байна.

Нэгэ багхан ажлаалта. Хурамхаанай районий ой модон байгалий бассейндэй зонодо хабатай юм. Байгал далай руу шудтан ородог томо голнууд нэгэн болохо Бергажан гол Дээдэ Бергажанай ой модо-ной ажлын газар дээрээр ур-дан гарадаг. Эрхүүдээрнэ нэмжлэн ой модондоо, хүб-шэ тайгаһаа унанай сээр бай-лга сэхэ дулдыдаха гэжээ хэнд-шье мэдэжэ. Эрхүүдээр ур-гаһан ой модыг олохо гэжээ хорюултай байха ёһотой. РСФСР-эй Министруудэй Со-ведэй зүбшөөлгүйгээр нэмэ зо-нодо элдэб янзын предпри-ятинуудыг бодхоомо болгохо-гүй. Тинхээ тинтэрээ модо бэ-лэдхэлгын шэнэ комбинадууд беригдэха ёһогүй.

Тээд эдэ бүгэдэмнай юрэл хэлэгдэн үгэнүүд болоно бшуу. Бодото дээрээ ямар байдалтай ушарнабиди гэжээ хараад үзэе. Хурамхаанай ой модоной ажлын директор А. Ф. Кузьмин эндэ гушаад жэлэй туршдаа хэдэлжэ бай-на. Тэрэ нигэжэ дурдана:

— Урдань эндэмнай ойроо хүргэдөггүй ой тайга наджа, үндэр ногоотой нэлэнхэ үргэн тала дайда нэмжжэ, хэ-дэ гоё байгаа даа. Гол соо-гуур эндэб түрэлэй заганад хү-рэгээрөө тамаран хабана. Тэ-дэнхөө асаршье хадхата ушар-нууд болодог юм. Мүнөө асар хадхата, загана бари-бабди гэжээ хэнхээшье дуула-хагүйг. Гэхэ зуура, 35 жэлэй

саада тээл нимэ бейгээ ха юм. Ойроо хүргэдөггүй нимэ хүбшэ гайгатай, тунгалаг сээр уна-тай гол горхонуудтай нутаг му-гада ажлуухада хэды аятай байгааби Тинхээшээ бүхы на-наа эндэ үнгэржэ гэдэн шидхэбэри абаа нэм. Тээд мүнөө ямар бэй Бүхы тархалан-гууд, полинууд нуража, өхэ ур-гаса үгэхээ болонхой. Олохон полинууд хэдэн жэлэй турша-да хэрэгшэ гарашоо. Наянай элхээр шэдэлхэн халхи шуур-ган бордоолдог болохо, хэ-дэ өхэ хаалта хэнэб.

— 1964 он болотор манай райондо ямаршьеб промышлен-на отолонгоноуд хэдэгдэггүй байгаа, — гэжээ Александр Фе-дорович хөөрөөгөө үргэлжл-лүүлэ. — Тинхээшэ баригдажа байһан БЦК болон СЦЦК-да түүхэй эдэй бааза хэрэгшэ бо-ложо, тус районий ой модо отолжо захилаа гэдэн захира-та гаргагдаа бэлэй. Отологдо-хон модон хүрэхэ газартаа унан дээрээр элэгдэгдэжэ за-халаа. Эндэлжэл алдуу эндүү-нууд заха хизааргүй олоор гаргагдажа эхилээ нэн. Зарим-даа хабар болотор мүйлхэн дээрэ модонууд обоологдожо, мүйлхэнэй хүдэлхэдэ урагшаа туугдана...

Иймэ аргаар туугдаһан мо-дон үмхирхэдөө бэлэн байха-һаа гадна гол горхонуудай эрхүүдөө хэмжээрүүдэг, уна бузарладаг байха юм. Эрхээр нэмжлэн набаа сээг, ногоон хүндэ тракторнуудаар үгэ хэг-дшоо. Мүнөө хүртээр голлой ооорһоо элдэб янзын шабын гүмэр, боолтонууд, түмэр го-хо гэжээ мэтэ абтажа үргэлжл-лээр. Проводыстын шид-хэбэрээр нимэ аргаар модо урадхуулга хоригдоһон байна. Тээд диншье наа орой боло-хон хойно эхэ шидхэбэри аб-тагдаа гэжээ ханахаар. Тран-спортын асуудал мүнөөшье хү-рээр хайнаар шидхэгдэнэгүй.

Хурамхаанай ЛПХ-гай ажлааа хуулан гушаад жэлэй турша-да хэды хайн модон голлой ооорто шигжээб гэжээ тооло-хыншье аргагүй. Обоологдоһон модо абаашаа транспортын үгэ байһан ушарһаа хэды олон түбэг бэрхшээлнүүд дайралда-наби Далаад онуудай эхн баг-та 350—370 мянган кубометр модон үмхиржэ халаа. Гансал түсэб дүүргэхын тула модо

отолоод лэ орхижорхидог бай-гаа гэжээ гү гэжэ гайхахаар. Модо отолоогүй наа, мүнэ тү-лэхгүй, шагнал үгэхгүй гэжээ А. Ф. Кузьмин голдолтойгоор хэлээ нэн.

Иймэ ушарнууд дабтагдахаа болоо наа даа. Гэбшье ду-тагдалнууд бага бэшэ. Ажахи эрхилэлгын хажуу тээ үлэжэ, бүхы юумэндэ ханаа амараар, тэнгэр сэдхэлтэйгээр ханд-ха болоо наамнай, хэрэг бай-далтай алхамшье урагшаа бо-лохгүй.

Хурамхаанай районий заса-гаархид хэрэг байдалаа хайра-руулжа зорилготойгоор зарим тэдэ хэмжээнуудыг абаха гэ-жээ оролдхо. Энэ нэмдэ эгээн дэмбэрэлтэй, эгээн зохид шэнгээр ханагдааг. Хоёр жэл-лэй саада тээ арадай депута-дуудай районно Советэй сес-си дээрэ модо отолоогшье хо-рихо тухай асуудал эрид та-бигдаһан байна. Тээд энэшье үедэ аяар 60 мянган гектар та-май дээрхи модон сабшагда-жа үрдэгдөөд байгаа бшуу. Гэ-хэ зуура, СССР-эй Минлес-пром хурамхаанайхидай дур-аа гутаһан ябадалда хайша хэр-гээр хандажа, бүхы юумэ мэ-дэжэ байнабди, хаанаһаа хэ-дэ шэнэ модо бэлдэхээ таанадһаа хурахагүйбди гэжэ хэлэжорхео.

Харин би хурамхаанайхиды, тэдэнэй хүсэл эрмэлзлэһе үнэн зүрхэнхөө дэмжжэ байнаб. Урдань аяар холын Москва-һаа хэды шэнээн модоной ото-логдох байһан тухай захира-та буулгагдааг байгаа. Мүнөө нимэ ябадалыг болуулжа ту-хай шидхэбэри абтажа байна. Тинхээшье наа, мүнөөни мүнөө хүртээр ой модон отологдо-жол, нишэ тиншэнь абааша-дажал байһаар зандаа.

1983 ондо Дээдэ Бергажанай ой модоной ажлыг Казакста-най ой модоной предприяти горитой ажал хуулаа. Ямар участогһаа хэды шэнээн модо отолж тухай түсэб табигдаа. Гэбшье шэнэ газарта машина-нуудай абаха хоргы гаргажа гэжээ байһал бэрхэтэйхэн хэрэг ха юм даа. Тинхээшэ модо ото-логшод дүтнэ газарай модо отолж гэжэ бүхы шадалаараа оролдодог байха юм. Иймэ яба-далай хойшолом ямар байхаб гэжэ тэдэнэй нигэшье дэхи-н бодомжолдоггүй. Бергажанай

эрхүүдэ дүтшэж оршоһон газарнуудай ой модон хайра гамгүйгээр отологдоно. Энэ бо-долгүй ябадалда эсэс табихы хэн оролдохобди!

Республикын правительство энэ шуула асуудалда анхаржа, ой модо зүбөөр хуваарилжа, хайра гамгүйгээр отолж яба-далнуудта эсэс табиха бээ гэ-жэ найдагдана. Хурамхаанай районий ой модоной ажлы-нуудай органууд правительст-вада өхэ эрилтэнүүдтэйгээр хандаһан байна. Лесхозууд ойн зарим хубине 1-дхи бүлэгтэ оруулжа, тинхээд тэдэнхөө мо-до бэлдэхэлдэй жасаһаа аба-ха хүсэлтэй гэжээ А. Ф. Кузь-мин нэмдэ тайлбарилан хэлэ-бэ. Энэмнай Байгалий дабаа-гаар тарадаг наринхан ой бо-лоно, тэрэ унанай үерлэхэдэ гуримшуулжа талаар хамгаал-хы үүргэ дүүргэжэ шададаггүй. Заримдаа жэмжэн горхонууд ханаһаа халижа, хүүргэнуудыг хандаргадаг. Олонхи ушарта горхоной эхиндэ нимэ байдал харагдабди. Хэрбээ маанадай ой модыг отолоо наамнай, горхонууд гүйхэржэ хаташаа. Эндэх ой модон товара үд-хатай бэшэ юм.

Госкомлес энэ асуудалыг да-ры түргэнээр шидхэхэ ээргэ-тэй. Документууд үнэнэй эль-гээгдэнхэй, гэбшье мүнөө хү-рээрөө харюу эрхэнгүй. Хү-тэлэлгын үлүү өхээр нэгдүү-лэгдэн гурим балай хайн үрэ дүн асардаггүй. Госкомлесэй хэн нэгэн Хурамхаанай ой тай-гыг сахин хамгаалхаар орол-дох байха гэжээ ханаадшыг үзэхэнь хүшэр. «Шини түлөө — бүхы юумыг шидхэжэрхидэ хадан ханагаа зобоһоной, бодожо тулиһанай хэрэггүйл. Хэнэйшье үнэн зүрхэнхөө на-наагаа зободоггүй байһанхыг халагламбар», — гэжэ миним хөө-рэлдэжэ байһан хүн урмагүй-гөөр хэлбэ.

Энэхүүнэ гэршэлэн, үшөө нэ-гэ жэшээ хуруулахамин: Хурам-хаанай районий ой тайгаһаа заагагүй суглуулжа гэжэ тус-гаар хэлэгдэнхэй бэшэ. Юу суг-луулжаб гэжээ, шэлбүүһэтэ мо-донуудһаа айтатгөр үнэтэй сэн-тэй түүхэй эд болодог дабир-хэй суглуулдаг. Энэ ажал жэл бүхэндэ бэлүүлэгдэдэг. Модо хатажа, дабирхайны суглуул-һанай һүүлээр модыг отолж хэрэгшэй. Дабирхайгаа абта-

һан модон шенер муутай бо-лошодог, нимэ модотой га-зарта түймэр гаража магадгүй. Юундэб гэжээ, хатаһан модон түргэнээр шатажа байна бшуу. Дабирхайгаа абхуулан модоор баригдаһан гэр 5—7 жэл бо-лоод үмхиржэ хаталдаг юм. Дабирхайгаа абтаһан модон үмхиржэ бүтэршэдэг.

Тинхээдэ юундэ жэл бүхэн-дэ модо отолж, ой тайгыг дэмж хосорооко болонобиди? Тээдшье тэрэ Байгалий уна сөө-рэмүүдэ хамгаалгын зонодо ородог байна бэшэ гү! Манай ажлын политикын бодолгүй, эмхи гуримгүй байһанхыг эн-дэлжэ эли харагдана. Энэ хэ-лээшэ дээрээ үшөө нэгэ ушар тухай тогтохо хүсэлтэйб.

Гүрэнэй ой хамгаалдаг эмхи модо отолдог. Газар талаһаан харахад, нимэл байха ёһотой гэжээ ханахаар. Лесхозуудай дэргэдэ байгуулагдаһан про-мышленна цехүүд нутагай эрилтэнүүдтэ хэрэгшэ болохо модо бэлдэдэг. Багхан лес-промхозууд — нэгэ, хоёр пилора-матой, модо отолдог брига-дтай байдаг. Эндэ нимэ бэ-лэн харюу дуулааг: «Эндэ промышленна бэлдэхэл тухай хэлхэнэй үлүү, харин бидэ ой модыг сээрлэн, үмхирхэн мо-до отолдогбиди».

Эндэ нэмжлэнхэй хэрэг бин гү! Лесхоз модо отолжо тал-май өөрөө шэлэдэг гэжэ гү, али дуратай газартаа ошоод лэ модо отолдог байха юм. Олон жэлдэ ургажа үмхиржэ эхилхэн модо отолхондэ, лес-хоздо ашаг үрэггүй бшуу. Тээд-шье нимэ модыг тэдэ арилган сээрлэхэ үлгатай юм. Шанар хайнтай модо отолоод, худал-дахадань, ашаг олзотой боло-дог. Лесхозуудта дээрлэхэ тү-сэбшье үгэдэг гэжээ. Модо өхээр отолходоо лесхозууд ол-зогдог юм.

Гүрэнэй ой хамгаалдаг эмхи эдэ пилорамаануудыг барихын тула баян бэшэ юм. Запас час-тынудыг хаанаһаа абалтайби? Хэнхээ гүйлтайби? Леспромхоз-до запас часть бүтэчинхэ хи-налта доро абтанхай байдаг. Хэн хэнэй хинан шалгажа бай-һынь ойлгохын аргагүй. Лес-промхозууд нутагайнгаа эрил-тэнүүдтэ хэрэгшэ модо бэлдэ-хэ аргагүй гэжээ гү!

Тинхээшээ А. Ф. Кузьмин этигэмээр нигэжэ хэлээ ёһо-той. «Гүрэнэй ой хамгаалгыг промышленна ажал хуулаа-һаа дары түргэнээр сүлэлжэ хэрэгшэй!»

«Бурятлесхоз» нэгдэлэй Ге-неральна директор А. Д. Го-лоушкин баһал нимэрхүү на-намжа баримтална. Тэрэ нэрэ хүндэтгэйгөөр нигэжэ мэдүүлэ: «Ой тайгыг хамгаалга промыш-ленна ажал хуулааһаа сүлөл-жэ тухай асуудал хаража үзг-дэн байна. Энэмнай ой тай-гыг хамгаалжа гол зорилгоһоон хүдэлмэрхэдэ хамгааруулжа, ойн ажлыг айтатгөр өхэ хо-ро хүргэдэг. Нэгэ хүн хуагай-шаншье, прокуроршье байха ёһогүйл».

Бидэ өөһэдынхөө гэмээр бү-хы юумэндэ хэрэ хүргэдэг, аюул асардаг байнабди. Бидэ арадай ажлын эрилтэнүүдтэ анхаралда хандуулаад, экологи-ческа талаар амар байлтайб гэжэ ухаандашье оруулдаг-гүйбди. Ойн ажлын хүдэлмэ-ришээ байгал шадар модо хуу-галта, сахин хамгаалга хэрэгшэ-гэдэ тон өхээр найдаа. Энэ хэр-гэ 1992 ондо түгээхэгдэжэ, тинхээдэ бүхы ажал хэрэгүүд гуримшуулагдажа байха гэжэ найдаха дурамнай хүрэнэ. Бай-гал болон тэрэнхөө тойроһон ой модыг хамгаалга хадга Ху-рамхаанда бүхы ажал хуулааһын гол үндэһэн болохо зэрэгшэй.

Тамара ЯКУНАЕВА,
Эрхүүгэй университетэй
студентка.

ӨӨРЫН ЗАМААР ДАБШАХАНЬ

Эхн үед хожомдоноо хүсэлдүүлэхээр харах юм шэнгэ Монголой Арадай Республика боломж байсан хубилган шэнэдхэлгын үйл хэрэгүүд айхбат эрд байна. Тингэж энэ талаар Азийн бүхы социалист оронууднаа холо урлагшаа гараад ябана гэхэд алдуу болохгүй. Бүри наа хада «арадуудай ажда» Сталиной хүшөө Улаан-Баатар хотодо хэлбэршээгүй мэтээр харагдан байханаа, олон партийна үндэсэн дээр Арадай Хуралнуудта сүлөө хунгалтанууд үнгэргэдэг, США-гай Гүрэнэй секретарь албанай хэрэгээр эрээд ошоо. Нийтин ажабайдалыг демократизацилга болон уласкоорондынгоо харилсаануудыг үргэдхэлг Монголой Арадай Республика мүнөөнэй ажабайдалай гол шэнжнүүд болоно гэжээ ха.

«Украина Монгол хоерой Советскэ Союзай республиканууд гэжэ минни нэгэ танил англичанин-дипломат амаршье шоггүйгөөр хэдэн жэлэй саана тоолодог байсан юм. Энэ Түбэй Азийн орон тухай ондоо зоной юу мэдэхэ байханинэ энээнхээ уламжалан гансата хэлэхээр ааб даа.

Тус орондоо феодализмда эсэргүү хубисхал 69 жэлэй саана болоо бэлэй. Зүгөөр тинхэдэнь гадаада дэлхэйхээ таһархан зандаа байгаа. Бүхы харилсаа холбоонуудад гансал

СССР-тэй, хуудань бага сагаар СЭВ-эй гэшүүн бусад оронуудтай тааралдуулан эрхилдэг байгаа гэжээ. 50-аад онуудта Монголой Арадай Республикае СССР-эй нэгэ хуби болгон оруулха тухай сэхэ хэлэгдэдэг болоод байсан юм.

Тинхэдэ республика соогоо нэгдэхэ хүтэлбэрлэгшэ үшөө болоогүй байсан Ю. Цеденбалай үүсхэлээр нимэ хуулита актын проект бэлдэгдэж байсан юм.

«Социализмын Сталиной түхэл маягай батажахан, түбөө сэхэ ударидагдаг гүрэннэй байгуулгын, нэгэ хүндэ шүтэлгын үе байгаа гэжэ Ю. Цеденбалай засаг барижа байсан ханы мүнөө Монгол орондоо нэрлэдэг болонхой. Монголой Арадай-революционни партиин юулин хуул багта болохон Плениум дээрэ Ю. Цеденбалтай хамта хүдэлхэн партино-гүрэнэй хүтэлбэрлэгшэдэй ажал ябуулгада сэгнэлтэ үгтээн байха юм. Мүнөө пенсидэ гараад, Москвада байдаг урданай гүрэнэй хүтэлбэрлэгшэдэй хамта хүдэлхэн эгээл дүтнэ долоон ажал ябуулагшад тинхэдэ партинаа гаргагдахан байна. Бусад заримандань партийна эзмэ тохогодоо юм.

Ю. Цеденбалай ябамсаар, хоер хахад жэлэй саана Монгол орондоо хубилган шэнэдхэлгэ соносхогдоо нэн. Тингэбшье тэрэл июль һара соо хунгал-

шадтай уулзажа байхадаа, Монголой правительстве толгойлогшо Ш. Гунгадорж энэ хугацаа соо шиндэхы хубилгалта нууд болоогүй байхаар гэжэ мэдэрхэ баатай болохон байха юм. Тэрэнэй ханамжаар экономическа харилсаануудай реформонуудай элэн шүүд бэшэ байханинэ энээнэй гол шалтаган болоо.

Тингэжэ март соо болохон үйлэ хэрэгүүд ушархан байгаа гэжээ ха. Монголой Демократис нэгдэлэй гэшүүд гэжээ шэдэн гэжэ өөхдөгшөө сонсохон бүлэг залуу хуууд ороной ажабайдалда бүри эрид хубилгалтануудыг хэжэ эригэ табяад, үлэн хоохон байхамнай гэжэ мэдүүлээд, правительс-ын байшангай урда хуулан байгаа, Мартын 7-9-дэ хэдэн мянган хүнүүд жагсаал үнгэргэжэ, тэднэрыг дэмжэжэ байсан тухайгаа мэдүүлээ нэн. Энээнэй хуульээр МНРП-гэй ЦК-гай Политбюроо бүхы дээрээ тушаалһаа буугаа бэлэй. Партиин ааралтай сьезд сугларжа, шэнэ хүтэлбэрийгз хунгаа.

СССР-тэ улам гүнээгиржэ байхан хубилган шэнэдхэлгын нүлөөн эндэ байгаа гүл байгаа гэжэ ханагдана. Тинхэһээ эгээл эдэбхитэй, нүлөө эхэтэй политическэ шэнэ хүдэлөөнүүдэй манлайда дабшагшад совет дээдэ нургуули дүүргэгшэд байна ха юм. Монгол оронинэ шэнэдхэлгын мүнөөнэй үйлэ

хэрэгүүдэ бүхы совет юмнэй урда доро хүгэдэхэ ябадал эрид буруушагдан хаягдана, тэрэл зуура манай хубилган шэнэдхэлгын хараа бодолнууд эдэбхитэйгээр халагдан абтана.

Мартын хуульээр Монгол ороной политическэ карта эрээ мархан болошоо нэн. Манай дурдахан Монголой Демократис парти (МДП) бин болгондоо. Социалист-демократическа парти болон Национална Дэб-жэлтын парти мүн лэ эмхидхэгдээ. Буддистнууд өөрын партитай болоо нэн. Шэнэ партинуудай болон хүдэлөөнүүдэй МНРП-тэй харилсаануудын юрын бэшээр хүжөө юм. Энэ ойлгосотой гэжэ ханагдана. Засаг барижа байхан партитай зүришлэдөөнхөө тэдэнэр мүн-длөө гэжэ хануулаа.

Һая болохон хунгалтын үедэ Монголой Арадай-революционни парти Арадай Агууежэ Хуралай депутатуудай мандадуудай 70 гаран процентшөөн абаа. Ондоо дүн туйлагдаха гэжэ хүлээхээршье бэшэ нэн. Юуб гэхэдэ, аяар далаад жэлэй турша соо политическэ ори ганса эмти байгаа ха юм.

Мүнөө ушараад байхан экономическа уналгын байдалһаа ороноо хайшан гээд гаргахад гээд МНРП дурадхана гэжэ шэб! Мүнөө соносхогдохон экономическа шэнэ политика

Монгол оронинэ дэлхэйн хүгжэлтэ түгэс, түрүү гүрэнүүдэй нэгэн болгохо гэжэ тэдэнэр мэдүүлнэ. Эгээл хүгжэлтэ түгэс гүрэнүүдэй харилсаанай ашаар технологическа шэнэдхэлгэ туйлаха, тааралдуулагдаг дэлгүүрэй экономикодо орохо гээд тус политика соо хараалагдана. Хари гүрэнүүд-һээ туһаламжа абаха тухай Хуулин абаханһаа хойшо Японтой, Урда-Солонгостой, Зүүн-Урда Азийн оронуудтай харилсаануудад Монгол орон эрид эдэбхижүүлээ. Тингэжэ тои олон хамтын предпритинууд бин болоо.

Тинхэһээ нэгэ нимэ асуудал табиха хэрэгтэй болоно: һая болотор сэг үргэлжэ харилсадаг байхан СССР-ыг яаха болоно! Юуб гэхэдэ, экономикодошье, политикадашье эрид гадиролтонууд хэрэггүй гээд тоологдодог ха юм. Дан үнэсэн эхэтэй байдаг гээд дүй дүршэл харуулаа. Манай оронтой хамта баригдахан предпритинуудта МНР-эй электрын элшэ хүснэй 86,4, шулуун нүүр-һэнэй 83, цементын 96, талханай, хүнэй продуктуудай 100 процентын үйлдэбэрлэгдэдэг ха юм. Тингэжэ бата бэхэ экономическа харилсаанууд тогтонхой.

Александр МИНЕЕВ.
(ТАСС).

Хитад орон

СОЛОНГОС: НЭГЭДЭЛГЫН ЗАМУУД

КНДР-эй нэгэ мянгаад болон Япондо, Хитадта, Хойто-Америкэдэ, Европодо, Советскэ Союзда байдаг кореецүүдэй түлөөлгшэд Пханмунджом гэжэ газарта сугларжа, дэлхэйн ори ганса таһалагдахан гүрэн болохо Солонгосой хамтаралга тухай асуудалнуудыг зүбшэн хэлсэбэ. 1950—1953 онуудай шуһа ехэтэй дайнай хуульээр энэ оронинэ хоер болгожо хубаахан сэрэгэй-демаркационно шугам шадар Солонгос оронинэ япон булимтарагшадһаа сүлөөлһөөр 45 жэлэй ойдо зориулагдан, тус уулзалга эмхидхэгдэбэ ха юм. Тэрэниинэ тинхэһээ эб найрамдалай болон нэгдэлгын конференци гээд дэмэ нэрлээгүй ааб даа. Энэ конференцине бүгэдэ арадай гээд нэрлэхын аргагүй байна. Юуб гэхэдэ, хойто зүгэй-һөө хоер дахин олон зоной, 42 миллион хүнэй ажаһуудаг Урда-Солонгосой түлөөлгшэд эндэ эрбэлгүй ха юм.

КНДР-эй болон Урда-Солонгосой түлөөлгшэдэй энээнхээ урда болохон уулзалгануудта хахад аралай урда хубинэ хэн түлөөлхэб гэһэн асуудалаар яашье ойлголсожо ядахан байха юм. Тус уулзалгын бүгэдэ национальнэ шэнжэтэй байха байханинэ хараада абажа, Урда-Солонгостоо ажаһуугшад бэхы хубинуудай, тэрэ тоодо мүнөөнэй правительстада хайнаар хандадаг эмхинуудай түлөөлгшэд хабаадаха зэргэтэй гээд Урда-Солонгосой тала дурдхана байгаа. Урда-Солонгосой амар нэгэ правительство нэгэтэһье мэдэрээгүй КНДР-эй түлөөлгшэд Ро Дэ Угай захиргаан тус конференци эмхидхэгдэбэ хажаралсаха өһөгүй, юуб гэхэдэ, Урда-Солонгосой правительстада эсэргүү 200 гаран эмхи болон бүлгүүд-һээ нэгдүүлхэн Демократическа хүдэлөөнүүдэй бүгэдэ национальнэ нэгдэл (ЧОНМИН-

РЕН) энэ уулзалга эмхидхэхэ үүсхэл гаргахан хадаа энэ хэрэгтэ эсэстэнэ хүргэхэ зэргэтэй гэжэ КНДР мэдүүлээ нэн. Гансал ЧОНМИНРЕН Урда-Солонгосые түлөөлхэ эрхэтэй гэжэ хэлээ ха юм. Нэгдэлдэ эсэргүү хүсэн гэжэ КНДР-тэ харагдадаг Урда-Солонгосой правительство энэ уулзалгада хабаадаха эрхгүй, юрэл эндэ сугларгагдай аюулгүй байдал хангаха өһөтэй байгаа.

Тингэжэ тус уулзалгын болоошье һаана, национальнэ асуудал шиндхэлгын замууд болон хандасанууд тухай КНДР-эй болон Урда-Солонгосой ханамжанууд ондоонууд зандаа үлэбэ гэжээ. Тингэбэ яабашье Пханмунджомдо болохон конференци дээрэ эрээдүйдэ бата этигэл бин байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Энэ уулзалгада хаалта хэхье Сеул нэдэ гэжэ конференцидэ хабаадагшад эмнээд, нэгдэлгын, Солонгосой хахад арал дээрэ эб найрамдал хангалгын, шакардуу байдал хуларуулгын асуудалнуудыг шиндхэлгэдэ шухала удха шанартай уулзалга болобо гэжэ сэгнэһэн байха юм. Ороной нэгдэлгын гол хаалта болоод байхан американ сэрэгүүд Урда-Солонгосхоо гаргажа, энэ хахад арал дээрэ амгалан номгон байдал хангал хэрэгтэй гэжэ мүн лэ заагдахан байна.

Үзэл бодолнуудһаа, хараа шэглэлнүүдһээ дулдхандгүй «Национальнэ агууежэ нэгдэлгэ» конференци харуулба, Энэ ороноо 90-ээд онуудта заа-бол хамтадаха эрмэлзэлгэй байханаа нэгэ түрүлгэн гэршэлбэ гэжэ тус хуралдаанай гол документ соо онсолон заагдана. Эб найрамдалгүйгөөр нэгдэжэ болохгүй гээд тус документ соо хэлэгдэнэ. Тинхэһээ Солонгосой хахад арал дээрэ эб найрамдалда ходо аюул ушаруулжа байдаг американ

сэрэг эндэхэ гаргаха, урда болон хойто зүгүүдтэхэ сэрэг хороохо дурдхал эндэ баһал оруулагдана.

Хойто болон урда зүгүүдэй хоорондо сүлөөгөөр абажа байха өргэ боломжо хангалгын тулада, конфедераци бин болгохоной ашаар. Энэ ороноо эбэй өһөөр нэгдүүлхын тулада бүхы юумэ хэхээр бэлэн байхан тухайгаа конференцидэ хабаадагшад нэгэн дуугаар мэдүүлнэ. Социалист оронуудтай харилсаа холбоонуудһаа үргэдхэхэ гэжэ хараалхан Урда-Солонгосой «Хойто политика» энэ уулзалгада хабаадагшад буруушаагаа, КНДР болон Урда-Солонгос аяараа ООН-до орохо өһөгүй, юуб гэхэдэ, эдэ бүгэдэ хадаа ороной хоер ондоо-

байлгынэ батадхаха гэжэ мүн лэ мэдүүлээ.

Солонгосой асуудал эбэй өһөөр шиндхэлгэдэ, ООН-ой туг доро хахад аралай урда хубида байхан харини сэрэг гаргахад туһалт, Урда Солонгосой бөө даагаад ООН-до орохо ябадалда хаалта хыт гэжэ ООН-ой Генеральнэ секретаринэ гуйхан бэшэг энэ уулзалга дээрэ баталагдан абтахан документнуудэй дунда бин. Американ сэрэг гаргаха, КНДР—США гү, али КНДР—США—Урда-Солонгос гэһэн хэлсэ-нүүдэ эмхидхэжэ, эб найрамдал баталха эрхлээ США-гай президентдэ табихан бэшэг мүн лэ баталагдан абтаа.

(ТАСС).

ХУДАЛДАА НАЙМААНАЙ ХАРИЛСААН

КНР-эй болон СССР-эй гадаадын нийт худалдаа наймаанай хэмжээний тус тустан оройдоол 3,0 ба 1,4 процент болоо. Энэнь тэдэнэй арга боломжонуудта хаа аргагүй хүрэнгүй. Экономическа болон худалдаа наймаанай харилсаануудыг хүгжөөлгын арга боломжо тон өж гэжэ нэн түрүүн хитад партнернууд тэмдэглэдэг. Хоер ороной хоорондох худалдаа наймаанай хэмжээ жэлэй туршада 10 процентһээ үлүүтэйгээр өж болгожо болохо гэжэ зарим мэргэжэлтэд тоолодог.

Хилэ шадарай, тобшолон хэлбэл, совет Алас-Дурна хизарай болон Хитадай зүүн хойто провинцинуудай хоорондо худалдаа наймаа хүгжөөлгэдэ өж удха шанар олгодоно. Гадаадын худалдаа наймаанда гаргагдадаг эд бараанай бүридэл тад ондоо болонхой: худөө ажахын эдэ хоолой зүйлнүүд, байгалийн хэшиг, хүнгэн ба бүд нэхэлгын производствонин зүйлнүүд мэтэ заншалта эд бараанһаа гадна тус провинци барилгын

материалуудыг, медицинскэ түхээрлэгнүүдыг, магнитофонуудыг, микропроцессорнуудыг, автомобильнуудыг, ашаа тээдэг түхээрлэгнүүдыг ба юумэ олон болгодог техникэ Советскэ Союз элгээнэ.

Харилсаа холбоон гансал худалдаа наймаагаар хизарлана бэшэ. Хэйлунцзян провинцитай гар табигдахан экономическа ба техникын талаар харилсаа холбооний 148 хэлсэнуудһээ 16-ниинэ бэлүүлэгдэжэ, үгышье һаа, бэлүүлэгдэжэ байхэй. Тобшолон хэлбэл, хамтын хоер предприти баригдана, машина бүтээлгын талаар 7 процент бөлүүлэгдэнэ, овоц таека ургуулха, барилга хээт, модо бэлдэхэ ба полиграфини талаар ажалай элдэб хангалганууд үзүүлэгдэдэг. Электрын элшэ хүсэ хамтаараа үйлдэбэрилхэ, Амар мурэн дээгүүр түмэр замтай ба автомобильни хүүртэ бариха тухай асуудал хаража үзэгдэнэ.

Советскэ Союзай Владивостогтохи үүсхэлнүүд хараада абан, тус провинцида «Зүүн-хойто зүгэй Гонконг» гэһэн тус-

хай экономическа зоно (СЭЗ) байгуулха түсэб зохиохыг провинциин вице-губернатор Ду Сяньчжун дурдагдааг юм. Бодото байдалда шалгагдахан, Хитада болон тэрэнэй партнернуудта али али талаар ашатай туһатэй үүргэ дүүргэдэг СЭЗ-эй гуримгаар тэрэн байгуулагдаха өһөтэй.

Хитад экономистнуудай ханамжаар, түлбэрийн үндэһэ һууриин тодорхойлходо нимэр-хүү бэрхшээлнүүд гарадаг: хоер ороной валютанууд ондоо валютаар сүлөө нэлгэгдэхэ аргагүй. Тинхэһээ шиндхэбэри бүтэниин аяарн абаха хэрэгтэй болодог.

Транспортин асуудалыг шиндхэхэ хэрэгтэй: ашаа зөөхэ талаар транспортин бага арга боломжотой байханинэ продукция элгээхэ талаар хэлсэ-нүүдэй сэг болзортго дүүргэгдэггүй шалтагануудай нэгэ-ниинэ болоно.

Тээдшье мүнөө үедэ хитад бизнесмэнүүд гол түлэб Баруунай оронуудай продукция худалдажа абахыг оролдодог. СССР-тэхэ технологин хэмжээн тухай муртэйгөөр мэдэгдэггүй дээрһээ финансын өжэ холхолдоо нэгэнтэ бэшэ орон байдаг.

Хоер талын хабаадалгатай хөөрлөөнүүдэй гуримаар эдэ бүхы асуудалнууд шиндхэгдэхээр хараалагдана. Бин болохон асуудалнуудыг зүбшэн хэлсэхэ, зохиод партнерые бэдэржэ олохо арга боломжо хоер ороной бизнесмэнүүдтэ олгохын тула элдэб выстакснүүд болон яармагууд эндэ худэлхэ юм. Тобшолон хэлбэл, «СССР-тэй ба Зүүн Европн оронуудтай худалдаа наймаанай талаар яармаг» энэ зорилгоор эмхидхэгдэхэ юм. Байгша оной июниин 6-һаа 15 хүртээр Хэйлунцзян провинциин захиргаанай түбтэ — Харбинда гэжэ үнгэргэгдэхэ байна. Мүнөө үедэ тэндэ бэлдхэлэй худэл-мэри түлэг абуулагдана. Выстакснүүдэй ордон шэнэдхэн тухээрэгдэнэ. Хитадай худалдаа наймаанай 67 томо компан-ий яармагта хабаадаха гэжэ тухайлагдаа.

(АПН).

ТААНАД, КОММУНИСТНУУД, ХЭД ГЭЭШЭБТА?

КПСС-ЭЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ СЕКРЕТАРЬ Л. Ч. НИМАЕВАГАЙ «ШУУРА ТАТАНАН» СТАТЪЯ «БУРЯДАЙ ЗАЛУУШУУЛ»,
1990 ОНОН СЕНТЯБРИН 22] ТУШАА НАНАМЖА

С. ТАРНОРУЦКИЙН «Коммунистууд тухай юу бодоноби» гэсэн дура гутаана статья тушаа бэшэнэб.

Нюдаргаар юуур руу шавхада үбшэнтэй байдаг ха юм. Зүгөөр бээ, далдалан хамгаалхада, харюу үгэхэдэ гү, али ядабал, милици дуудахада болохо. Элдэб бэли шэбшэг хэлэжэ байгаад, шамда хашархада—энэмнай доромжлохон ябадал болоно гэшэ. Тэдэ дүрээ гутажа, харюу болгон хашархада гү, али үүдмөн хаб-яб хаагаад, гаража ябашахада болохо. Газетээр дамжуулан, шамдэ доромжлохон, ямар байтайб даа. С. Тарноруцкий бүхы коммунистуудыг хэдэн кэтегорн болон бүлэгүүд болгож хубаарилуулан хэдэн КПСС-эй Бурядай республиканска комитедэй секретарь Лидия Чимитовна Нимаева би дэмжэнэб. Тэрэндэ бүхы коммунистууд албанай талаар ургаха хүсэтэйшүүл гү, али бүхы юумэндэ ханаа амараар ханддаг халдан нэлдэгшад болоно. Харин нигэжэ хэлэхэдэ, автор ехэл буруу.

Минни ажабайдалай зэмье заажэ үгээн аха нүхэдмни доромжлохон, би тон ехээр дураа гутааб. Мүнөө үеын корчагинец Коля Лимонов, журналист Лидия Ивановна Мельникова, КПСС-эй Бурядай республиканска комитедэй секретарь Леонид Васильевич Потапов, поэтесса Ирина Ивановна Филиппова. Эдэнэй нэгэндэншэ элдэб нэрэ үгэхгүйш, зүүлгэхгүйш. Эдэмнай айхабтар үнэн сэхэ, гурим журамтай хүнүүд юм. Тэдэниие бүхы республика мэдэхэ. Гансал нимэрхүү хүнүүдхэ эмхи гуримтайшуул бүрилдэдэг гэшэ. Үнэн сэхэ хүнүүдтэ ханаа амараар ажаһууха арга олгодоггүй хара ханаатаншье маанадай дунда яһала олон байха. 60-аад онуудай комсомолшууд нимэ уржа дэмы соносохоогүй байха: «Хүүгэдэй дунда гэмтэ ябадал гаргалгатай ба наркоманитай эрид шууд тэмсэл! Албанай талаар ургахын, медале абыхын тула, тэдэ нимэ уржа гаргагүй гэжэ С. Тарноруцкий этигт. Эдэ нүхэднай хэргыһаа хадууржа, халтирхай хэргы тээшэ шэгнэһэн хэды олон хүүгэдые абарааб. Хожомоо тэдэ үнэн сэхэ, гурим журамтай хүнүүд болоо нэн. Эрэлхэг зоригтой, коммунист үг зорилгонуудта хэлбэрлэжэгүйгөөр үнэн сэхэ байлгын жэшэ хоохон үгэнүүд бэшэ, харин бодото байдал. Юундэб гэхэдэ, тэдэмнай мүнөө хүрэтэрөө гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэхэ талаар аюултай ажал үргэлжлүүлхээр зандаа. Мүнөөшье би үнэн сэхэ хүнүүдэй дунда, ажалайшье, нитын ажал хэрэгүүдэйшье талаар нүхэдэнгөө дунда ажаллаһаарби. Тэдэ айхабтар харюусалгатай хаһа сагта ажаһуужа байханаа хайнаар ойлгодог, ямаршье ноёдой урда далтиржа, зориггүйдэжэ байнгүйгөөр сэхэ руун хэлэдэг.

Тэдэ эрдэмтдхэ дутуугүйгөөр хүнүүдэй ажабайдалые мэдэхэ болонхой. Ингэжэ хэлэхэдмни, үнэн сэхэ, гурим журамтай эрдэмтэд гомдожо бү байгуулан.

Маанадые хамгаалхан, тундэснэй талмай дээрхэ бусаагүй хүнүүдэй урда, тэдэнэй хүүгэдэй урда өрээдүнэй ажабайдалай түлээ харюусалгатайбди гэжэ та, С. Тарноруцкий мартажа болоо хат. Элдэб халуун арасдаа, үгэ булалдаа үсхэхэмнай хүрөө болоол ха. Эрхим хайнаар ажаһуухын тула эршэмтэйгээр ажаллаха хэрэгтэй. Маанадые арюун гэрэлтэ өрээдүй тээшэ хэн хүтэлхэб гэжэ арад зон өөһэдөө хаража үзэнэ бээ. Хэрбээ арад зоной аша туһаар ажаһууха хүсэлтэй карьеристнууд, аристократуудай засаг гартаа абажанын, арад зон тэдэниие түргэхнөөр тушаалһаань буулгажархиха байха. Мүнөөмнай саг хубилаа бшуу. Эрдэмэй бэшэ, харин хүдэлмэришэнэй өһөөр бэшэһэндэмни хүлсээнэ бээт.

Коммунист амаршалгатайгаар Ю. ТОПСКИЙ, БурАССР-эй арадай депутат.

БИ өөрингөө ханамжаһаа эхилхэмни. КПСС-эй республиканска организациин ахмад «идеолог» Лидия Чимитовна Нимаевагай хайнаар бодожэ үгээн, риторикоор баян статьяе сэдхэлээ үбдэн уншааб. Юундэб сэдхэлээ үбдэн уншаабын гэхэдэ, уншагша минни ханамжые эсэстэнэ хүрэтэр уншаха шадалтай байбал, ойлгохо даа.

Олохон хүнэй обеорхыншье аргагүй һүүлэй жэл хахад ба хоёр жэлэй туршада парти тад ондоо шэнэ байдалда орожо эхилхэй. Зандаран зонхилолгын гуримые сахин хамгаалгаша ба голын болодог шүүмжэлхын аргагүй «гээл хангин», гүрэнэй чиновникуудай тала харадаг, ороной бүхы ухаан бодолой болон үйлдбэрийн хүснүүдые мүнхөөр хүргэжархихэн мэтэ энэл парти иматгал хараһаар байтарнай ямар удхатай байханаа бодотоор гэршэлэн хариулжа захиаланхай. Мүнөө үедэ эрхэ сүлөөтэ, демократическа олон партинууд байгуулагдажа эхилээ, тэдшье эдэ партинууд ороной хүн зоной аша туһада хүдэлхөөр мэдүүлээ бшуу.

Нэгэ байдалһаа нүгөөдэ байдалда шэлжэн оролго айхабтар түргэнөөр бэрүүлэгдэшоо, эндэ юунэй боложо байһые гүнзэгшөөр ойлгожо үрдхыншье аргагүй байха юм. Коммунистуудта ямар байһые үнэн зүбөөр, сэхэ руун хануулан хэлэдэг болонхой. Ал-

бан хойрог, тоталитарна гурим тогтоогдожо, түүхэдэ хэды олон гэмтэ ябадалнууд гаргагдааб, энэ арад зондо хэды өх аюул асарааб даа.

Энэ олон тоото элишэлэн гэмнэлгэнүүдэй, элдэб шүүмжэлэлнүүдэй гаража байха үедэ коммунист коммунист ондо ондоо байдаг, энэ партиин түүхэдэ демократи болон НЭП-һээ хажуу тээшэ хадууржа, гансал баалалтын коллективизаци болон репрессивүүдые, «рашидовщина», «брежневщина», Брестын болон Аджимуш-кайн героинууд, стехановцууд-шахтернууд, «Челюскин», Тайшөдэй залуу героинууд-геологууд гэхэ мэтые мартажа байхан сагта, мүн сагтайгаа талаар БАМ-ай барилгашад манда дүтэ байна бшуу. Тагнуушан Рихард Зорге, угай таряашан, арадай академик Терентий Мальцев, дэлхэйн түрүүшын космонавт Юрий Гагарин гэгшэд КПСС-эй гэгшүүдбди гэжэ хэды ехээр омогорхогод байгааб гэжэ бидэ мартажархихайбди.

Республиканска партийна организациин үзэл, сурталай албанай хүтэлбэрлэгшэдэ хүнүүдэй ухаан бодолдо ушарһан гажа буруу абадалнуудта эсэргүүсэн харюу үгэжэ гэгшэ эгээл шухала зорилго болоно гү! Энээнэй тэрэнэй «мэргэжэлтэ» уалга болохо байханда эрсалтагүй.

Гансал сэдэр нэхэлтэйгээр эдэ бүгэдые хэжэ хэрэгтэй. Тингээгүй хаа, энэмнай хоёр удхатай болохо бшуу. Жэцгээлхэдэ, энэмнай командир довтолгодо орохые солдодуудта захираад, ара талада хайнаар бэхилэгдэһэн аюулгүй блиндажһаа энэ довтолгые хүтэлбэрлэнтэй адли болоно бшуу.

Имагтал Л. Ч. Нимаева нимэрхүү байдалда оронхой. Юуб гэхэдэ, эдэ үдэрнүүдтэ партингаа талаар нүхэдэнгөө «хайхан хүсэлл оролдолгонуудые» хамгаалан, «шуналтай» статья бэшэһэн аад, эдэ нүхэдхөө нюусаар өөрингөө гэр байрын асуудал шиндхэхэ талаар бүдүүлг арга хэрэглэһэн байна.

Мүнөө СССР-эй арадай депутат С. Г. Шапхаевай үүсхэлээр байгуулагдаһан депутатска тусхай комиссин шалгалта үнгэргэһэнэй һүүлээр нимэ абадал гаргаһандан тоболол хэжэ, комиссин гэгшүүдэй суглуулһан материалнуудые сэгнэхэ зуураа, гэр байра абахын түлөө хэдэн мянгаад хүнүүдэй ээлжээгэ хүлээжэ байха үедэнь хубилган шэнэдхэлгын зургаадахи жэлээ ябажа байхада, дүрбэн хүнхөө бүридэһэн бүлэ городой түбтэ 40 дүрбэлжэн метр үлүү талмайтай хоёр квартира абаһаар абаад байхадань, гайхаагүй байхын аргагүй бэшэ гү! Тийбэ яаһашье бодото баримта тэрэл зандаа гаража эрэнэ. КПСС-эй республиканска комитедэй ажал хэрэгүүдэй управлени болон тэрэнэй аппаратай хүдэлмэрилэгшэдэй профком ССР Союзай, РСФСР-эй болон Бурядай гэр байрын хуули өһонуудые бүдүүлгээр хазгайруулан, 90 гаран дүрбэлжэн метр талмайтай, хамта дээрээ 140 гаран дүрбэлжэн метр талмайтай гүйсэд түхөөрэлгэтэй хоёр эрхим хайн квартира байгша оной июль болон август нарануудта Лидия Чимитовнагай бүлэдэ үгэһэн байна.

Демократическа газетэнүүд (бүрн хаяхан «Аргументы и факты» гэхэн газетэ Москвада, «Труд»-Харьковта болоһон нимэрхүү хэрэгүүд тухай хоёржэ үгөө нэн) нимэрхүү түүхэнүүдые толилжо, уншагшад эдэ материалнуудтай танилсаһан байха. Республиканска партийна штабай зарим аппаратчигуудай бүхы юумэндэ оролсожо, дура зоргоороо аашалха, генетическ мэдэрэлһээ мулгараагүй байханаа уламжалан, нимэ хуули өһонуудые бүдүүлгээр эбдэхэ ушарнуудтай дайралдана хабди. Мүн баһа гэр байрада хэрэгтэй хүнүүдэй ээлжээн өһөөр бүридхэлдэ абадаггүй, гэр байра хубаарилхын түлөө нитын (профсоюзна) хиналтын тула, мүн КПСС-эй рескомой маанадай партийна түлбэрн дээрэ байдаг хүнүүдтэ шэнэ квартирануудые арасалтагүйгөөр үгэдэг байхан дээрхээ нимэ гажа буруу абадалнуудтай ушарнабди.

Эдэ зүйлнүүд манда ямар туһа хүргэхэб! Ухаан бодолымнай юугээр баяжуулха болоноб! Энэ түүхэдэ тушаал ээсэлдэг ноёд һайд дура зоргоороо элдэб аяа ааша гаргаа гэжэ уншагшад найдуулха аргатайб. Жэшээ болгон нимэ баримта тушаа тогтохонин. КПСС-эй реском июлинь эсэстэ энэ коллективтэ хэзээдхэе хүдэлөөгүй Л. Ч. Нимаевагай хадам ажы болон үбгэнэйн дүүдэ Борсөөвой үйлсөөр оршоһон 7-дохи гэгтэ хоёр комнатно квартира үгөө гэжэ дурдан хэлэхэ байна. Тэдшье тэдэ горьдто яһала хүрэхэ талмайтай гэгтэй байгаа юм. Энэ квартира профкомой хубаарилгагүй байгашье хаань, «хэрэгтэй» хүнүүдтэ үгтэһэн лэ байна бшуу.

Эндэ юун гэжэ хэлэлтэйб! Жэшээлхэдэ, үйлдбэри дээрэ худалдэг худалмэришэн анги аюулгүйн техникэ сахиха дүримые шуһа ма-

хаараа мэдэхэ зэргэтэй гэжэ дүй дүршэлтэй ажыхые үйлдбэрилэгшэд хайн ойлгодог. Тимэһээ хүн бүхэнэй өһо дүримүүдые нарин нягтаар сахихын тула бидэ буулга хэхэ өһөгүйбди.

Энээн дээрхээ харахада, гэр байрын эрхэ байдалнуудые хайжаруулха хүнүүдые бүридхэлдэ абаһан дүримүүд гэр байрын кодексын статьянууд хаана гэшэб! Энээнине тайлбарилхын хүшэр бэшэ. Гэр байрага хайжаруулхаар ээлжээндэ хэдэн арбаад жэлэй туршада байхан хүнүүд гүйсэд хайн түхөөрэлгэтэй гэр байра абаһагүйгөөр хүгшөөрөө наһа барашадаг байха юм. Сэлэнгын зүүн эрьедэ түбхинэһэн, үерэй болоходо зободог хүнүүдэй гэрнүүд, батарейкин бараагууд соо түрэлхэн хүнүүд өхэ, наһажаал болоод, гэрэйнгээ эрхэ байдал хайжаруулжа үрдингүйгөөр наһа барашадаг лэ. Мүнөө город соомнай сонходоо хүрэтэр газар руу хуушаһан урданай үмхи гэрнүүд хэды олон гэшэб даа.

Хубин асуудалнуудтаар хүнүүдтэй уулзажа байдаг КПСС-эй республиканска комитедэй секретарь Л. Ч. Нимаевагай энээн тухай мэдэггүй байха аргань үгы бэшэ гү!

Мэдэнгүй яахаб даа. Энээнһээ ямаршье үрэ гараагүй бшуу.

Библи соо врачта хүсэлэн нимэ мэдээжэ хүсэлэл би юм: нэн түрүүн врач үбшэнтэниие эмшэлхэһээ урид өөрөө бээ арюудхан аргалха зэргэтэй. Нангин бэшэлгын үнийнэй заабарн бэшэ болһон албан хойрог ябадалтай апаратчигуудта Ленинэй дурасхаалта эдэ үгэнүүдые хануулхада болохо байгаа. «Хэрбээ коммунистуудай өөһэдэнь нэрэ хүндээ бууруулаагүй, бузарлаагүй хаань, бшуу.

партиин нэрэ хүндые хэишье бууруулаагүй...

Өөртөө гэр байра шэлжэ абаха болоходоо, энээн тухай огто мартажархихабди. Лидия Чимитовна өөрингөө статья соо хүнэй хайн хайхан ябадал, нэхэлт тухай яһала гөөр бодомжолно бэшэ гү.

Мүнөөнэй зарим коммунистуудай журамай талаар элишэлгэдэггүй ябадалнууд тухай өөрингөө оппонент С. Тарноруцкийн үйдхарта ажаглалтануудые Л. Ч. Нимаева баталан харуулба бшуу. Энээнһээ уламжалан, зүрхэ сэдхэлхын үбдэнгүй яахаб даа.

Сергей НОВОСЕЛОВ, СССР-эй арадай депутат С. Г. Шапхаевай туһалагша-секретарь.

Авторһаа: Энэ бэшэгэй хэлбэлдэ толилогдохоор бэлдэгдэд байхада, КПСС-эй рескомой хэрэгүүдые эрхилэгшэ А. П. Елгин намда хонходоо. Шалгалтын материалнуудтаар хараад үзэхэдэ, энэ хүмнай бүдүүлг аяа аашын амжалтатайгаар үнгэрхын, бэрүүлгэдхын тула бүхы хүсөөрөө оролдохон, туһалһан байна бшуу. Лидия Чимитовна болон тэрэнэй бүлэ хаяхан хуули бусаар абаһан квартирага тушаагаа гэжэ тэрэ ехэл дуратайгаар мэдээсэбэ.

Үнэн зүб байдал гүйсэдөөр илаа гэжэ энээнине угтан абалтай гү! Угыл хаш даа. КПСС-эй рескомой бюорогой болон шалгалтын комиссин, нимэрхүү «коммунистуудай» бүридхэлдэ байдаг эхин организацинуудта оломо мэдээсэдэ, хатуу шанга сэгнэлтын энэ түүхэдэ үгтөөд байгаа хаань, манай ханаа сэдхэлдэ тааруу болохо гэжэ хангадана.

Энэмнай нэн түрүүн партида өөртэнэ ашатай туһатэй байха бшуу.

КПСС-ЭЙ БУРЯДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ СЕКРЕТАРЬ Л. Ч. НИМАЕВА БОЛОН ТЭРЭНЭЙ БУЛЫН КВАРТИРАНУУДЫЕ АБАНАН УШАРААР ХУНГАГШАДАЙ ГОМДОЛНУУДЫЕ ШАЛГАНАН ТУХАЙ

СПРАВКА

Байгша оной августын эсэс болон сентябрийн эхин багта Бурядай АССР-эй Советскэ национально-территориальна 517-дохи округһоо дэбжүүлэгдэһэн СССР-эй арадай депутат С. Г. Шапхаевай приёмоодо хэдэн олон хүнүүд өрөжэ, КПСС-эй республиканска комитедэй секретарь Л. Ч. Нимаева болон тэрэнэй булын хуули бусаар квартирануудые абаһан тухай гомдол баржа, мэдээсэ. Хайшан гээд гансата хоёр квартира абаһыень шалгалта үнгэргэхэ дурадхал хойно хойноһоо орожо, СССР-эй арадай депутат эдэ дохеоонуудые шалгахэ гэхэн шиндхэбэри абаа.

Игэжэ тэрэ өөрингөө туһалагша-секретарь С. И. Новоселовто хандажа, Улаан-Удын городской болон районно Советүүдэй депутатуудһаа бүридүүлэгдэһэн комиссин эмхидхэхые даалгаа. Ямар документнуудэй үндэһэ баримтаар квартиранууд үгтөөб гэжэ комиссин шалгалта үнгэргэжэ эхилһэн байна.

Комиссин бүридхэлдэ хэд орооб гэбэл: Бурядай АССР болон Штын областин «Лесная газетын» тусхайта корреспондент, СССР-эй арадай депутат туһалагша-секретарь Сергей Иванович Новоселов, «Бурятгеология» нэгэдэлэй Түбэй геолого-геофизическэ экспедициин нэгэдэлэй профсоюзна комитедэй түрүүлэгшэ Советскэ районно Советэй арадай депутат Роберт Васильевич Мещеряков, 1950 онһоо хойшо КПСС-эй гэгшүүн, пенсионер, Улаан-

Удын городской Советэй арадай депутат Владимир Владимирович Степанов, «Жилгражданстрой» 5-дахы СМУ-гай хүдэлмэришэн, Улаан-Удын городской Советэй арадай депутат Павел Иннокентьевич Плотников.

Тус комиссин заагдаһан хэрэгээр бүхы документнуудые урбуулан хаража, танилсажа, Улаан-Удын Советскэ болон Железнодорожно районно Советүүдэй гүйсэдкомуудта, Улаан-Удын городской Советдэ, КПСС-эй Бурядай республиканска комитедэй профсоюзай комитедтэ, гэр байра ашаглалгын тусхай органуудта, Улаан-Удын райондо байхан сэрэгэй гэр байра ашаглалгын частыда хүдэлжэ байһан тушаалта нюурнуудтай хөөрөлдөөнуудые үнгэргэжэ, нилээд өхэ хүдэлмэри абуулжа гараа.

Ингэжэ комиссин шалгалта үнгэргэһэнгээ удаа дүнгүүдые гаргаһан байна. Комиссин ямар тогтоол абаһаниие уншагшадай анхаралда дурадханабди.

1. КПСС-эй республиканска комитедэй секретарь нүхэр Л. Ч. Нимаева бүлээтэ хамта 1972 онһоо 1990 оной август хүрэтэр Гольдсоболин үйлсэдххи 60-дахы номерой гэрэй 4-дахы квартирада зөөжэ ороо. Ордер—1972 оной апрелин 29-һөө үгтэһэн, № 659. Железнодорожно районно Советэй гүйсэдкомой шиндхэбээр

[Түгсэхэлхын 10-дахы нюурта].

Ганаад, коммунистууд, хэд гээшэбта? (9-хи нюур хара).

ордер барюулагдаа. Гурбан ком-
натотой квартирын талмай—45
дүрбэлжэн метр.

1972 оной апрелин 29-дэ үг-
тээн 659-дхи номерой ордерто
(Гольдсоболины үйлсэд, 60, 4) дүр-
бэн зүн бэшүүлэгдэхэй үлөө:
Л. Ч. Нимаева, А. Н. Батуев, Э.
Батуева, Г. А. Салдуева.

Дүрбэн хүнөө бүридхэн бү-
лэ СССР-эй гэр байра тухай хуу-
лийн үндэһөөр, эрхэтэдье бүрид-
хэлдэ абаха талаар дүримэй
ёһоор ондоо шэнэ квартира аб-
аха гү, али квартираа хайжаруул-
х гэхэн оролдолго гаргаха эрхгүй
байгаа.

7-дохи статьяй ёһоор бүлүн
нэгэ гашүүндэ 7 дүрбэлжэн метр-
нээ бага талмай хүртэбэл, гэр
байраа хайжаруулха мэдүүлгэ бэ-
шээ, оролдолго гаргаха эрхэтэй.
Л. Ч. Нимаева болон тэрэнэй бүлэ
бүсэдхэа онсо ондоо хүнүүд
бэшэ ха юм даа. Тиммэнээ тэдэ-
нэр гэр байраа хайжаруулха мэд-
үүлгэ үгэхэ эрхгүй.

Л. Ч. Нимаева эрдэмэй кандид-
ат гэжэ, нэмэбди. Тингэбэшэ
тэрэ дорлоодохи болон хорик гур-
бадахи статья эбдэхэ ямаршье
үндэһэ баримтагүй гэжэ тэмдэг-
лэе. 1982 ондо СССР-эй гэр бай-
рын асуудалнуудаар хуули дүрим
абаха болотор РСФСР-эй гэр
байрын кодекс баримталагдааг
наа даа. Мүнөө тэрэ болуулаг-
данхай ха юм. Хуушанай дүри-
мөөр эрдэмэй кандидатууд болон
докторууд бусад хүнүүдэ ор-
ходоо 20 дүрбэлжэн метр тал-
майгаар, эхэ гэр байрануудые
абаха эрхэтэй нэн. Тээд СССР-эй
гэр байрын асуудалнуудаар хуули
дүримэй абтагдахада, 22-дохи ста-
тьяй ёһоор энэ нормо 10 дүр-
бэлжэн метр хүртээр бага бол-
годоо. Энэнай нэгэ гэрээр үлүү
болон гэжэ ханахаар бэшэ аб-
даа. 10 дүрбэлжэн метр гэжэ шэ-
нэй нэгэл багшаг комнато бо-
лоно бшуу. Тинхэдэ нүхэр Л. Ч.
Нимаева хэмээ үлүүсэ эхэ тал-
майтай хоер томо гэр абаха нэ-
гэшье эрхгүй байгаа.

1982 ондоо мүнөө хүртээр тус
асуудалнуудаар нимтэ союзна акт
абтагдаагүй. Тэрэнэй шэнээр ба-
талагдатар 1930 оной февралын
28-наа хүсэндөө байһан РСФСР-
эй СНК болон ВЦИК-гай «Гэр бай-
рын нэмэлт талмай абаха эрхнүүд
тухай» гэхэн тогтоол баримталаг-
даһаар, Үнгэрхэн хуулиуд соо
олон нэмэлтнүүд, хубилтанууд
тус тогтоол соо оруулагданхай
ааб даа. Тус документын ёһоор
гэр байрын нэмэлт талмай абаха
эрхэтэй хүнүүд ондоо шэнэ гэр-
тэ орхо мэдүүлгэ үгэхэ ямаршье
үндэһэ баримтагүй байшана бшуу.
Тусхайлбал нимэрхүү байдалдэ 7-
дохи статья нарин нягтаар сэжиг-
даха ёһотой. Буряадай АССР-тэ
гэр байра абаха, үгы гэбэл гэр
байраа хайжаруулха талаар тус-
хай дүримүүд хаа яахан хэзэгэй-
руулагдахаа ханадаг байха юм.

Эрдэмэй кандидат гэжэ тоо-
лоод, шэнэ гэр тэрэндэ үгэхэ гэ-
шэ мүн лэ буруу. Нэмэлтэ үшөө
нэгэ комнато үгэхэдэ болохо бай-
гаа. Тээд энээн тухай хоёрлдоо-
ншье гаргагүй байха юм. РСФСР-
эй СНК болон ВЦИК-гай тогтоол
дотор хэлэгдэхэнэй ёһоор, гэр
байрын нэмэлт талмай абаха эр-
хэтэй хүнүүд гэр байраа хай-
жаруулха, үгы гэбэл шэнэ гэр бай-
ра абаха эрилтэ табиha, мэдүүл-
гэ үгэхэ нэгэшье эрхгүй. Эдэ эр-
хэтэдэй эрилтэнүүд дүргэлэ
гэжэ оролдохон тушаалта нюур-
нууд мүн лэ хуули дүрим эбдэнэ
гэхээ. Нюутагй Советууды гүй-
сэдкомууд болон ажалай коллек-
тивууд гэр байра үгэлгын асуу-
далнуудта замаарлсажа, тэдэниин
зүбөөр шидхэхэ гэжэ оролдохо
уялгатай. Энэнай ганса нэгэн ту-
шаалта нюурнууды шидхэжэр-
хэ асуудал бэшэ гэхэ ойлгохо
ёһотойбди. Үшөө тинхэдэ гүйсэд-
комууд, предпритийн хүтэлбэри-
лэгдэ болон профсоюзай коми-
тет, коллектив оролсохо эрхэтэй.

2. Байгша оной март нарада нү-
хэр Л. Ч. Нимаева өөрынөө илэр-
гдэ 1961 ондо түрэнхэн эрхэ-
тэн Роза Буде-Цыренова Гаты-
пова гэшье оруулан байна.
ЖЭУ-да үгэхэн мэдэнүүдэй
ёһоор, Роза Гатыпова нүхэр Ни-
маевай эхэ басаган. Тэрэ Ни-
маевай квартирада ажалуудыг
гэжэ бэшэгдэхэншье наа, тэндэ нэ-
гэшье байха үзөөгүй. Гатыпова
Р. б-Ц. Гольдсоболинын квартирын
ордерто оруулагдагүй гэжэ тэм-
дэглэбди.

Л. Ч. Нимаевай бүлэ 5 хүн
хүртээр олон болоо гэжэ дээрэ
дурсагдаа нэн. Эдэ шэнэ гэр
тоологдоошье наа, Нимаевай
бүлэ шэнэ квартира аба-
ха эрхгүй байгаа гэжэ дээрэ
хэлэбди. Буряадай АССР-тэ гэр
байра абаха гү, али гэр байраа
хайжаруулха талаар ээлжэндэ бү-
ридхэлдэ орохо дуратайшуул
СССР-эй гэр байрын асуудалнуу-
даар хуули дүримэй статьянууд-
тай танилсаһан, тэдэниин хайн мэд-
эхэ болоһон байха ёһотой. Гэр
байраа ямаршье өргөөр наан
хайжаруулха, шэнэ гэрнүүдье аба-
ха дуратай зарим нэхэлгүй, хү-
нүүд хүүгэд, түрэлхидхөө гадна
нэгэшье хабаагүй буса хүнүүдье
ордер соо оруулха гэжэ орол-
дошодог. Нимэ абадалнуудта эсэс
табиha талаар ээлжэнүүд абтаг-
даха ёһотой. Ордер соо ондоо
хүнүүдье оруулха абадалай га-
рабал, гурбан хэлэй үнгэрхэн
хойно тус бүлэ бүридхэлдэ аба-
ха хэрэгтэй гэжэ мэдэдэг болоол.

Эрхэтэн Р. Б-Ц. Гатыпова, нү-
хэр Л. Ч. Нимаева эрдэмэй кандид-
ат гэжэ мэтэе хараада абаашье
наа, Нимаевай бүлэ гэр бай-
раа хайжаруулха, шэнэ гэрнүү-
дье абаха ямаршье үндэһэ барим-
тагүй, эрхгүй байшана. Тэрэнэй
ээлжэ байһан гэрэй талмай
элээр харуулха гэбэл нимэ: 5х7
ка. м.—10 ка. м.—45 ка. м.

3. Нүхэр Л. Ч. Нимаевай ба-
талһанай ёһоор (Буряадай теле-
видениин нэгэ программда ба-
һал хэлэгдэхэн байна) тэдэнтэй
хамта үбгэнэй дүү, нэгдэхэн
группын инвалид Анатолий Нам-
дыкович Батуев нэгэ үедэ ажа-
нууһан намтартай. Тэрэ 1951 он-
до түрэнхэн, Анатолий Намдыко-
вич нэгэ үедэ Л. Ч. Нимаевай
дэчада нэгэ комнато ээллээ. Энэ
дэча хаана оршодог байгааг гэ-
жэ уншагшаднай мэдэхэ байгаа
ёһотой. Буряадай АССР-эй Мини-
струуды Советэй гүрэнэй дэча-
нуудай райондо ааб даа гэжэ тэм-
дэглэбди.

Эдэ бүгэдэниин үшөөл хайнаар
шалгаха хэрэгтэй гэжэ ханагдана.
Юуб гэхэдэ, нүхэр Л. Ч. Нимае-
вай квартирын ордерто (Гольдсо-
болины үйлсэдхэн), Железнодоро-
жно РОВД-гай паспортна отде-
ленид ямаршье мэдэнүүд оруу-
лагдаагүй. Нүхэр А. Н. Батуев
Гольдсоболины үйлсэдхэн кварти-
рада оруулагдаагүй байһан тула
нүхэр Л. Ч. Нимаевай бүлүн бү-
ридхэлдэ орожо, гэр байра абаха
эрхгүй байшана.

Хэрбээ А. Н. Батуев үнэхөөрөө
Л. Ч. Нимаевай квартирада нэ-
гэ үедэ ажаһууһан байгаа гэшэ
наа, хуулийн ёһоор гэр байрын
ордерто бэшүүлэгдэхээ заааг
гэхэн асуудал гаража ерэнэ. Тин-
гэбэл ута унжагай шалгалта үн-
гэргэгдэхгүй, үлүү хоёрлдоо-
н болохогүй нэн.

Дээрэ дурсагдаһан хуули дүри-
мэй ёһоор нүхэр Л. Ч. Нимаева
бүхы бүлэдөө эхэ талмайтай нэгэ
квартира абажа, хуушан кварти-
раа тушааха ёһотой байгаа.

4. Байгша оной июлинь 20-до
КПСС-эй Буряадай республиканска
комитетэй хэрэгүүдье даагша
А. П. Елгин Улаан-Удын город-
ской Советэй гүйсэдкомдо 308-
дахи номертой бэшэг оруулаа.
Тэрэн соогоо нүхэр Елгин Бор-
соевой үйлсэдхэн 52-дохи номе-
рой хоер комнатотой квартира
Г. А. Салдуевай бүлэдэ орхихо
тухай хэлэгдэнэ. КПСС-эй рес-
публиканска комитетэй үзэл сур-
талтай таһагье даагшын орлогшо
Б. Д. Чимитсэзэй бүлэ энэ квар-
тирада ажаһууһан байгаа.

«Нүхэр Г. А. Салдуева өөрын
квартирагү»,—гэжэ А. П. Елгин
бэшэнэ. Гэхэ зуура, Г. А. Салдуева
КПСС-эй областной комитетэй
нэгэшье дахин, хүдэлжэ үзөөгүй,
тус эмки зургаанда гэр байра хай-
жаруулгын ээлжэндэ бэшүүлэг-
дэггүй байха юм. Тээд ямар ар-
гаар хоер комнатотой квартира
абаха болооб? СССР-эй, РСФСР-
эй, Буряадай АССР-эй гэр бай-
рын асуудалнуудаар хуули дүри-
мүүдье бүдүүлгээр эбдэхэн аба-
дал гэжэ энэ үшөө тушаа хэлдэ
мээр бэшэ гү! Тусхайлбал дээрэ
дурсагдаһан дүримүүдэй 7, 10, 11,
12, 13, 14, 15, 16, 22, 41-дахи ста-
тьянууд бүдүүлгээр эбдэгдэхэн
болоно...

5. Борсоевой үйлсэдхэн 52-дохи
номерой квартирада Г. А. Салдуе-
вай бүлүн ямар документнуу-
дэй үндэһөөр ороһон тухай шал-
галта үнгэрэгдэн үедэ А. П. Ел-
гиной гараа табиһан КПСС-эй об-
комой бэшэгдэхэ ондоо ямаршье
документ байгаагүй. Урда тээн
Г. А. Салдуевай ажаһууһан квар-
тирада гараһан тухай буулгаба-
ри, гэр байрада шүтэлэ хэрэг-
тэй байһан тухайн документ, бү-
ридхэлдэ абаһан тухай саарһан,
КПСС-эй рескомхо ээлжэндэ
байгшадай списогдэхэ буулгабары,
профсоюзай комитет болон хүт-
элбэрлэгшэдэй зүгһөө квартира
үгэхэ тухай шидхэбэри абаһан
протокол гэхэ мэтэ документнуу-
дэй байгаагүйн гайхалтай. Үшөө
тинхэдэ Улаан-Удын горгүйсэдком-
до гэр байры хубаарилгын бү-
ридхэлдэ абаһан тухай саарһан,
мент харагдаагүй. Тээд нүхэр Г. А.
Салдуева ямар үндэһөөр, ямар
документнуудэй ёһоор, ямар үшөө
шалтагаанаар хоер комнатотой
квартира абаа гэшээб? Гансал А.
П. Елгиной элэгдэхэн бэшэг гол
үүртэ дүүргэе гү!

Улаан-Удын горгүйсэдкомой,
Советскэ райгүйсэдкомой архи-
ууд соошье нүхэр Г. А. Салдуе-
вада гэр үгэхэ тухай шидхэбэри
олдогдоогүй.

Гансал бэшэгтэй ёһоор болбосон
түхэлтэй квартира үгэхэ абадал
хааншье үшөөрдоггүй байха. Тим-
мэнээ хуурмагаар бэшэгдэхэн,
нүрэл зохоогдохон документнууд
түрүүшээр харуулагдаһан байгаа
ёһотой. Тинхэдэ шалгалтануудай
үнгэргэгдэхэ болоходо, депутат-
ска комиссин эмхидхэгдэхэдэ, эдэ
документнууд үгы хэгдэхэн
байгаа гэшээ ха. Городой совет
органуудай тушаалта нюурнууд
совет хуули дүрим бүдүүлгээр
эбдэжэ, үндэр-дээрэ тушаал ээ-
лэгшэдэй дүра зоргон соо гэр
байрануудые үгэдэг, хуурмаг до-
кументнуудые бэшэдэг байна гэ-
жэ элирбэ бшуу.

6. Яагаа хээгээшье наа, Борсое-
вой үйлсэдхэн 52-дохи квартира-
да ажаһууһаар нүхэр Г. А. Салдуе-
вада ордер Советскэ райгүйсэд-
ком барюулаа. Ямаршье документ-
нуудгүйгөөр ордер барюулаха аба-
дал тиммэшье олон дайралдааг-
гүй ааб даа гэжэ тэмдэглэе. Тус
ордер соо 1951 ондо түрэнхэн
А. Н. Батуев, Г. А. Салдуевай
хүбүүн, үбгэнэй дүү (Гольдсо-
болины үйлсэдхэн 60-дахи номе-
рой квартирада бэшүүлэгдэггүй)
оруюлагдаа. Эндэһээ хараад үзэ-
хэдэ, Дүримүүдэй 2, 8, 32, 33, 34,
35, 40, 41, 47, 48-дахи статьянууд
бүдүүлгээр эбдэгдэхэн болоно.

7. Борсоевой үйлсэдхэн 52-до-
хи квартира хэндэ үлэхэ тухай
КПСС-эй Буряадай рескомой проф-
союзай комитетэй суглаан дээрэ
зүбшэн хэлсэггүй, тэрэн тухай
нэгэшье хоёрлдоо-н болоогүй гэ-
жэ элирүүлэгдэе. Профкомой гэ-
шүүд Л. Г. Прохорова, Г. В. Слуги-
нова, профкомой түрүүлэгшэ
Г. М. Литвинцев тус квартирын
сүлөөрхэн тухай дуулаагүйбди гэ-
жэ мэдээсэе. Эндэшье хуули дү-
рим эбдэгдэ гэжэ тэмдэглэе. Тус-
хайлбал 10, 41, 34 боло 35-дахи
статьянууд хазагайруулагдаһан
байна. КПСС-эй рескомой хэрэ-
гүүдье даагша А. П. Елгин болон
Советскэ райгүйсэдкомой тушаал-
та нюурнууд улоовно харюусал-
гада хүртүүлэе хуули буса аба-
дал гаргаа гэжэ тэмдэглэе.

8. Байгша оной августын 29-дэ
КПСС-эй Буряадай рескомой проф-
союзай комитет болон хэрэгүүдье
хүтэлбэрлгын таһагай хамтын суг-
лаан боложо, КПСС-эй рескомдо
үгэдэг квартирануудые хубаарил-
гын асуудал хаража үзэе.

СССР-эй профсоюзнуудай Уста-
вай ёһоор энэ суглаан үнгэргэг-
дэхэ ёһогүй байгаа. Ушар юб
гэхэдэ, байгша оной августын 29-
гэхэдэ абаһан 10 дахи номерой про-
токолой ёһоор профкомой 6 гэ-
шүүдэй оройдоол хоерын —Л. Г.
Прохорова болон Г. В. Слугинова
суглаанда хабаадаа. Суглаанда
уригдаһан таһагуудай проффор-
мууд нүхэд Бадмаева, Бунева, Пе-
нузова, Семенова, Николайчук тус
асуудал шидхэлгэдэ хабаадалса-
ха эрхгүй байгаа бшуу. Проф-
комой түрүүлэгшэ Г. М. Литвин-
цев, профкомой ЖБК-гай түрүү-
лэгшэ Б. В. Мантатова амаралтад
гараһан байжа, суглаанда хабаа-
даагүй.

Протоколой ёһоор суглаанда
хабаадалсагдэ Борсоевой үйлсэд-
хэн 52-дохи квартирын сүлөөр-
хэн тухай дуулгадангүй үлээшье.
Тинхэдэ тус квартира бүридхэл-
дэ абтагдаагүй, хажуу тээ улаша-
һан болоно бшуу.

Тээд ямар асуудал хамтын суг-

лаан дээрэ хаража үзэгдөөб?
Профсоюзная үйлсэдхэн 33-дахи
номерой гэртэ гурбан комнатотой
квартирада бүридхэн 14-дахи но-
мерой квартира (61 дүрбэлжэн
метр талмайтай) КПСС-эй реско-
мой секретарь Л. Ч. Нимаевай
бүлэдэ үгэхэ тухай асуудал хара-
жа үзэгдөө. Табан хүнөө бүри-
дхэн бүлэдэ тус квартира үгэхэ
баадалһан элдхэл А. П. Елги-
н хээ гэжэ профкомой гэшүүд
Л. Г. Прохорова болон Г. В. Слуги-
нова хэлээ. Л. Ч. Нимаевай
хадам эхэдэ хоер комнатотой квар-
тира Борсоевой үйлсэдхэн гэртэ
үгтөө гэжэ тои хайн мэдэжэ бай-
һан А. П. Елгин энээн тухай нэ-
гэшье үгөөр дурдэнгүй гараа.
Ингэжэ тэрэ гэр байра хубаарил-
гын дүрим бүдүүлгээр эбдэхэ-
нэйнгэе түлөө улоовно харюусал-
гада хүртүүлэгдэхэ ёһотой.

Профсоюзная үйлсэдхэн 14-дхи
номерой квартира нүхэр Л. Ч.
Нимаевай бүлэдэ үгэхэ ёһогүй
байгаа бшуу. Ушар юб гэхэдэ,
профкомой гэшүүд Л. Г. Прохо-
рова болон Г. В. Слугиновай
мэдүүлхэнэй ёһоор, нүхэр Л. Ч.
Нимаева гэр байра хайжаруул-
гын бүридхэлдэ нэгэшье орожо
үзөөгүй. Ээлжэнэй список нодон-
доошье хаража үзөөгүйб гэжэ
КПСС-эй рескомой профсоюзная
комитетэй түрүүлэгшэ Г. М. Лит-
винцева хэлэхэн байна. Дүримүү-
дэй 20-дохи статья дотор ингэжэ
хэлэгдэнэ: «Гэр байра хайжаруул-
гын бүридхэлдэ эрхэтэд ямар
үшөөр гаргагдаха ёһотойб гэ-
бэл:

хэрбээ бүлүн ташүүндэ дүри-
мэй ёһоор тогтоогдохон талмай
хүрөө гэшээ наа (9 дүрбэлжэн
метр), гэр байра хайжаруулгын
гү, али шэнэ гэр абаһан ээлжэн-
һээ гаргаха (49-дахи статья). Эн-
дэһээ бодоод үзэхэдэ, Л. Ч. Ни-
маевай бүлэ гэр байра хайжа-
руулгын бүридхэлдэ тэрэ дары
гаргагдаха ёһотой байгаа. Гурбан
хүндэ тус тустай 15 дүрбэлжэн
метр талмай хүртэһэн болоно.

Тусхайлбал, профком болон эм-
ки зургаанай хүтэлбэрлэгшэдэй
хамтын суглаан ямаршье үндэһэ
баримтагүй шидхэбэри абаа.
Дээрэ дурсагдаһан бүхы юмэн-
дэ үшөө ямар юмэ нэмэлтэб
гэхэдэ, КПСС-эй рескомдо бүри
наа болотор (Л. В. Потаповай за-
хиралта үгээр) гэр байра хубаа-
рилгын асуудал буруугаар шид-
хэгдэдэг, хэнгэргүйгөөр хазагай-
руулагдааг байгаа. Профсоюзай
комитетэй шидхэбэригүүгөөр
ямаршье асуудал хаража үзэг-
дэхэ ёһогүй гэжэ мэдэжэ байха.
Тээд КПСС-эй рескомдо энэ дү-
рим бүдүүлгээр эбдэгдэнэ.

9. Байгша оной сентябрь нарын
түрүүшын арбан хоногто нүхэр
Нимаевай бүлэ Профсоюзная
үйлсэдхэн 14-дахи номерой квар-
тирада зөөжэ ороо. Ямаршье ор-
дергүйгөөр, тусхай документнууд-
гүйгөөр, райгүйсэдкомой шид-
хэбэригүүгөөр хуушан байрынь
шалгаһан тухай тусхай актгүйгөөр
шэнэ гэртэ ороһон байна. Тээ
хуурмаг документнууд байгаа гэ-
жэ дээрэ дурдаа нэмди. Шалгал-
тануудай эхилхэдэ, тусхай коми-
ссин бүридхэгдэхэдэ тэдэ шатаа-
даһан байжа болоо. СССР-эй
гэр байрын асуудалнуудаар хуу-
ли дүримүүдье нимэ бүдүүлгээр
эбдэхэ абадал анхарадангүйгөөр
үлэхэ ёһогүй.

Профсоюзная үйлсэдхэн 14-дхи
номерой квартиры Л. Ч. Ни-
маева ээлэхэ ёһогүй байгаа. Энэ-
ниин бүгэдэнэй анхалалда табиha
дурал хүрэнэ.

10. Л. Ч. Нимаевай Профсо-
юзная үйлсэдхэн квартирада зөө-
жэ ерэхын урда тээ эндэнь сэ-
рэгшэ А. И. Николаевай бүлэ
лэ ажаһуугаа, Улаан-Удын горгүйс-
эдкомой гэр байра хубаарилгын
асуудалнуудые шидхэдэг таһаг-
та хандаадамнай, тус квартира
сэрэгтэй КЭЧ-тэ дамжуулагдаа
гэхэ хэлээ. Харин Улаан-
Удын КЭЧ-тэ ошоходомнай,
тус квартира мүнөө үедэ КПСС-
эй рескомдо дамжуулагдажа, тэ-
рэниин Советскэ райгүйсэдком
хэндэ үгэхэ шидхэхэ ёһотой гэ-
жэ мэдээсэхэн байна.

ТОБШОЛОНУУД

1. ССР-эй Союзай гэр байрын
үндэһэн хуулинуудые, РСФСР-эй
гэр байрын кодекснуудые, Буряа-
дай АССР-эй гэр байрын эрх
бүдэлнүүдые, хайжаруулха та-
лаар ээлжэндэ байгшадай бүрид-
хэлэй болон гэр байра үгэлгын

дүримүүдье бүдүүлгээр хазагай-
руулха зуураа, байгша оной июль-
агуст нарануудта рескомой сек-
ретарь Л. Ч. Нимаевай бүлэдэ
хоер квартира үгэхэн байна.

КПСС-эй рескомой секретарь
Л. Ч. Нимаевай, рескомой ажал
хэрэгүүдэй эрилэгшэ А. П. Елги-
ной, Улаан-Удын горгүйсэдкомой
болон Советскэ райгүйсэдкомой
тушаалта хүнүүдэй нимэ хуула-
нууд гэр байрынгаа эрхэ байда-
лые хайжаруулгын тула олон ман-
ган хүнүүдэй ээлжэндэ табигда-
һан эрхэтэдье хондолдо оруул-
на, партийна органуудай, КПСС-
эй рескомой, Совет засагай ин-
ституудуудай нэрэ хүндье бууруул-
на.

ДУРАДХАЛНУУД

1. КПСС-эй республиканска ко-
митетэй бюро, партийна эхин ор-
ганизацинууд КПСС-эй гэшүүд
Л. Ч. Нимаева, А. П. Елгин гэ-
шэдэй гэр байрын хуулине бү-
дүүлгээр хазагайруулан тухай,
Борсоевой үйлсэдхэн оршоһон 7-
дохи гэрэй 52-дохи квартирада
хуули бусаар ордер бэшэжэ үгэ-
һэн Советскэ райгүйсэдкомой ту-
шаалта хүнүүдэй гэр байрын хуу-
лине бүдүүлгээр хазагайруулан
тухай асуудал хаража үзэхэ.

2. Советскэ районной прокурату-
рада Профсоюзная үйлсэдхэн ор-
шоһон 33-дахи гэрэй 14-дахи квар-
тира өөрынөө дурээр ээлхэн
Л. Ч. Нимаевай бүлэ гаргаха
зүбшөөл үгэхэ, Советскэ райгүйс-
эдкомой Борсоевой үйлсэдхэн ор-
шоһон 7-дохи гэрэй 52-дохи квар-
тирада орохоор 605 номертой
хуули бусаар ордер бэшэхэн тухай
сүүдэ үгэхэ.

3. Советскэ районной прокурату-
ра А. П. Елгинеин, Советскэ
райгүйсэдкомой тушаалта хүнүү-
дье гэмнэхэ талаар улоовно хэ-
рэг эрхилхэ.

4. Улаан-Удын горсоевэй гүйс-
эдком КПСС-эй Буряадай рес-
комой хэрэгүүдье эрхилэгшэдэй
хамта Профсоюзная үйлсэн 33-
дахи гэрэй статус тухай асуудал
хаража үзэхэ. Хэрбээ энэ гэрье
барилгада Советэй мүнхэ зөөрин
момолһон тухай мэдэнүүдэй ба-
талагдаа наан, энэ гэртэ сүлөөр-
хэн квартирануудые городой ээл-
жэндэ хубаарилгын тула дам-
жуулан үгэхэ.

Московедэй болон Ленсоветэй
хуулилан нэхэлгэ ёһоор, тал-
дахы арга хараалхада болоо: хай-
жаруулагдаһан планировкай энэ
гэрэй квартирануудые абаха хүс-
элтэй хүнүүдтэ худалдаха (урь-
һаар худалдахада болохо), гэн-
дэһээ ороһон мүнхэе Улаан-Удын
городской Советэй бюджеттэ гү,
али партбюджеттэ элэгдэхэ. Нимэ
квартирануудые худалдажа абаха
хүсэлгүй хүнүүдье таарамжатай
шидхэбэри гаргаһанай хүлээр
бүлүн бүридхэлэй ёһоор юрын тү-
хэлэй хайн квартирада оруулха,
харин сүлөөрхэн квартирануудые
городой гү, али республиканска
парторганизацин аша туһада
аукцион эмхидхэжэ худалдаха (гэ-
нэ үй амар эмхидэ хабаатай бай-
һанһаа дулдыдан).

5. Горсоевэй гүйсэдком КПСС-
эй рескомой гэр байрын эрхэ
байдалнуудые хайжаруулха хүсэл-
тэй хүнүүдэй бүридхэлэй байда-
лые шанга хиналта дора абажа,
рескомой хэрэгүүдэй управлени-
дэ болон профкомдо энэ хэрэг
гуримтай болгоходонь туһалха.

Комиссин гэшүүд: Р. В. МЕ-

ЩЕРЯКОВ, С. И. НОВОСЕЛОВ,

П. И. ПЛОТНИКОВ, В. В. СТЕПА-

НОВ.

Манай справкин 3 болон 6-дхи
пунктуудта нэмэлтэ болгон,
ингэжэ мэдээсэхэндэ: эрхэтэн Ба-
нин Анатолий Намдыкович, 1951
ондо түрэнхэн, Фрунзе үйлсн 9-
дахи гэрэй 38-дахи хоер комнат-
та квартирада ажаһуудаг, про-
но квартирада элэгдэхэ 28 дүрбэлжэн
метр талмайтай гэжэ элирүүлэг-
дэе. Тэрэнтэй хамта энэ кварти-
рада эрхэтэн Афанасьева Дарья
Арданова ажаһуудаг. Энэнай
тэрэнэй эхэ Г. А. Салдуевай Бор-
соевой болоно. А. Н. Батуевай Бор-
соевой үйлсн 7-дохи гэрэй 52-
дохи квартирада нүүжэ ороһон-
нойн хүлээр Д. А. Афанасьева
хоер комнато квартирада ган-
сааран үлбэ.

Тинхэдэ Л. Ч. Нимаева үндэр
бэтэй болон үбгэнэйни дүү
минин квартирада ажаһуудаг гэр-
тэдэ, худал зурмаг абадал гар-
гаһан болоно.

Комиссин гэшүүд: С. И. НОВО-
СЕЛОВ, П. И. ПЛОТНИКОВ.

Таанадта зорюулагдах уулзалга

УРАН ЗОХЕОЛШО Леонид Иванович Бородин Советскэ Сомозай уншагдай ургэн аудиторитой байагшье танил бэшэ байха. Тэрэ харини гүрэнүүдэй эдэн шангуудай лауреат юм. Бородинной прозын эдэн зохиол «Юность», «Наш современник» журналуудта толилогдожо, уншагдай анхараг абахаар татаа нэн. Тэрэнэй номуудай юундэ хаатажа, уншагдай дунда тарадаггүй байхыс тайлбарилхань хүшэр бэшэ юм: Бородин тогтошоон үе сагуудта түрмэдэ нуужа байгаа бшуу. Брежневэй үедэ дүн хамта 15 жэлээ түрмэдэ үнгэргөө.

Долоон хоногой урда тээ Леонид Иванович Улаан-Удэ хотоор айшаалаа. Л. И. Бородинной ажабайдалай замда түдгэлдэһэн жэлүүд тухай тэрэнтэй үнгэргэһэн интервью мүнөө тавнадай анхарагда дурадханабди.

Корр.: Мүнөө манай обществодо шиндэгдээгүй нилээд олон асуудалууд сугларшанхай гэшэ. Тантай уулзалгада бэлдэхэ зуураа, жараад, далаад онуудта бүрилдэһэн гүрэнитэй өөрмөхөөрээ тэмсэхээр нэдэһэн танай ажабайдалай замүүд, бусад хүнүүдэй хүмэ залан тухай ходо бодожо явааб. Тэдэһэртэ хэды хүшэр хүндэ байгаа даа. Заримашуул үгэ хэлэхэ, олоной урда гаража, үгэ хэлэхэ эрхтээ хагагдаһан байна бшуу. Тини мэдээ тэдэ найдахаа болоод, олоных хүнүүд эммиграциин зам шэлэхэдэ, байагшье һайн зам шэлэхэ гэжэ би ханахагүй байнаб. Мүнөө бидэ энэ үе сагыс революционне гэжэ нэрлэнбди. Россин эрхм хүбүүд, тэдэһэй дунда манай гайхмашаг уран зохиолшод Абрам, Распутин, Астафьев, Белов, Залыгин гэгшэд тэрэниие бэлдэхэ ха юм. Гэнтэ революционернуудай дунда һаян эмигрантиуд байһан Войнович, Синявский оролсон. Агууһаа туршлалын үедэ Эхэ ороноо хаяжа ошоһон хүнүүд. Эхэ орононгөө хүшэр хүндэ зоболонгуудыс хубалдажа, савнадаа тэмсэхэ хаба шадахаа олоогүй хүнүүд оромнай ямар байхаб, мүнөө хайшан гэжэ ажаһууһааб гэжэ хэлэхэ моральна эрхгүй гэжэ та ханахагүй байна гүт!

Бородин: Би ингэжэ хэлэхэб: «эмиграция» гэхэн ойлгосо ходоодоо байгаа юм. Өөрөө «эмиграция» гэхэн баримта эрхтэйгэй өөрмөхөө гүрэндэ хандаха талаар эрхынь бууруулнагүй бшуу. Эндэ ямар мэдэрэлтэйгээр ороноһоо гаража ошоһонб гэхэн үе шухала байжа магадаа. Минии хараһаар байтар тэдэ олон зои абашооб даа. Минии танилчуудшье ябаһан байха. Би тэдэниие караад, юундэшьеб хайрлахаа ханадаг нэмби. Эхэ ороноо хаяжа ошохоодоо, өлгүрхэдэгшье хүнүүд байдаг бэлэй. Заримашуул ажабайдалаа эхэл буруу абадал гаргасбди, мааньдыс гаража ошохоыс баадаха гэхэн мэдэрэлтэй хүнүүд ушардаг бэлэй. Зүб ябадал гаргажа байһандаа этигэнгүйбди гэжэ тэдэ сэхэ хэлэдэг нэн. Эндээ үлэхэн мааньдахаа күлцсэл гуйдаг хүнүүдчье би мэдэхэб. Юундэб гэхэдэ, тэрэ үедэ (70-аад онуудта) гаража ошоһон хүн бүхэн түрмэдэ һууһан хүнэй болзорыс хороодог байгаа бшуу. Бидэ хэды үсөөхэн байгаабыдн! Зүгөөр ондоомшье хүнүүд би хэн. Тэдэ өрилха зуураа, бусаха арга боломжо хэзээдэшье байхагүй гэжэ ингэжэ онсо тэмдэглэхыс хүсэдэг бэлэй: «Энэ орон бэшэ, харин богоолнуудай орон, эндэ хэзээдэшье юмз байгаагүй, байхашагүй, нормальныс хүн энэ орондоо, энэ арадай ажаһууша шадахагүй». Үнэн зүрхэлнөө ингэжэ хэлэхэ гэжэ би ханадаггүй нэм. Гаража ошохо болоһондоо бээс сагааруулхын тула энэ мэтээр хэлэхэ юм бээс гэжэ ойлгохос. Зүгөөр гурбадхын варнаар байгаа. Энэ удаа хүнүүд эндэхэ түргэн гаража ошохо гэхэн хатуу этигэлтэйгээр ябадаг нэн. Тинхэдэ энэ орон манда хэрэггүй, үнхөөрөөшье ямар нэгэ хүнэй эндэ зобонгүйгөөр ажаһууша нэрэ хүндэтай орон бэшэ гэжэ мэтээр хэлэдэг бэлэй. Ороноһоо гаража ошоһон хүнүүдэй бултанайн нэгэ түхэл шэнжэ ямар бэ гэхэдэ, засагаариндай дарлалта хашалтын ашаар гаража эрэдбди гэжэ баруунай орондоо ошоһон хүн бүхэн мэдүүлдэг бэлэй. Үнхөөрөөшье, 70-аад онуудта диссидентскэ шэлгэлтэй эдэбхитэй уран зохиолшодыс гү, али нийтин ажал ябуулагшадые оргонуудта урижа, ингэжэ хэлэдэг нэн: байдал шэнгедэжа зохолго, тиниһээ эндэхэ яваа хаатай, таида дээрэ байха. Бултадаа шалтагаа сэхэ руунь тайлбарилан элэдэггүй байгаа. Гэбшье нимжэрүү хөөрлөдөгшүүдэй һүүлээр бодото байдалыс зүбөөр сэгнэжэ, олоһон хүнүүд гаража ябадаг нэн.

Зарим хүнүүд ажал хэрэгтэ эдэбхитэйгээр эхилжэ, баруун ороной эмигрантиудай дунда онсо һуурин тэлжэ шададаг. Харин нүгөөдүүлхын арга хуртала оложо ядахадаа ондоо тээшээ зөөжэ нэдэлгэ гаргадаг гэшэ. Жэшээлбэл, Владимир ороо хүшэр байдалда орожо, ондоо тээшээ ошохо гэжэ бодоһон байна. Зүрхэлнэ, толгойн үбдэдэг боложо, тэрэ аалин намдуу байдалда ажаһууша өһотой болоо нэн. Войнович тухай охэ юмз мэдэхгүйб. Гэбшье тэрэшье баһал хүндэтай шалтагаанһаар ошохо гэжэ бодоо нэн гэжэ мэдэнэб. Аксенов «Метрополь» хэлбэлхэнэйгээ удаа ондоо тээшээ зөөжэ гэжэ бодоһон байна. Тэрэндэ үсөө ондоомшье хэлбэлдэ тушаахаар тар бэшэлгэнүүд би хэн. Эхэ ороноо, үлгы һайдан нотагаа орхимо, ондоо тээшээ зөөжэ ошохоыс зүрхэлэхэ гэшэ бэлэн бэшэ бонгаа өһотой. Инмэ шиндэхбэри абаһын тула хүндэтай шалтагаан хэрэгтэй бшуу. Ондоо орон руу зөөжэ ошоһон аад, удаһынхыс болонгүй һөөргөө гэржэ гэжэ ороһон хүнүүдыс ойлгоһонь бэрхэлтэ байдаг. Арон гэжэ һөөргөө бусахадаа ямаршье нэшэлгүйгөөр бүхы юмз муушала, үндэхэ баримтагүй тэгнэлтэнүүдыс үгэхэ, хоб-жоб торааха, һөөргөө бусһан бүхы хүнүүд нимэ аяг ааша гаргадаггүй ааб даа. Ойлогдоо эмзэгтэйбди, мааньдаха бэшэ ханыс гэмтэй бэшэ гэжэ хэлэхэ хүнүүд үсөөн байхаа ханадаг. Солженицын болон ушар намда һайн танил. Тэрэ өөрмөхөө ду-

раар Эхэ ороноо орхимо ошоогүй — баалтаар, мүрдэлгэ харадагаар ошоһон болоо бшуу. Эхэ оронодоо Солженицыныс үлөөхэ, ойлгохо гэжэ ханыс оролдогүй.

Корр.: Леонид Иванович, та өөр тухайгаа нэгэшье үгэ дэлэнгүйт. Танашье Россинһаа гаража ошохыгтай дурадхана байгаа бэшэ гү... Тэдэ та Россинһаа үлөө ха юмта.

Бородин: Өөр тухайгаа хөөрэхэ болоо хаа, тинишье һонирхолтой юмзны үгыл даа. Ямар бэ нэгэ мартагдашагүй ябадал, баатаршалга гаргаа бхылбди. Минии ханахадаа городто хүмүүжнэн хүнүүд соол культураа, һуралсал болбосоролоо айнабтер нарин нягтаар сахиха өһотой. Зан ябадалай талаар болбосороогүй хүнүүд олон юмзны тухай бодожо үзэнгүйгөөр Эхэ ороноо орхимохөөд, ондоо тээшээ ямаршье аргаар хаань зөөжэ бодоодо эзэлэгдэдэг. Тэдэ нимэ хүнүүдэй үсөөн байдагыс болоол даа. Үнхөөрөөшье намайе Эхэ ороноһоо гаража ошохоыс баадаха бэлэй. Тинхэдэ би нотагтаа үлэхэ гүб, али түрмэдэ хаалгана гү гэхэн коар шиндэхбэрини нэгынь шэлэхэ өһотой болоод байгаа. Нам шэнги нимэ хүшэр байдалда ороһон хүнүүд хурга дарама үсөөн байгаа өһотой гэжэ ханагша нэм. Үри шэнжэ орошоһон, хан гэхэ хашарһа мүнзгүй болоһон намайе ажадагшье абадаггүй байгаа. Инмэ шахардуу үедэ ондоо тээшээ зөөжэ хаань дээрэ гү гэхэн бодол толгойдомни ороодыс үзөө. Тэдэ ондоо орон руу нүүжэ ошохо болоо хаа, хэзээдэшье гэдэргээ бусахагүйб гэхэн бодол намайе хэды өхээр һураүүлээ, сошоогоо һэм! Хэдэхэн үдэрэй туршада бүхы юмзны тушаа һайсахан бодожо үзэхэн, толгойгоо гүйлгэхэн, зобоһон байнаб. Энэ үеыс хэды хүшэр байгаа гэжэ мүнөө ханадагби. Англи хэлэнэй үчбенишье ираад үзэхэ ушар болоо. Тобшоор хэлэбэл, нилээд хүшэр байдалда ороод абааб... Бүхы юмзны тушаа һайсахан бодожо үзэхэнэйгөө удаа нотагтаа үлэхэ гэхэн шиндэхбэри эрид абаа нэм. Түрэлхидөө, үетэн нүхэдөө, тобшоор хэлэбэл, дүтнгөө бүхы хүнүүдыс хэзээдэшье харахагүйб гэжэ ханахада, һүрөөтэн аймшагтай байгаа. Ушөө тинхэдэ байгал далай һүүлшынхэс хаража байнаб гэжэ ханахадаа, хэды өхээр айгаа нэнбиб.

...Мүнөө эдэ бүгдэн тушаа хөөрэхэдөө, досоомни ямар бэ нэгэ өлгү болоһон шэнги. Намайе бариха хаахаданшье ондоо орон руу нүүжэ ошохоо зүрхэлсөөгүй байһандаа зохашье халаглаагүйб. Шанга гүрэмэй түрмэдэ эрбан жэлээр һууша болоод байхадаа, олон юмзны тухай бодожо үзэхэ баатар болооб. Түрмын һүүлээр дүпин байа ямар бэ нэгэ зохын газар руу сүлэжтрхэхэ байгаа. Москва хотыс хэзээдэшье харахагүйб, бэшэхэн юмзыс ханыс толилоггүй гэжэ байгад хашаралдахыс ушарнууд болоо. Шанга баруун оронһоо ондоо хүнтэй андалдаха абуулаха хэнэ гэжэ адоокадэй хэлхэн үгнүүдгэһье анхараагүйб. Бүхы юмзны өөрмөхөннл сэхэ дулдыдаха байгаа бшуу.

Корр.: Бүхы юмзны эхидэ бусабди. Табаад онууд... Эрхүүгэй гүрэнэй университет.

Бородин: Табни зургаадхыс он минии үсөн хүнүүдгэ удаан мартагдадаггүй байха. Үнгэрһэн жэлнүүд тухай, сталинизм тухай зарим тэдэ юмзны элиржэ ахалһанһай удаа хатод жэл үнгэрһэн койно партияна догунуудтай хуудһануудта дурдагдангүгөөр үлэхэн нэн. Тодото баримтануудыс һайнаар мэдэхэ гэжэ оролдом. Захалааб. 1956 ондо би Эрхүүгэй гүрэнэй университеттэ туулын факультеттэ оромо, яһала һайнаар һурдаг студент гэжэ нэрлүүлдэг болоо нэмби. Уран һайзаны самодательностьтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг, лекци уншадаг, университеттэги секцие хүтэлбэрмдэг байгаа. Түрүүшын семестртэ ДОСАФ-эй грамотаар урмашуулагдаб. Гэди түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилжэ намда дүтөөр ханагдадаг түрүү үзэл бодолтой хүнүүдһээ бүридһэн кружок эмкнэлэхыс оролдоб. Тэндэ бидэ XX сьезд дээрэ хэлхэнхэн баримтануудыс алишье талаһань хаража үзэхыс, үнэн зүбшье тодорүүлхыс оролдодог болоо нэмди. Энэһнээ ондоо ямаршье хөөрлөдөөн кружогтой хэшэлнүүдэй үедэ болодоггүй нэн. Өһэдэни журнал байгуулна, комсомолыс хубилгаха, партияна һунгалтануудыс ондоогоор үнгэргэдэг болохо тухай статьянуудыс толилоо гэхэн бодол түрэн байна. Демократическа хубиллалтануудыс үнгэргэдэг сөг хуржэ орээ гэжэ хэлэхэдэманна, олоһон хүнүүд мааньдаха холуур ябахагүйе, үгэ хүр хэлсэхгүйе оролдодог байгаа. Харин мүнөө олоһон демократууд тэрэ үедэ мааньдаа зохиһон програм-

мыс гол хараа шугам болон баримталхыс оролдомо Хрущев тухай бүхы юмзны үнэн сэхээр хэлэхэдэманни олоһон хүнүүд дураа гүтэдаг хааб даа. Үнгэрһэн аали мэхэтэй гэжэ Хрущев тухай басни зохиһоо нэм, баснини удаа сэхэншье хаа, тинмэ хоротой бэшэ нэн гэжэ тэмдэглэхэ байнаб. Заанай үхэхэдэ, үнэгэн тэрэниие андан муу амитан нэн гэжэ байгад эдэб үгөөр муушалхыс оролдомо. Тэдэ амиды байхадаа «юундэ хэлээгүйбди, мүнөө үгнүүдгэһи хэн этигэхэ юм гэжэ байгад сугларһан агууд тоомжо үгэнэгүй...»

1956 ондол минии койноһоо мүрдэлгэ эмхэдхэгдэнэн, хардалга гүрдэлгэ эхилһэн байна. Хэлхэн үгэ бүхэниемни бэшэжэ абадаг, койноһоомни ходо даажа ябадаг болоогшо бэлэй. Түрүүшын семестртэ эсэстэ (декабрь һарада) лекцидээ өрээд байтарни намайе дуудажэ, Литвинови үлсэдэ түбхинхэн КГБ-дэ абаашан байна.

Корр.: Сэхэ лекциһээтэй дууджа гү!

Бородин: Үгы даа, тинхэдэ комсомолой организаццин секретарь байһан Геннадий Мельников энэ хэрэгтэ туһалагша болоо нэн. Тэрэ намайе кабинеттэ дуудба гэшэ. Тэндэнь хоёр хүн нуужа байба. Тэдэ тэдэ бэшэ, харин тэрэ саарһа уншахысмин намайе дурдахаб. Тэндэнь ингэжэ бэшэгдэнхэй байба: «Имэ студентдэ Чкаловэй үйлсөөр оршоһон 35-дахн гэрэй квартира тоо советтэ харша документнууд хадагалагшай гэжэ дуудлага гэшэ минии эрхтэн өһотой уялга мүн гэжэ тоолоһонб гэжэ мэтээр бэшэгдэнхэй байба. Гэнтэ тэдэ хоёр хүн намда дүтэлэн өрээд бидэ гүрэнэй аюулгүйс сахидог комитеттэ хүдэлмэрлэгшэд гэшэбди гэбэ, Тинхэдэ намайе бариха, университеттэ ябагаар ошбобди. Намда нэгэ тетрадь байһан юм. Харин тэрэн соомни энэ басни байшоо бшуу. Нэгжэхэ үедөө энэ басниие оломо уншаа. Ондоо хүнүүд өхээр бу зобоһон даа гэжэ айгаа бэлэйб. Юранхидөө бүхы юмзны мэдэжэ, хүнүүдыс мэдэжэ гэжэ түрүүшын мүрдэлгын үедэ элирбэ. Ута уншагшье мүрдэлгэнүүд болдог нэн. Кружогтой гэшүүныс асаржа эхилбэ. Бүхы юмзны гэмгүйгөөр үнгэржэ, гансаарайемни намайе бариха. Университеттэ, комсомолһоо гаргажа хааа. Эрхүү хотһоо намайе нэн.

Корр.: Танин элишлһан комсомолой суглаан болоо ха юм даа.

Бородин: Болоо даа. Намда үгэ үгэхэдэнь, би 40 минута соо хэлээ бэлэйб. Суглаанда хабаадалсаһан университеттэй партияна хүдэлмэрлэгшэд намайе таһа дүүрэдэг, хашаралдааг байба. Тинхэдэ тэдэ харыт, яагаа һүрхэй хара ханаатай хүн гэшэб гэжэ мэтээршье хэлээ нэн. Тинмэ явашыс би 40 минутын туршада 3 журналуудта хэлбэлхэ бэлдэжэ байһан юмзныһээ үлүү өхээр хэлэб. һүүлээрнь намайе элишэлхээр түсгөөр бэлдэгдэхэн студентнууд үгэ хэлээ юм. Энэһнэй урда тээ колхоздо гараһан байгаабыд. Тинхэдэ тэндэ мууһаар хүдэлөө гэлдэб. Харин тэндэ яһалашье һайнаар хүдэлгдөө бэлэй. Бүхы юмзыс худал хуурмагөөр тэдэ хэлэбэл даа. 3—4 хүн үгэ хэлээ. Минии эгээл дүтнн нүхэрэй, кружогтой гэшүүнэй намайе элишэлэн үгэ хэлэхэдэнь, өхээр гайхааб. Би тэрэндэ эхэ дурдагтай байгаа хүм. Мүнөө тэрэ Эрхүүдэ ажаһуудаг, нилээд олон юмз туйлаа, хүндэтэй хүн болонхой.

Корр.: һүүлээрнь юн болооб!

Бородин: Ерэн газартамин кружогүүд байгуулагдажа, 3—4 хүнһөө компани эмхэдхэгдэдэг нэн. Жэшээлхэдэ, Норильскда кружок эмхэдхэжэ, марксизм шудалдаг байгаабыд. Хаанань үнэн бэ, хаанань бурууб гэжэ би тэрэниие элирүүлээр нэдэдэг нэм...

Корр.: Гансал марксизм шудалха гэхэн зорилго табихан байгаа гүт!

Бородин: Тодорхой үе саг болотой. Багсаамжалан абахада, 63-һаа 64 он болотой хаш. Энэ үедэ ажабайдалайнгаа дүршэлыс, орон доторхи байдалыс шудалһанаа тобшоожэ эхилбэ гэшэб. Оромнай экономическа, политическэ, социальна аюулд орохо дүтэлмэз байна, засаг бариха байгшад энэниие ойлгоногүй гэжэ бүри өхээр этигэдэг болооб. Тинхэдэ би эдэбхитэй, бэлдэл һайнтай союзнинуудыс бэдэржэ эхилбэ. 1964 ондо Ленинградта нимэ эмхи байгуулгаар нэдэб бэлэйб. Тэдэ энэһнээ үгэ гараагүй юм...

Корр.: Тэрэтай ямар зорилгонуудыс табихан байгааби!

Бородин: Хэмжээһнэйгээ талаар аб адлихан альтернативна программа, политическэ программа табихаар зорихон байгаа. Тинхэдэ программанууд удаан болзор соо бэлүүлэгдэхээр хараалагдажа өһотой байба. Эмхи өөрөө мүнөөнэйгээр хэлэхэдэ, демократическэ парти гэжэ нэрлэгдэхэ нэн. Ямаршье хүн политическэ угаан бодолтой болохоодоо нэн түрүүн демократическэ формулануудтай ушардаг гэшэ. Тэдэ бултанай ойлгохоор байдаг. Бишье энэ шата дабажа гараа нэм. Хэрбээ хэзээ нэгэтэ КГБ-тэй архинуудтэй, мааньдаха абаһан программатай танилсаха сагай оршон өрээ һаван, мүнөөнэй демократууд мүнөө хэлсэхэн юмзээ олохол байха. Сэхынь хэлэхэдэ, түрмнөө гараһаар хоёр жэл болооб. 20 жэлэй урда тээ халуун орсалдаа үүсэхэн, хөөрлөдхэн юмзныһээ ондоо юмз хэлэхынь дуулаагүйб. һүүлээрнь Ленинградта нюуса эмхи байгуулан хүнүүдгэй танилсааб. Тэдэ оромнай баһал аюулда орохоо байа гэжэ намһаа бүри тодорхойгоор элирүүлһэн байгаа юм. Энэ засаг Россие хосорко тулланыс хүргэжэ байна, эконоимическэ, политическэ аюулай болоо хаань, энэһнээ эсэргүүсэн, энэ аюулыс усадхаха шадалтай үзэл бодолой, сэрэгтэй отряд бэлдэхэ. Энэ эмхини хүтэлбэрлэгшэд энэ аюул 10 жэлтэй үнгэрэхэдэ, 76—77 онуудта болото гэжэ һанаһан байгаа (эндэ тэдэ эндүүрээ бшуу). Харин манай нюуса эмхи арга боломжоо, хүсэ шадаллаа эршэдэн, 10 жэлээр холуур хараһан байха юм. Нүгөө талаһань хараад үзэхэдэ, нэгэ үедэ сталинизмыс нэрлэхэ янзотой болоһон байха юм. Тэрэниие Шеленинз нэрлэхэ холбодог бэлэй (түмэр Шурик засагта дугтаһанаа гэхэн онһон үгэ байһан юм). Арадай шынэс дахад адуулаха арга боломжо олохогүй гэхэн түрүүшын зорилго энэ эмхи табива юм. Харин бодото дээрэ энэ хэлхэлтэдэ сэрэгтэй талаар шанга сахилго үгэхэ гэшэб энэ эмхини зорилго болоо бэлэй. 1967 ондо эмхи элирүүлэгдэжэ, сүүд болоо нэн. Энэ минии түрүүшын хэлхэлтэ боложо, түрмэдэ тиглэдэб.

[Түгсэхэлхыс 16 дахи нүүртэ].

Панорама

СССР-эй Верховно Советэй на-
марай эссин дээрэ дэлгүүртэ
бюлгын правительствина "про-
грамма зүбшэн хэлсэгдэхэ юм.
Зонинэ социальна талаһаань хам-
гаалгын системэ энэ программийн
тол хубинуудайн нэгэн болоно.
Гүрэнэй, эрдэмэй болон нийтын
бусад эмхинуудтэй хамта СССР-
эй Госкомтрудайд бэлдэһэн таа-
рамжатай документын проект зо-
хоогдонхой. Бидэнэр Ажалай бо-
лон социальна асуудалнуудай
талаар СССР-эй Гүрэнэй номини-
тетэй түрүүлэгшэ Б. Щербаков-
то хэдэн асуудалтайгаар ханд-
бабди:

— Зонинэ социальна тала-
һаань хамгаалга тухай бүгэдэ
арадай зүбшэн хэлсэгдэхэ тэбиг-
даһан документын гол уржэн
ямар гэшэб, Владимир Ивано-
вич?

— «Түргэн туһаламжын» гүри-
маар нэгэ удаа абтадаг, хоорон-
доо оройдоо тааралдуулагдаггүй
нимэ хэмжээнүүдтэ орходоо хоо-
рондоо наринаар тааралдуулагда-
һан, хуулита өһоор үндэһэлэгд-
дэһэн экономика, хуулита бо-
лон социальна база найдвар-
тай хэмжээнүүдтэ хараалжа, тэд-
эниинэ бэлдүүлгын найдматтай
оньһо зохоохо шухала. Бүхы зон-
до хабатай байхана гадна со-
циальна талаһа хамгаалгын сис-
темэ арад зоной элдэб ондоо со-
циально-демографическа бүлэ-
гүүдтэ таарамжатайгаар, ондо
ондоогоор хондолга хангаха юм.
Ажалша, экономика талаһаа
эзэбхитэй эрхэтэдтэ хабатайгаар

социальна хамгаалалта хангалгын ол-
бангай хүдэлмэринэ энэ ушарта
үндэһөөрнэ ондоо болгохо хэ-
рэгтэй. Тэрэ гансал ажалай хуу-
риннууды бэдэрхэ, ажал олохо
үгэхэ бэшэ, мүн харьята газе-
райнгаа дэбисхэр дээрэ ажалгаар
хангагдасы тааралдуулха, кадр-
нууды бэлдэхэ болон мэргэ-
жэлһын дээшлүүлгэ эмхидхэхэ,
энэ талаар залан шууд хүдэлмэ-
ри ябуулха, шухала хэрэгтэй ни-
тын хүдэлмэри эмхидхэхэ, ондоо-
гоор хэлбэл, ажал хэхэ эрхын
бодото дээрэ хэрэглэгдэхэ, арга
боломжонууды гүрэнэй үмэн-
һөө найдматтайгаар хангаха ээр-
гэтэй болоно.

— Энэ талаар хүдэлмэринэ нимэр-
хүүтээр эмхидхэхэ байгаа һөө-
мнай, олон зоной ажалгүйдэхэ
ябадал ушархагүй хараатай. Тингэ-
жэ "жабашы" зонинэ ажалгаар
хангалга тухай ССР Союзай бо-
лон союзна республикануудай

Хуулинуудай проектүүд соо Гү-
рэнэй гансата ажал үгэхэ шада-
хагүй байһанһаа уламжалан, зарим
ажалшад ажалгүйдэжэ ма-
гадгүй гэжэ бэшэгдэнхэй. Тингэ-
жэ ажалгүй байха үедэнэ абадаг
байһан эгээл бага салингайн 50
процентһаа бага бэшэ туһаламжа
үгтэхөөр хараалагданхай.

— Ажалай харилсаануудай та-
лаар гүрэнэй зүгһөө бүхы эрхэ

40 миллион хүндэ ажалһын та-
лаар олон асуудалнууд таража
болохо. Тинхэдээ тэдэнэр ганса-
то ажал олохо шадахагүйдөө бо-
лохо байна ха юм. Тинхэдээ хүсэ
шадалаа шэнээр хубаарилан
табижа, дэлгүүртэ шата шатаар
орохо зорилго табигдана. Жэ-
шээлхэдэ, үйлэдбэри дээрэ бо-
лон хүтэлбэрилгэдэ хүдэлжэ бай-
һан 3—4 миллион хүдэлмэрилэг-
шэды эрилтэ хэрэглэмжэ хангал-
гын халбариде оруулха, хоёрдо-

хангалгын найдматтай үндэһа хуу-
ри гансал эдэ бүгэдөөр хизээр-
лагдаха гэшэб гү?

— Үгы элб дөө. Зөөри эдлэл-
гын олон ондоо янза түхэлүүдэй
хүсэндөө оройһон үе сэгтэ ажалай
оршон соо зоной гол эрхэнүү-
ды найдматтайгаар хамгаалга
уялга гүрэн бээ дээрэ дөбжэ
абана. Тингэжэ амарха, ажалай
хайн эрхэ байдалаар хангагдаха,
өөрингөө ажалгаар олдоһон бү-
хы олзо оршы дүүрэнээр аба-

тай хангалгын хэмжээ дээш-
лүүлхэ, нэн түрүүн гэр байра
ажаалгын албанда болон бусад
халбаринуудтэ дээшлүүлхэ шу-
хала Түлбэритэй болон түлбэр-
гүй хангалгын хайнаар таарал-
дуулжа хэрэглэхэдэ, социальна
халбарини хангалгын шанар соо-
шадан хайжаруулха арга болом-
жо олдохо байна, гадна хубаа-
рилгын олбан хойрог оньһоной
удааралгы алад таража, оруул-
һан ажалһынгаа хубитын ээргээр

сионно хангалга тухай шэнэ Хуу-
ли абтаа, үнбүүтэй бүлэнуудтэ
туһалха тухай правительствын тог-
тоой тунхаглагдаа, мүн бусад-
шы хуулита актууд бэлдэгдэнэ.
— Үнэ сэнгүүдэй дээшлэлһинэ
һээ уламжалан, нэн түрүүн ба-
га олзотой болон социальна та-
лаһаа хула зондо бүхы алдэһан
мүнгэн зөөринһын дүүрэнээр бу-
саага хэрэгтэй гээд социальна
хамгаалалта тухай бодомжо соо
хэлэгдэнэ. Эдэ бүгэдэ бодото

Дэлгүүр: урмашуулганууд ба этигэл найдалнууд

ха эрхэнүүднэ нэн түрүүн най-
дамтайгаар хангагдаха зэргэтэй
Энэһинээ тэднэ мэргэжэл шада-
барлар түгэс ажалшадтай салин
хүлһэнэй доодо хэмжээнһын заа-
бол түлэгдэлгэ, жэл бүхэндэ
амарха болзорһын, мүн оршон
тохронхи бангаалин хайн байл-
гын заабол хангадалга түрэн ба-
һал өөр дээрэ дөбжэ абана.

Профсоюзай үүргэ болон уял-
ганууды үндэһөөрнэ хубилгал-
гада үндэһэлэн байгуулагдаһан
ажалай харилсаанууды таарал-
дуулха нэгэн бүхэл оньһо бии
болгохо хэрэгтэй. Энэ ушарта
профсоюзай хамгаалгы үүргэ
шангадхана, ажалша коллективэй
болон предприятиин ээжиргаанай
аша туһанууды тааралдуулгы
бодото дээрэнэ хангаһан хамтын
хэлсээнүүды баталдаг болохо арга
олгоһон байгууламжа бии бол-
гохо талаар ажал ябуулгала эр-
шэдхэхэ ээргэтэй болоно.

Энэһэй хажуугаар 1991 ондо
соелой, физкультурын-элүүржүүл-
гын болон бусад зарим халбарин-
нуудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажа-
лай түлбэрини хэмжээ. шэнээр
хаража тогтоохо гээд хараалаг-
дана. Тингэжэ зуура энэ тогтоо-
доһон тарифна түлбэринүүдэй
болон салин хүлһэнэй хэмжээн
ажалын тоосоной предприяти-
нуудайнда орходоо бага байха
зэргэгүй. Дэлгүүртэ орохын үр-
дэ тээ арадай ажалын бүхы хал-
баринуудай хүдэлмэрилэгшэдэй
салиннууды энэ аргаар эрли
болгохо байһабди. Тинхэдэмнай
ажалай хүснэй сэн улам дээшлэ-
хэ, экономика болон социаль-
на хайн хойшолонгуудын гори-
той байха гээд хэлэхээр байна.
Тэрэл зуура нүгөө тээһэнэ
абаад харахада, ажалай хүснэй
сэн дээшлүүлхэдэ, хэрэглэмжын
нийтын жасанууды хубаарилгада
тон шэнээр хандаха хэрэгтэй бо-
лохо байна. Хүн бүхэндэ хүртэ-
дэг түлөөһөгүй тэдхэмжэ болон
хүнгэлэлтэнүүды найдматтайгаар
хангаһынгаа хажуугаар түлбэри-

өөрингөө хубини эрилтэ хэрэг-
лэмжэ бээ дөбжэ хангаха бо-
лоно.

— Энэ ушарта социальна та-
лаһаа хула ажалшадтай бүлэнууды
хамгаалха хэрэг хайшан гэжэ бээ-
лүүлэгдэхэ болоно гэшэб?

— Хэрэглэмжын нийтын жас-
анууды хубаарилгада шэнээр хан-
дадаг болоходоо, ажал хэхэ ша-
дахагүй болон бага олзотой
ажалшадтэ тэдхэмжэ ба туһа-
ламжа үзүүлхэ анхаарлы үүргэ
һөөргэнь бусаагдаха зэргэтэй гэ-
жэ һангадана. Дэлгүүртэй харил-
саануудай татүү шэрүүн оршон
байдалда нимэ тэдхэмжын бо-
лоод туһаламжын элдэб онгсо
органууд хэрэглэгдэхээр хараа-
лагдана. Нэн түрүүн олон үхибүү-
тэй, залуу, дүүрэн бэшэ гэр бу-
лэнууд, һуража байһан залуу-
шуул, үлбэр үбшэн зон, пенсио-
нернууд, нэгэ үгөөр хэлэхэдэ,
өөһэдһөөн дулдыдаагүй шалта-
гануудгаар ажабандалһынгаа таа-
рамжатай хэмжээ хангажа шада-
хагүй хүнүүд мүнгэн туһаламжа
болон бусад түлбэринүүды аба-
ха юм.

1,5—6 наһатай үхибүүн бүхэн-
дэ ахын салингай 50 процентын
хэмжээнэй тэдхэмжэ һара бүхэн-
дэ түлэгдэжэ байха гэдэн шимд-
хэбэри абтаба. Гадна үхибүүнэй
түрэхэдэ, гурбан салингай хэм-
жээнэй түлбэри нэгэ дахин үгтэ-
хэ болобо (мүнөө тус түлбэри
35 болон 210 түхэриг болодог).
Хүшэрхэдөө абадаг пенсийн хэм-
жээнэй эгээл багань 70 түхэриг
болгодобо, хэрэгтэй ажалай ста-
жгүй зондо 35 түхэригтэй соци-
альна пенси тогтоогдобо, бүхы
һурагшадтай стипендинүүд дээ-
шлүүлэгдэхэ болобо.

Ингэжэ социальна талаһаа ху-
ла зондо найдматтай туһаламжа
үзүүлхэ арга боломжо олохын
туһала хэрэглэмжын нийтын жа-
санууды хэрэглэхэ хэрэгтэй бо-
лоно тээшэ. Бюджетэй мүнгэн
зөөринэ мүнөөдэрһөө шэнээр ху-
баарилха хэрэг эрхилэгдэнэ: пен-

дээрэн хойшаагаар бээлүүлхэ
гэжэ хараалагданаб?

— Бодото дээрэнэ бээлүүлхын
туһала үнэ сэнгэй дээшлэхэдэ
хирэ болоод лэ тааралдуулагда-
жа байдаг ажаһуудалай эгээл
доодо хэмжээ тодорүүлжа, хуу-
лита өһоор баталжа, эдэ бүгэдын
үндэһа хуури дээрэ социальна
хамгаалалтын системэ байгуула-
гдаха юм. Тингэжэ уласхоорон-
дын методологи хэрэглэжэ, "хэр-
эглэмжын корзинини" үнэ сэн
тодорүүлэгдэхэ ээргэтэй. Ондоо-
гоор хэлбэл, хүн бүхэндэ шухала
хэрэгтэй 300-гаад хангалга тодо-
руулха гэдэн удхатай. Жэшээлхэ-
дэ, ажал хэхэ шадаха эрэ хүн
жэл соо 64 килограмм мяха, 312
килограмм хүнэй продуктууды
эдхэх өһотой юм. Гадна ажаһуу-
далай эгээл доодын хэмжээнтэй
салин хүлһэнэй эгээл бага хэм-
жээн сэхэ холбогдоно.

1991—1995 онуудай тур-
шадэ түбһөө арад зоной хуудал
байдал хайжаруулха талаар гар-
гашалха гээд хараалагдана 57,4
миллиард түхэригтэ үшөө 35—40
миллиард түхэриг нэмжэ үгэхэ
хэрэгтэй болохо байна.

— Нүүлһын асуудал. Танай
мүнөө тоолоһон социальна хүн-
гэлэлтэнүүды бодото дээрэнэ
үгэлгын оньһон хайшаа байха
гээшэб?

— Зонинэ социальна талаһаа
хамгаалгын талаар бүгэдэ со-
юно, нотагуудай, нотагай зур-
гавануудай болон ажалша коллек-
тивүүдэй дүүргэхэ уялганууд мүн-
өө тон тодоор амьорлогдана юм.
Эндэ социальна талаһаа зонинэ
хамгаалгын хэмжээ бүгэдэ со-
юзна эндаада тодорюулдаг бай-
ха гэжэ хараалагдана.

Ингэжэ тус бодомжын проек-
тын өһоор манай орон соо зарим
социальна талаар хамгаал-
гын дүрбэн даххар байгууламжа
бии болгогдохо байна. Тус бай-
гууламжын зарим хубинууд мүн-
өөшөө хэрэглэгдэнэ ха юм.

С. БЫХУН.

Объективтэ — Хошимин

СРВ. Мүнөөнэй Хошимин харахада, хүл
хөөрсэг, өхөл хүлгөөтэй шэнгээр үзэгдэдэг.
Ингэжэ хотын наринхыншье, үргэншье үйлсэ-
нүүдээр шэнэ түхэлэй машинанууд гүйлгэл-
дэхэ, велорикшэнүүд һүндэлхэ юм. Ехэ ма-
гизинуудай хажуугаар хэдэн мянгаад хубини
лавканиуды хаража болоно. Эдэ бүгэдэн го-
родой түхэл шэнжы бусад хотонуудта орхо-
доо онко илгаатай, сорын түхэл маягтай бол-
гоно. Мүнөө городто 200 гаран предпри-
тиүүд, хэдэн зуугаад кооперативна нэгдэл-
нүүд бии. Городой заводууд болон фабрика-
нууд СРВ-гэй арадай ажалыда элдэб түхэлэй
машинанууды, оньһон түхээрлэгнүүды, ба-
рилгын материалнууды бүтээхэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Хоо Хошимин хотодо ги-
дээр хүдэлдэг.

ТАСС-эй фотохронико.

Дугуйн Зүүн Зүгт сэрэгэй шэнэ туршмалдаан болохо мөгд
гэмэ хэлдэг байһан хүмүүдэй үгэнүүд хүлээгдээгүйгөөр бөөл-
бэ гэгшэ бай: хэдэн арбаад жалнууш соо унтарангүй сомонж бай-
һан араб-иранлиин туршмалдаанай согууд дүлэн болон сөрб-
хилоо бэшэ, зарин Персини булан шадаран газарта сэрэгэй
ябууланууд эхлэлэн байна. Хүршэ Ирантаа арсалаата асуу-
далнуудад үшөө шиндэлжэ үрдээгүй Иран дай үүсхэгшэдэй нэг-
тэ төлөм байба Энэ орон 1980 онһоо хойшо ямаршье амжал-
тагүйгөөр бүү эзбээгэй хүсөөр элдэб асуудалнуудые шиндэлжэ
гэмэ хэдэ. Урдан нефтээр баян, хүндэмүүшэ, хайн ханалтай
сэжэ суурладаг байһан бишхыэн Кувейт Ирагай нэгэ милаллон
с. огуушадтай арми добтолһон байна.

Энэ бүрмөсэд хэний дун удамч олгохын тулд нэгэ нэвчэн үйлд хэрэгт шийнэлэх хэрэгтэй.

Энэ довтолгоо бэлдгээ байгаадаа, ОПЕК-ий гэршүүн оронүүдн андр нэгэ дэмжсэнэй нефть олзоборилхо гээд хмээрлэхан шийдхбэринүүднэ Кувейт болон Мэгэдэмэл Араб Эмирэдүүд дэсгээрүүлнэ, тинггэжэ дэлэйн дэлгүүр дээрэ нефтийн үнэ сэн унгована, энээнхээ боложо Иран айхотбар етэ тохилдолдо ороно гэжэ Ирагай президент Салдам Хусейн июлини 17-до голмизэн байгаа, Энээнхээ гадна Кувейт хадаа Ирагай газарын эзэмдэн абаад, тэндэ нефть олзоборилжо, хүүлэй арбан жэл сэр 24 миллиард долларой мүнгэн зөөри Ирагаа хүлүүханн байна гээд мүн дэ гэмнэлэн байгаа юм.

Энэхийн удаа Ирагай табихан эрлэлтүүдэй ёһоор хиланүүдэд хуилалга, Куасейтэд Ирагай үгээх ёһотой бүхн үрн шэриг болжуулах, Ирагай газар дээрэ байһан нефть олаборкһоной эшөөр олдохон 2,4 миллиард доллар бусаах гэгһн эрлэлтүүд Ирагай зүгһе табигдаа.

Эдэ бүтэ гэмжлэгэнүүдийн ямаршөө үндэслэгүй, буруу гэмж Кувейт хариуцаа хэв. Тийгэмж Ирагай Иранда эсэргүүгээр хэмж байхтай дайнай үе соо Персийн булгангай бүтэ араб гүрэнүүдгүйтэй хамта Ирагай финансоа эхэ түхаламжа үзүүлдэг байгаабди гээд Кувейт хариуцаа хэв. Кувейтын эмжр Джабер Ас-Сабах тус зүрншэлдөөөө эбэй өһоор шиндхэхээр бэлэг байхан түхэйгаа мэдүүлээ бэлэй...

Джиддада болохон крак-куаейтын элсэлтүүдэй урагшагүй тоор үнгэрхэнэй бүүдэй байгша оной августын 2-ой хүни араб оронуудтай эгээл хүснэй арми урдахи хүршэдөө довтолон ороо-
хэн. Ингэжэ энэ үрэмийн галаан командлагша Салдам Хусейн
тусымь хэрэглэхэ үшөө нэгэ арга олохон байна. «Куаейтын ре-
волюционно шэнэ правительствын гүйлтээр» сэрэг орууагда-
хан байгаа гэжэ Ирагийн революционно командованиян совет
(СРК) мэдүүлхэн байха юм.

Дутын Зүүн Зүгэй шэнэ зүрмэлдөөнэй үшөө нэгэ шата тулай хоёр оронуудай эхтэн хэтэд нэгэдхэнэ тухай аэгустын 8-да Багдадаг сонсохгодобо. Ирагай мэдэлд үнн урда сэгнээш лойшо байһан Кувейтын газар дөндөө хоёргэнь бусаага гэлэн шиндхээрн СРК эбаба гээд Багдадай радиогоор мэдээсэгдэһэн байна. Удаань Ирагай бин болгоһон Кувейт захиргаанай тоглойлогшо полковник Алаа Хусейн Али гэшүз Ирагай президент Садаам Хусейнай шиндхээрээр Ирагай премьер-министрын орлогшоор томлогдобо гээд мүн энэ сонсохгодохон байа юм. Кувейтын нсэг зуурын правительствынэ бүсэд 9 гэшүүд президентын советнигүүд-министриүүд болгодоо хэн.

1 Ирагтай энэ абуулгыг эрд буруушаахын уласхоорондын олонмийтын хангамжыг оройдод тоонгүй тус эзэмдэн абалга бэлүүлэгдэв. ООН-ой Аюулгүйн Соведэй Кувейтын газар дээрээх сэргээх гаргалтыг сайн эрмийн табигдаахыг хаан, бэлүүлэгдэв. «Араб энэ дүүнэртээ» эсэргүүтээр сэргээх хүсэ хэзээ яншыг хэрхэжээгүй гэж Садам Хусейний оло дахин хэлэв. Энэ нь хаан, эзэмдэн абалга хэйдэв.

1 Иран-ирагай дайнай боложо байһан бүхы үе соо туһа хүргэ-
һи гүрэндэ эсиргүү добтолго хээдээ, 15 гаран миллиард дол-
лар боложо үри шэрһнээ гансате бэлхэ, Кувейтын нефть хи-
ялта дороо абаха, Дутын Зүүн Зүтэй көртө шэнээр «зураха»
гэжэ Ирагай президент шиндэһэн байгаа ха.

Дугуйн Зүүн Зүгэй шэнэ диктаторай амаршье тэрюусалгагүй
ажал хуульгуудтай амар охь буруушаалга үүсэхдэн тухайн
эзлэхэмэй үлүү. Улэсхоорондын бүхэ нэгэдэл энэ довтолго
буруушаалан байна. Юуб гээдэ, оронундай зхорондохи зарил
саамуудыг тааралдуулдаг бултанай мэдэрхэн улэсхоорондын ех
термимүүдыг бүдүүлмээр тээгэйруулэ хэдэлгэ гансал хара
бшэ, мүн лэ зүршээдөөе улам үргэдээхэ хэдэлгэ гэжэ ойлго
да юм.

1 Кувейтийн эзэмдэг абаанай удаа Саудовска Аравид аюу.
Ушаруулга бодото шинжтэй болоо. Вашингтоной дутым союз
инх болоо энэ орондо арынгоо сэрэгүүдэ элгээх гэхээ
шиндизбэри США абаба. Дутым Зүүн Зүг руу США-гай боло
бусад орунуудай Далайн сэрэгт онгосонууд элгээгдэбэ. Ира
гыг эконоомическэ талааа хизаарлаха гэхин шиндизбэри ООН
ей Аюулгүйн Совет баталан абаа. Энэ хизаарлаха дэмжээх
бэлэн байһан тулалгаа эздэн арабад ондоо гүрэнүүд мэдүүлэ

1 СССР айтагтар ороо ба'далда сродо байна. Юуб гэхэдэ би
дээр гансашье экономическа талааа нягта холбоо барисаата
бэшэ, мүн хани барисаан, харилсаа холбоон тухай хэлсээн би
Ажирье холбоно ээ юм. Тэнгэрэ яабшье Ирагай зүгһөө эзэм
дэм шжэлдтай довтолгым хэгдэһинье хараада эбаме, буу эб
сэг болон сэрэгэй техникы Ирагта эльгээгэ абдалаа СССР то
хоон байта юм. Ирагай сэрэгүүдье тон түргэнөө газар дэ
рхэнь гаргаме, Кувейтын бээ даанан байдал хэрэгээ, м
ташадлаа Ирагье экономическа талааа хизаарлаха тухай ший
дэбэр ООН-ой Аюулгүйн Сөвөдэй баталан абалдань, ман
үтөөлгүшэ эдэ дүрэдэлхүүдэй түлөө дуугаа үгэлэн байла.

Тэгд Ирак тала эдэ бүгдэе анхараадаа оройдоо аббагү
Тус нутагтахи байдал улам зурсадажа байһан замдаа. «Пер
сини буулгай оршондохи байдалай хөөшдөө амаржаа хуби
за байһанһаа хараада абхаа эргүгү байһанһаа уламжалал, э
дэ боломо байһан зуршмалдоондэ сэээ зобаадажа байгаашид
ууаас оройдондн изгэдэлнэ хундэлхэ, дэлэйн хуби заяанай н
вөө үндэр зарюусалгатай байхы уялгалһаа.— тэгд СССР-
мид-эй тунхалһан харааһан мэдүүлгэ соо сэээ эхлэгэнэ.

**Анатолий ГОЛОВАСТОВ,
(ТАСС).**

Шинэ хоньной дэблээй агент-
ствэд түүхыг мэдээж мэргэжэл-
тэ Рой Медведевэй «Брежнев ба
үе сэг» гэхи ном тоблалд бэл-
дэгдэж байнхей, Тэрнэй автор-
ной АПН-эй корреспондент Евге-
ний Львов тохоролзлын байгаа.

— Оронгой урданай хүтэлбэри-
лэгшдэй хүн тала тухай биегээр
мэдээжэ байгаа. Тэднээр гүр-
ниме, партия бодото тодорхой-
гоор заруудаг байгаа ха юм.
Тухалагшадань эртээнхээ бэлд-
хэн текстээр үгтээ гансаань ун-
шадаг бэш, мүн бусадай өгээлээ-
шээрэ ажлаадуудг шингээр ханаг-
даг Л. Брежнев минэ жэшээ
болохоор. Иймэрхүү ажал абуу-
лагшад тухай материал суглуула-
гээшэ тои ороо байгаа ёстой.

залаар илалгаа хонирдог
хүн. Мөхөд онуудт энэ төмд
эх хүдэлмэри зориулаа. Тус
хүдэлмэринг тэблэд зориу-
лагдаагүй гар бэшгэ тублиг
шээдэлгүйн жэлүүдт дүүргэ-
дхэн юм. Имгэлт энэ үеэр
«Брежнев, Политическ дүрэг-
ж нэрэтэй ном бэлдэх дурд-
галтайгаар АН намда тэмдэ
бэлэй, хуулднь «Брежнев ба үе-
сэг» гэхэн нэрэ баталагдахан юм.

— Гүрэний артистуудай мате-
риалуудые хэрэглээ гээшэ гүт!
— Угы. Дэмь тингээ бэшэб.

Шударга байгаа түүхтэ үйл
хэрэгүүднэ мэдэх хүнүүдэй гэр-
шнүүдтэ нэн түрүүн түшэглэл
хангайб. Жэжэнь, Сталиной үе-
сэг гэжшье үзэхэн хүнүүд жэл

— Эгэл ороо юумэнийн юум болоноб гэбэл, ннмэ номой мате-
риал нэгэ—хоёр жэл соо суглуу-
хань хүшэр, тэдэн арбаад жэл-
үүд тээрэгтэй. Брежнев 1964 он-
до КПСС-ые толгойлоо гэжэ мэ-
дэжжэ. Өөрөө гэршнэ байһан үе-
сэг тухай материалнуудые эд-
бузы мяланүүдэ суглууддаг һэм.

Брежневт зориулагдсан мөнхний тургуушын статья тэрэнэй нэгдэ барам сасуу, 1982 ондо бэшэгдэжэ, Швецини «Дегенс Ньюсхетер» газетэдэ толилогдоо хүнн Нэгэ хэдэ сагай үнгэрэдэ, партийна шэнэ хүтүлгээрилгэшэдэ, бухы анхералай хандуулагдана Брежнев юундэ нимэ түргөөрөө мартагдааб гэлхэн статья. бэшэ бэлэйб. Тэрэнэй 80 жэлдэ зориулагдсан статья 1986 ондо бэшэгдэ хүн. Эдэ гурбан статья номойнни үндэнэ хуурида оролсоно.

Палаад онуудат бэшгэдгдэн ст
тэнүүд, мун орон соохи ба га
дуурх үйлэ хэрэгүүдэ шэнжлэ
хэн «политическэ» днөөнүүд
ном бэшхэ бэлдхэлэй шугал
хубин болоо хэн. Имэгтал тэд
жэлиүүдтэ Баруунай оронүүдтэ
Хрушев тухай минин ном гар
хан юм. Тэрэн соо Брежнев ту
хай баһал хэлэгдэнэй.

Хрущевско либерализмнаа эх
лээд, Брежневэй үеын шэнэ тү
хэлэй сталинизм тээшэ политика
да шүтэлэ кубилагтануудай бо
лоһон 60-аад онуудай хоёрдох

хэз жэлдэ улам үсөөрнэ. Тэдх
ний үнэтэй сэтэй төөрөөнүү,
нэгшье архивта бүрдхэлдэ аб,
таагүй. Гэх зуур, гүрэнэй архи
вуудта суглуулагдаһан документ
мүүдэй олонхидоо гуримшуула
деагүй дээрхэлэнь эрдэм шэн
жэлэлгын хүдэлмэридэ эрэгжэ
хнь ехэл хүшэр юм. Удаада
уеын түүхшэд нимэ хүдэлмэр
хүх бээз гэжэ һананаб.

— Брежневэй болон тэрнээ дутын хүмүүдэй ажэбайдалай амьдралын талаануудыг харуулһан тухай хэдэ хэдэн статьяуд нүүлгэеда хэблэлдэ гарга гэшээ. Жэжэнь, «Брежнев Эсгэ ороно хамгаалгын дайнда», «Галин Брежневэгай бриллиантнууд». Эдэ статьянууд комдоотнай орохо г

— Амжараа бүлгүүд болгодож, эдэ бүхэеэ статьянууд орлогдож, дагдга юм. Ойрын сагта «Брежнев» үеын соолой ажабайдал, «Брежнев шэнэ газар дээр», «Брежнев ба Косыгин», «Брежнев болон Чехословакия гүлэ» статьянууд толилогдохо өхотдөг.

— Брежневэй хүн тала туша
юун гэжэ бододогтаа!

— Брежнев үнэхээрээ агуй-
гу, али онсо шалгархан хүн ба-
гаагүй. Богони тодорхойлол-
гүгээ болоо хаа, энэмнэй бүх
шахуу талаараа өөдгүй хүдэл-
байгаа гэжээ нэн түрүүн хэлэ-
байнаб. Иймэ байхаараа ур-
тээх хүтэлбэрлэхэдөө шал-
даг нэн. Ленин шүмги политич

энэ сэтгэм мургэм үзэлтэй байгаагүй. Сталин шигийг хатуу зоригтой, засаг барихаг шүтэлтэй байгаагүй. Хрущёв шигийг өөрөө мэддэг зэрлэгэвч буулдаг, айзбартар өмжлш, тамга юуныг хүчилжээтэн энэ нанагшаглангуудтай байгаагүй. Шинжэ шагнараараахыг үзвэн бодолдоруушье Брежнев дунда зэргийн политик байхнаааад, аппаратай өмөдөнөй өлхүүсгэлшэн байхнааа гээд.

1982 оной ноябрийн 12-то ЦК-
гай Пленумтай урда үгэ эхлээд,
Брежневэй илгарын гарахын бэ-
лиг шадабары, хүрсэ улаам, шэ-
зориг, албан тойрог аян бүхэ
абалалда эбсэжсүгээр ханд-
даг, мэдэгдэнь байхан хүнүүдэ
өз эрилтэ табигдаг тунай Чернен

ко хэлээ лзи аабза. Наһа бараг
шын уран зохиол бэшээт талаа
ехэ бэлтгэтай (литературын талаа)
Ленинскы шан дэмы абаа бэшэ
эрдэм ухванай талаар гүнзэг
мэдээсэтэй (К. Марисын нэрэмж
тэ алтан медаль СССР-эй Наук
нуудай академй тэрээнд дэм
олгоо бэшэ) байһан тухай г
али полкисводцей бэлтг талаа
үгэ хэлээт шадабарн тулай ма
твалай үгэнүүдэ Черненко ба
һал хэлэжэ шадаха байгаа бшу

Партийни ба гүрэнэй толгойло
шо болоод байхад, Брежнев
олон юумэ мэдэхгүй байһан
мэдэрдэг байгаа гэжэ тэрнэ
хүдэлмэрээр сэгнэжэ болохо. С
ветскэ Союз шэгиж нимэ гүр
ниме хүтэлбэрлийн тула олох
шэжиж шанар, эрдэм мэдэсэ д
талдана гэжэ засаг бэрийн т
руушынгээ жэлдэ тэрэ мэдэрл
байха. Тиймэ бэшэ гэжэ гүһал
шадымэ этигүүлдэг, аян бол
хоор һаймһардэг һэн. Байн ба
элэ бүгэдэдэ дадажа эхилэжэ һа
дда.

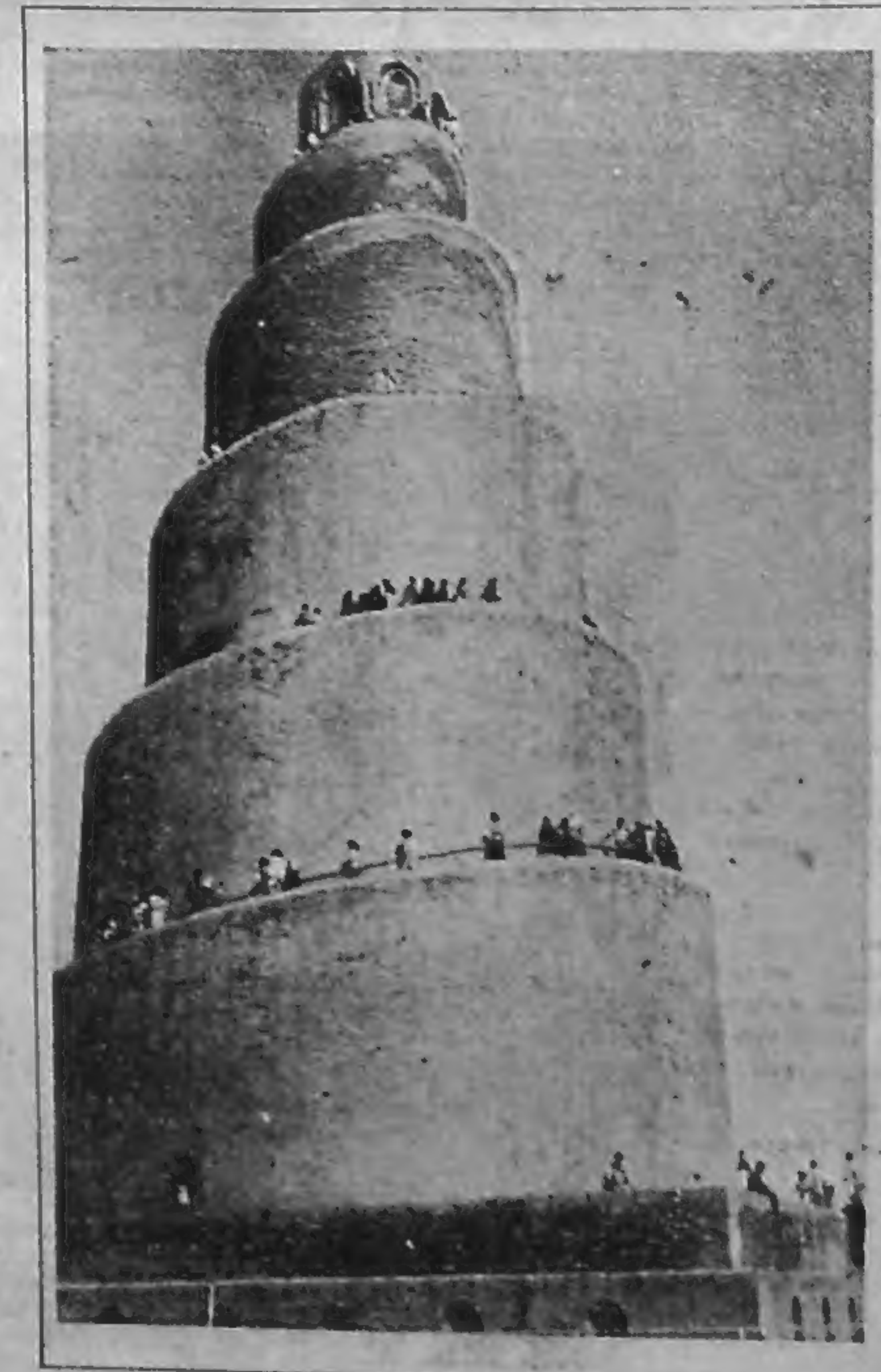
Политикада элдэб зүришлэд
гэртэлгүй, сугтаа хүдэлдэг нүх
тээж харилсаагаа муудуулга
гэж тэр оролдодог байгаа. И
нимэ зүришлэдөөнэй гэг
наан, Брежнев эрд шинэ
ринүүдэ абахагүй гэж "ор
дохо. Хүтэлбэригшээдэй" ду
зүришлэдөөнэй болоходо, т
усоон хүмүүд эз пенсид гэрлэ
даг хэн. «Харшалуулан» хүтэл
рилэгшээдэй олонхын «номенк
турада» хоёр-гурбан шатаар до
гуур тушаалда үлөөгддэг» х
Политбюро-гүй гэшүүн, министр
орлогшо, харин урданай минис
партийн шухала обкомой сөр
тарь болодог, КПСС-эй ЦК-г
гэшүүн багхан орон руу элш
сайдөөр элгээгддэг хэн. И
найн зангыен хамбаашалжа,
хэсбэр бэшэ хүмүүд зоргоор
болодог байгаа. Гансагшэ зэл
дэ ороһон хүмүүдшэ бэшэ, хар
хулгайда ороолдоһон хүдэлмэр
лэгшээдшэ Брежнев тушаалда
орхидог хэн.

Партикий ба гүрэнэй толгойл
шо байха үүргэнэ байн байн б
ри-эхээр хамжаагдадаг боло
Партийн-гүрэнэй засагай г
зургаануудтахи хариуцаалга
тушаалнуудта юрз тааруа хүн
дье бэшэ, харин дутынгаа хан
нарые, института сугтаа хур
нан, Днепропетровскдо, Молд
анда сугтаа хүдэлхэн, армий
сугтаа алба эхэн хүхдөө, е
рынгаа хамгаанайгдахы гүрэн
хиды томилжол, өөрынгаа д
саг, мүлөө бэхжүүлжэ шадхы
гэжэ ойлгодог байгаага аабза.

Амьда манда байхдаа, оро-
доо гу, али партидаа, дүүргэд
байхан удах шаарцаа политич-
из эндэрхээ буухдаа алдаа
газдалыа политичистэ хэсэгтэй
гажэ нэрлэдэ. Энлэ-минн үзэ-
хөө бүри аямшгэтай бэвчэ бол-
хо. Имгэтэл минн түбн заг-
Л. Брежневт тудалхан шүү

Зураг дээрх: Манай эвэрлэ 9
тун жилдэ Ирагай Сомдара то-
до спиралдаа ади инарет
арьгаа хэн. Эндэхэ, 52 метр
дээрхэ, хүзэгтэнхэ мургхы-
х уралдаг хэн. Мүнөө хонюу-
зон тэрнэй оройдо гаража,
шон тойронхы шэртэн хара-
г.

ТАСС-аң фото.

Зураг дээрх: Манай эвэрлэ 9
тун жилдэ Ирагай Сомдара то-
до спиралдаа ади инарет
арьгаа хэн. Эндэхэ, 52 метр
дээрхэ, хүзэгтэнхэ мургхы-
х уралдаг хэн. Мүнөө хонюу-
зон тэрнэй оройдо гаража,
шон тойронхы шэртэн хара-
г.

ТАСС-аң фото.

Корр.: Анархизмын зорилго-нуудыг шийдвэр хандадаггүй!

Ю. Ш.: Таанадта хандагдсан адал аргаар хандадаггүй. Имэрхүү үйл хэрэгүүд би ойлгодоггүй, дилетант хүн. Би теоридо анхарааа хандуулдаггүй. Тингэбшье сэдхэлгүйнээ олонхор Махно батын агууха хүн байгаа гэж ходоо ойлгож яваа. Анархистка хүдэлсэн гэжээ политическэ бэш, харин хүн түрэлтэнэй хүдэлсэн гэж би ойлгодог нэм. Тээд энэмнай багал политика болоно...

Корр.: Шийдвэрлэх ажил абуулга буруушаадаггүй!

Ю. Ш.: Политикада анхарааа хандуулхагүй гэж би уни ханда тангариглаа бэлэй. Тингэбшье шамаша уран зурааша гэжээ тоолодог байгаа наам, дэлхэе тэд ондоогоор хараха байнаш гэж гү, али политическэ абуулгануудыг хубилгаж, эрхэм тээхэн болгохо гэжээ этгэдэггүй. Тингэжүй наа тэрэ уран зурааша бэш, харин политик болохо нэм.

Уран зурааша уран зурааша зандаал үлдэг. Тэрэ бурханда хүзгэлдэг, хүниг хүндэлдэг. Бердсэ нигэжэ бэ-шээн байдаг: «Зохоом ажал юун гэжээб гэжээ. Бурханы урда өөрингөө ажабайдал сагааруула болодог бэш гүй.

Танай нимэ хүн байхантай найн лэ гэжээ. Би сэдхэлдээ багал анархист байжа болохо. Ямаршье социализм, коммунизмда этгэдэггүй... Намда танай үзэл бодолнууд найшаадаг. Юундэб гэжээ, түмэр шэнги хатуу гараар демократи тогтоожо болохогүй гэж түүхэ гэршэлэн харуулаа. Анархизм гэжээ эгээл хүндэ тухалжа боломоор хараа бодол, хүнэй хүдэлсэн гэжээ ойлгодоггүй. Намда тэрэ худал хуурмаггүй байхаараа дүтэ шэнгээр наагдадаг. Энэмнай асуудалыг зүб мөрөөр шиндэхэ нэдэлгэ болоно.

Корр.: Зорюуталан наанаан гүримдүүдэ яаж сүлөөрхэб! Имэрхүү ябадалнууд искуствада янала ушардаг бэш гүй!

Ю. Ш.: Ямаршье уран зураашыг анархист гэжээ тоолохо болохо гү гэжээ та хэлэхэ хүсэлтэй гүй! Энэшье зүйтэй гэжээ ха.

Корр.: Эрх сүлөө гэхэн ойлгосыг шийдвэрлэх аргаар тодорхойлдоггүй!

Ю. Ш.: Сэхэ руун хэлэхэ болоо наа, энэмнай гатсаар

«РОК-Н-РОЛ ГЭЭШЭ ЗЭРЛИГ ААША»

АНАРХО-СИНДИКАЛИСТСКА «ВОЛЯ» ГАЗЕТЫН КОРРЕСПОНДЕНТНУУДТЭ «ДДТ» ГЭЖЭ РОК-ГРУППЫН УДАРИДАГША ЮРИЙ ШЕВЧУГАЯ ҮГЭНЭН ИНТЕРВЬЮ

далга гэжээ. Коллективизм ямаршье харилсаан байхагүй. Эрх сүлөөгэй удханы хадаа үхэлтэй, бурхантай зэргэ оршонхой. Энэ хүн гэжээ. Тэрэ юундэб бүридэдэг бэ гэжээ, бэеһээ, сэдхэлдээ, ухаан бодоллоо. Даянша хүн гэжээ бэеһээ холодон таардаг, тэрэнэй сэдхэл болон ухаан бодол үлдэг. Гансал сэдхэлтэй аад, бэегүй хүн гэжээ тэнгшэг гэжээ тоологдодог. Бээтэй, ухаан бодолтой хүн хэн болодог бэ гэжээ өөһдөө мэдэнэг. Харин сэдхэл гэжээ хосорон наахандаа эрх сүлөөтэй болодог.

Хүн гэжээ элдэб юмэ наахандаа бэрхэ байдаг. Намайе политика бэш, харин хүн нонирхуулдаг. Бишье элдэб ороо байдалнуудтай ушаржа наахааа зобохо, элдэб ябадалнуудаа хаража үзэхш...

Тогтошоон үедэ юун тухай бэшэдэг байгаагүй гэжээ намнаа ходо асуудаг. Тингэдэнь би нигэжэ хэлэдэгби: «Би ходоодо хүн тухай бэшэдэгби. Гансал нэн түрүүн тогтошоон үе сагай оршом соо тэрэниг хаража бэшэдэг байгаа. Харин мүнөө хубилган шэнхэдэлгын хаа саг оршон ерэнхэй. Тингэдэнь хубилган шэнхэдэлгын үедэ хүн ямар байнаб, сэдхэлхын, ухаан бодолхын хубилаа гү гэжээ хаража үзэдэгби».

Корр.: Энэ оршом ямар гэжээб! Граждан дайн эхилжэ гэжээ наанагүй гүй!

Ю. Ш.: Тэрэ бү болоһой даа гэжээ тон ехээр этгэхэ дүрамнай хүрэнэ.

Корр.: Юрий Шевчукта хүнэй гол үүргэ дүүргэхдэнь, тэрэндэ рок ямар нуури эзлэдэг бэ!

Ю. Ш.: Эндэ хүдэлдэг хүн бүхэн би рок-н-ролл гэжээб гэжээ тоолодог. Хэрбээ ондоогоор хэлэхэ болоо наа, рок-н-ролл гэжээ инаг дуран юм.

Зүгөөр тэрэмнай эгээлэй юрын инаг дуран бэш, харин тэд ондоо удхатай дуран болоно. Намнаа ходо нигэжэ асуудаг: «Юра, шамда инаг дуран тухай нэгшье дуун би юм гүй». Тингэдэнь би нигэжэ харюусдагби: «Байнгүй яхаб, минни бүхэн дуунууд инаг дуран тухай юм...». Рок-н-ролл тухай би юун гэжэ хэлэхэ байнаб! Юушье хэлэхэ аргамнигүй. Юрэл тэрэ би юм.

Корр.: Тингэбшье рок гэжээ эхнини гү, али ямар нэгэ шэнэ юмэни гүй!

Ю. Ш.: Эдэ бүгэдэн хамталан абтагданхай. Нэгдэхээр, элшэ хүсэн, хоердохеор, шэнхэн амисхаал. Харин Россияда энэмнай нэн түрүүн үгэ болоно бшуу. Энэндэ үнэн зүб гэхэн синоним би юм. За, луушуулай нигэжэ арсалдажа эхилхэдэнь, намда ходоодо зохид байдаг: «Высоцкий рокер гү, али рокер бэшэ гүй!» Лещенко хэн гэжээб гэжэ арсалдажа асуудал хэнэйшье толгойдо ороогүй байха.

Рок-н-ролл гэжээ зэрлиг ааша. Зүгөөр зэрлиг ааша гэжээ тэрэс шаманда, юрын байдла тэхэрлэе болоно. Искусствада имэрхүү ябадалнууд ходоодо боложо байдаг. Рок гэжээ хэндэшье хэрэггүй искусство гэжээ олохон хүнүүд хэлэдэг. Бодото дээрээ тингэбшье, бодото дээрээ тэрэмнай хандарха туйлдаа хүрэнэ искусство шэнэ амисхаал есарна бшуу.

Аюулга дайнуудай нүүлээр тэрэнэй мундэлхэниг юрэ бусын ушар бэш. Хүсэл бодол, искусство гэжээ дэлхэе абарха болоно. Рок-н-ролл манда бодото хүснүүдэй би байхание үшөө дахин гэршэлэн харуулаа. Бидэ бүхэн юмэ дахад шэнээр эхилжэ аргатайбди.

Росси хадаа рок-н-ролло хүсэ, уйдхар гашуудал үгэнэн

нүүлшын орон болоно. Тэрэ «Росси блози» үгөө. Нэн түрүүн энэмнай үгэ болоно бшуу.

Мүнөө тэд ондоо болонхой. Рок альтернатива хүдэлсөншье бэшэ болонхой. Мүнөө мешанин арбаад жэлэй урда тээ ойлгодоггүй юмэе гүйсдөөр ойлгодог болонхой. Мешанинада дадаха гэжээ гол шухала.

Корр.: Бидэ ганинүүдэй наа бараһанайн нүүлээр лэ магтан үргэдэг заншалтай үнэнэй болонхойбди. Башлачев тухай дурдаад үзэгтэ. Шийдвэр танхиа байгаа гүй!

Ю. Ш.: Танхиа даа. Бидэ үнэнэй танил байгаабди. 1982 ондо тэрэнэй эдэ дуунуудыг бэшэдэг байхадэнь бидэ үүлэа нэмди. Би тэрэндэ ямарар хандадагби? Тон найнаар хандадагби. Нюдаргаараа үбсүүгэ сохихогүйб, могогоршье нулимса гоожуулаагүйб. Общество, орон, дейсад поэдые алаа гэхэн үгэнүүдэшье этгэнэгүйб. Пушкиниг хавишье, Дантесшье алаа гэжэ би тоолодоггүйб.

Заримдаа поэт ажаһуушье хүсэлгүй, бэшэхшье аргагүй болоод, ямаршьеб нэгэ хилдэ хүрэхэ ердэг. Гэмгүйгөөр ажаһуужа байгараа, үхэлхэнь өрхэдэ, наа барахадэнь, уйдаһанай хэрэггүй бшуу. Уйдхар гашуудалэй зүрхэ сэдхэлхэни ээлзэшье наа, шоно шэнги улижа байжа уйдаһанай хэрэггүй: «Тэрэ амиды мэндэ байгаа наа, хэды ехэ юмэбэшэхэ байгааби». Би урдандаа багал хэн нэгэнэй наа барахадэнь, тон ехээр уйдадаг гашуудадаг нэм. Мүнөө өөрөө нигэжэ асуудагби: «Тэрэ хэрэгтэ хэрэггүй юмэ бэшэхгүй байгаа бэшэ гүй». Бэшэхэлхэн, бурхан нимэ хүнүүдтэ дуратай байдаг. Тингэдэнь түргэхэнөөр абаад ябадаг.

Корр.: Шийдвэрлэх ажил абуулга буруушаадаггүй!

Ю. Ш.: Дуратайб, дуратайб гэжээмнай юун болоноби? Би тэрэниг поэт гэжээ тоолодоггүйб, тээдшье тэрэ хээдэшье поэт байгаагүй юм. Тэрэ бухгалар, арифметик, математик, Хлебников багал математик байгаа. Зүгөөр тэрэ поэт байһан юм. Харин Гребенщиков поэт боложо шадаагүй. Тингэдэнь тэрэ Америка руу жүдхөө ха. Хоер янзын дуушад байдаг. Нэгэниг бүхэн наһандаа нэгэл дуу бэшэдэг, нүгөөдэнь буланда найшаадагдэг. Европо руу ошохо, нүүлээрнэй хайшаа зорихоб! Америка! Тингэдэнь Австрали руу зорихо ошохо... Зүгөөр поэдүүд нимэ аяншалгануудта анхарааа табидаггүй. Росси соогоо ажаһуугаад, тэрэн тухай уран шүлэгүүд соогоо магтан дуулаха зүйлүүд яһала олодо.

Корр.: Хоерэлдөөмнай «таагдаагүй ородой сэдхэл» тээшэ шэгнэжэ бэшэ гүй!

Ю. Ш.: Нэгэтэ мангартай байгаа. Энэ юун гэжээб гэжээ бодожо үзөөд өөртөө харюу олоо бэлэйб. Энэ танда таараха гү гэжэ би ойлгоногүйб. Энэмнай юуб гэжээ, уйдхар баяр хоер нэгэ доро зэргэ оршон ердэг. Башлачевой «Ванюша» гэхэн дуун соо энэ харуулагданхай. Саша аһотойл поэт, энэрхы сэдхэлтэй, маанадай дундаһаа Пушкин мэтэ гэхээр оюун бэлгитэй хүн байһан юм...

Корр.: Шиний наанаан аһотой, текстүүд болон шүлэгүүдэй хоорондох илгэнь хаагуур гарадаг би!

Ю. Ш.: Хэрбээ хүжэм найруулан зохохоор байгаа наа, шүлэгүүд аһотойл шүлэгүүд болодог. Жээлхэдэ, Чайковский найруулан зохоһон байгааһаа наа, Пушкинай шүлэгүүдэй удахар найруулагдаһан романсүүдта би балай дуратай бэшэб.

Корр.: Шамда шүлэгүүд би гүй!

Ю. Ш.: Би даа, уялгата шүлэгүүдэ бэшэдэгби.

Корр.: Нүүлшын асуудал нураһани: ДДТ гэжээ ямар үлхатайб, юун гэхэн үгэб!

Ю. Ш.: Дуст.

Корр.: Оройдоон энэ гэжээ гүй!

Ю. Ш.: Тингэ дээ.

[ИМА-пресс — «Волга» газетын № 4 материалуудаар].

США. ДУУШАН БОЛОН ХҮГЖЭМШЭН ЭЛВИС ПРЕСЛИЕ ДА-ГАН ДУУРАГШАДАЙ УЛАСХОРОНДЫН УУЛЗАЛГА ЧИКАГОДА БОЛОБО. ӨӨНЭДЫНГӨӨ ХҮНДЭЛЭН ЕНОЛДОГ ХҮНЭЙ ИСКУССТВЫЕ ЗОХИДООР НАЖААЛДАХА ЗУУРАА, ТЭДЭ УДААН САГ СОО ЭЛВИСЭЙ ҮМДӨӨД ДУУЛАДАГ ХУБСАНАДАЛ АДЛИ КО-СТЮМУУДЫЕ ҮМДЭНЭН БАЙБА. ТАСС-аг фотохронико.

(Үргэлжлэл. Эхнийн 22-39-
дэх номернуудта).

Хүн бүхэнийн эгзэн үнэтэй юумал — амь наһала, дайсонигоо ялаха гэлтэн эрмэлзлээ сүм номондиргаа найдаан бшуу. Буты тээ нөмөцүүд эээрхэжэ байна. Дагсадгай эээрхэжэ байхан газар дээр партизанууд аяхабагар хүндэ хушэр эрхэ байдалда нөмөцүүтэй тулалдана ха юм. Очигүйтэй тулалдана ха юм. Партизанууд үнэхөөрөө буты партизануудтай этгил найдабарине харюулдан коммандир байгаа. Түрүүлээр отряддай коммандир байгадаа, һүүлдэнэ бүхэл партизанска бригадын коммандир болоходоо, хамаг бүтэе ажал абүүлгаша эмхидхэдхэ, уадаридагадаа, нэгтше мүү юумэндэ ороогүй, нэгтше буруутагүй байта юм. Хэрбээ «партизануудай андуу эндуу гаргажа буруугаа һаа, отрядны бүхидөө һаа», тимжэ хэсүү эрхэ байдалда эхэндэ ажал абүүлгаша хэдэг бай

гаа. Смоленскийн бүтүү бүтүү он
дүбшдэ партизануудай өөлдэнь
тугс командирнар бурхад хэнин
хүтгэган ушарын хэдаа манай
совет байгуулалтын, манай интер
национальна үндэс гуримай бо
дото тэрэг дээрэ бэлуулэгдэһэ
хэни ульгэр жэшээ мүн болоно!
Манай парти коммунист Гуржиа
Очирзовэ хайнаар хүмүүжүүлээ.
Манай совет засаг дайныг хүшээр
хүнд эрхэ байдлда амаршэ
бэрээршэны дабажа гарахаар то
хайнаар тэрэниин бэлэдхээ. Манай
парти интернационализмын үзэл
сүрталаар, амаршэ яатан бай
гаа хаань, манай совет хүндэ хай
наар хандаха, этигэж үзэл сүрт
алаар смоленскийн колхознигууды
хүмүүжүүлээ. Капитализмын эрх
байдлаа нимэ юумэн болохы
байна гү! Жэшэни, США-да нимэ
юумэн болохо гэжэ ханахаар вал

Манай гүрэндэ, манай бүхы арада
та эгзэн хүндэ дабаан бии байгаа.
Энэ дабаан 1941 он бэлэй. Зүүн
зүгэй арадуудай эртэ урдын ки
тын shoop, 1941 он могой жи
байгаа. Тэрэ дабаанай оройни
юньс хара, манай буядааар, га
ни хара мүн болоно. Иймэ асар
еэс гүрэндэ, совет арада галзуу
муулангаар довтолон орохо эгэ
хэдэ, Гитлер хара шэрэм ногоо
эдэс бэшэ та юм. Капитализмы
тосоржо байһан байгуулалта га
ни галзуу амитанине, галзуур
муртоо айтбагар аюултай амита
нике бии болгоо та юм. Капита
лизмын байгуулалта иймэ галзуу
амитадие хүри хоёр олоор мүнөө
шь бии болгожо байтай—түн
мэ табисууртай байна бишүү. Тэрэ
галзуурагшадые номгоруулаа хүлэ
гэ манда баһал бии та юм. Энэ
ий манай олон үндэс аһатан
огууекэ совет арадай бета нэ
дэл, совет интернационализмы
орьелмо хүсэн дээрэ оршоһон н
гдэя болоно.

ХОЖО НАРА

Зургаандахы бүлэг

Июль харым бүрвэд нэрим эмд
удатай байһачинь эрт урдд
наашь маргадашантай. Убг
улыгэршэд, миним эсэг, баж
Жатухаас гэгшэд зомо хара
үмээд хүгүз татагд юм гэжээ тэ
сэдэг хэн. Етэ залуунда тиирж
үмээд хүгүй болодог байгаа

Нээрэлхье томо харада муу
халуун боломо, адууна мал ор
зо газраа оложо ядама зобод
юм. Тийгээд ноно батгагналд
лон бүсэд шумуулиууд амар з
үзүүлжүй, тийгээднй үнэ рүү ор
зо гү. амь түүдэрнэ шэбэрээд
дэлэнгүй байгээднэ ондоо өр
гүй за юм. Үзэрнүүд энэ ко
харада бэлшээрэдэ байма үгэд
гүй хнэ түүгээ үргэжэрөөд, м
рай түүлнүүд шигээр түшгэн
сэ гүйлээднэ даа. Хоно харин
луунда зондой монсогойршоо
тарха доошонь ханжуулаад, т
ржээ баймаа зэрэвн нэ бай
Юундэ тигнээд гэжэ бэ үрдэ
ойлгомо аадаг хэм. Игнээ мо
согойрдог шалтагалниень ба
мдээдэ абааб. Хонид мошоо
тайшалуулхичаа урда тээ и
жэ монсогойрдог, тигрэдэг за к
Энэ үедэ хонидой мошон түб
өөрээдэ эилдэг байна. Хон
гээдэ тэдн орон зуун хэлэй т
шадэ зунай халуунда хэгээднэ
тэй тэмсэжэ мэдээдэ табишхуу

амитад юм. Хэдэгнээм хонидой зам-
мар үрбэгэнүүнэй зобоодог бай-
на. Тарган хүнээтэй хонид найгаа-
жа, тэрэ утмы унагаажа шададаг,
харин туранхай хонид оройдоо
дээлдэггүй, үлгөөнөө үдэш бо-
лотор саг үргэлжэ зэрлэдэ зэрлэ-
дгээр үхэдэг. Хонидой энэ үб-
шанин аэрлэлдэдэг үбшэнэ гэжэ
нэрлэдэг.

— Хожо хараада үнээд хожордог, — гэжээ сэргээгчид хэлээ хэн. Юунд? Мунөө үедэ колхоз, совхозуудай үнээд яадаг бэл? Манай эрхэ байдалдаа харьё нимэ нэрээр нэрлээд байгаа гэшээ гүй. Хүрсэнгедэ байхадаа манайхи харагша үнээтэй хэмдид. Бэээр жаягчид, богонихон хүлтэй үнээнд бэлэй. Харин гэдэһэнэйнь тэрэгэр гэшээ аргагүй хэн. Хараадаа үнэхөөрөөл хайрпадаа хүрхөөрөө түгээлтэй бэлэй. Үнээниймай эбэр-хышье жаягчид, родигер. Гэбэр-хышье жаягчид үнээнд хэн. Адуул-

Ар 6
эрдэ

ганда үүр сүүрээр гаргагша бэлэйдий. Харин үдэр халуун болоходо, тэрэ үнэмнай газрага гүйжэ өргэшэ бэлэй. Харагша үнэмнэ гүйжэ харахада, эхэл эмнэ дэтэй нэн даа. Үнэмн гүйнэб гэжэ ханана хаш, нарихан хүлөө булай түргөөр хүдэлгэхэл даа. Байра дээрээ байже байгаад, минн хүлөө хүдэлгэжэ байхан шэнги Манай үнэмнэй гол үүргые тэрэ зэгэр томо гэдэжининь дүүргэдэ гээшэ ха гэжэ би ханадаг нэм. Моро монсогор гэдэжиндэнь тархи, хүл, хүүл гэгшэд минн няаг дашахан мэтээр ханагдагша нэм. Тээд нимэ өөдгүй ахир үнэмнээд хүнзгөөр дүүрэн хү үгэдэг гынэ, үгэдэ гайхалтай бэлэй! Харин нүгөө харагар эбэртэй, үгэ хүлтэй, гэдэж багатай жэрбэгшэ улагша үнэмнай хахад хүнэг болохгүй хү үгэдэг байгаа. «Хубисгаль» коммунадао ороходомнай манай улагша үнэмэ үүсэлжэ эдэгшэ хэн, Харагшамнай нэмэртэй хадаа үлөө бэлэй. Харагшамнаамнай нилээд олон хайр үнэмэд үдэхи байха.

[illegible]

байнхай. Буты ажалшдаан сагаан
эдеэнэй хэрэглэмжые гүйсэд дүү-
рэнээр хангаха саг дүтэлэнхэй дээ.

бурлаадай эртэй урдандай заншлаа бичи юм — прохон айлшанда сагаан эдөө табиха. Нүтэй сай эдөөнэй дээжэ гэлсэдэг ха юм. Хүрээ хүрэнөөр сай аягалжа, сапамаад табидэг. Ингээ бурлад айл хүндөө эхилдэг.

Ягаад манай хото хороудтай
хүн элбэг болоо гэжшб, ондоо
гоор хэлхэдэг, город руу хүн
горхон урдадаг болоо гэжшб гэ-
ж энэ бүлэгтөө хөөрхэз ханаа-
тайб. Хото хороудтай хүдэлмэ-
ришдэй тосхонуудай ажалшдаг
элбэг дэлбэгэр хүеэр хангадаг
гэжшэ тиймэшье амар хэрэг бэ-
шэ юм. Бүри урдань үнэнэ бүри-
нэе жэлдээ тээн зуун литр хүн
хаахын тулээ хаалишадны рес-
публикадаа мурьсөөн эмхидгэж
дэдэг байхан юм гэж хаанаб даа
дурдаа нэм. Харин мүнөө олонх

бан хо
ни шэм

ажихнуудтаа хаамхай үнээн бүри
нөө жил соогоо дунда зэргээр
хоёр мянган литр хүн хаагдана
Бүрлэдэймнэй колхоз, совхозуу,
хайшан гэжэ нимэ амжалта туй
лажа шадсаб!

Нэгдэгт табиад оной хүүл багаар
республикийн хоер томо хүтэлбэр
рилэгшэдтэй Бураад оронойгоо
аймаг хүдөөгоор үни удаанаа
абаа һэм. Тиихэ үедэ партиин ос
ластойн комитет республикийн
ажайнуудта үнээдэй тоо толгойн
олошоруулаа хараа түсбэ табиг
жа байгаа бэлэй. Хаа хаанагу
үнээд хубайрдаг, ашга шэмэин
багаар абтадаг һэм. Үнээдэй тоо
толгойн олошоруулахын тулада, н
һаалгыг хоер дахин өхэ болго
хын тулада юу хэхэ хэрэгтэй бай
гааби Тиин республикийннай хү
тэлбэрилэгшэд хүдөө нутагуудаа
ябажа, һаалишад малшадтэй, пар
тийна болон советскэ хүдэлмэрл
лэгшэдтэй, колхозуудай түрүүлэг
шэнэр болон совхозуудай дире
кторнуудтэй, хүдөө ажайн мэргэ
жэлтэдтэй хоерэлдэгһэн, зүбшэг
байла юм

Тийж үед тугалшанаар хүдэ
мэрилжэ байһан Долгормжан Эрдыне
дүнеесэгэй гэртэ ороо агшэ һэм
ди. Долгормжан Эрдынесаа үг
дээхэй хүн республикадамай үг
байһа. Тэрээн тухай газетэдэ яһа
ла бэшһэн, дүй дүршэһынь зу
рагтайн номшье гараһан юм.
«Улаан-Үдэнгэ» холтоздо хаал
шанаар хүдэлмэрнөө. Нэгэтай бо
лоһомшье һаа, үйгэргүй хүнгэ
түргэн Долгормжан Эрдынесаа
орожо өршэн айлшадаа хүнд
тэйгөөр утгажа бурхад ёһоорса
саялуулаа һэн. Би зодоодо үн
шиндээгдэһэн юмз шэнгээр мик
лэ юрэ айлшадаа хүндэлжэ ш
дадаг бурхад эхэнэрүүдэй ш
дебарине ехэ гайздадаг хүм.

Ехэ ута хоёралдөөн болоо б
лэй. Гэрэй эзэн эхнэр айлшадай
гаа хоёрэвмэ түрүүшээр абяаг
гоёр шагнаба. Айлшадын бэй
аймгуудта, бэйш амганыуудта х
рахан найн юумэн гуйхгүй, м
дейралдахан дагугдалууд тух
амар асуудал тои шухала байна
амар түсэб табигданаб тээх м
түе нилээд хоёрөө бэлэй. Мал
ахар шимэ эрд дээшлүүлээ г
хэн лэртин Центральна Комит
дэй давариме дүүргэлин үү
амар юумэ тээх ахотойб гэж
ахлаа хоёрбэйд. Айлшадайгаа х
лэлэн үгтэ Долгиржан Эрдэнэ
шагнаад бодолгото болоң, и
нээд удан хуугаа хэн. Түгээ
хүүлээрнэ нигээд хэлээ бэлэ

— Том зүб асуудал табигалд байна даа. Имагтал эхэртэ бол мал тугай орд зон лэдэн зуутан оньхон үгэнүүднэ хэлсэдэг гэсэн нүхтэйгэ зүүн эрхтэ зэбсэг, н тэй үхсэн гэрэй түшмэл гэхэн оньхон үгэ бин юм. Манай ажал

дүүшмэггүй өхү ахларал хөндүүр
дэгдэгдэж гээшэ. Һааһишадай мүү
рысеон тухай үдэр бүхэндэ га
зэтэдэ бэшэдэг, рөдигөөр хэллэ
жэл байдаг. Элдэбим сулһа үз
лөөн дээрэ ходоол һу һаали дээ
шэлүүлхэ асуудал табигдадаг. Тээ
эдэ бүгдэдһөө боложо хүн нэмэ
нэгүй. Яахадһа тингэнзүб! Таана,
тон зүб асуудал табинат. Бишье
энээн тухай бодомо ябагшаб. Ма
лай тоо толгойо олошоруулһаа
энэ хэрэгһе шиндхэжэ болохогүй!
Мал-ажал эрилхэ, эбэртэ мод
малһе харууһалха бүхы хүдэл
мэринье үндэһөөрнэ хубилгата хэ
рэгтэй. Яахадһа һүүлэй үедэ т
гал тухай хэмшэ юушье хэлхээ
болишооб. Һааһишадай ажал т
хэд хэлхээдэ, үнөөн бүхэнһө
хэды килограмм хүн һаагдааб г
жэ тоолоод лэ, зуун үнээн бүр
һөө хэды тугал абтааб гэжэ оро
доо хэмшэ һонирходоогүй. Мини
һанехадэ, үнөөн гээшэ тугалһа

Африка БАЛЬБУРОВ

ёр
эгни

хилдэг ха юм. Хэды тугал, ям
тугал абтааб гэжэ хөөрэлдэхэ өн
той гэжэ хананаб. би хаалишанай
гаа ажал орхижо, эдэ жолууд
тугалшанаар хүдэлмэрилнэб. Ү
данайхнаа дутуугүй найнаар х
дэлмэрилжэ байнаб гэжэ хана
шэб. Тэдэ лэ хэндэшье хэрэггүй
оройдоо хонигүй хүдэлмэрилш
болошонхой агшаб. Минин аж
лаар хэншье хонирходоггүй, на
гаа хэншье, юуншье гэжэ хур
даггүй. Заримдаа гомдолтой ба
даг. Тугал хэрэггэ болое юм
Тугалгүйгээр үнэгэй болодог ш
нэ арга бин болоо юм гү? Бү
юумын хуул тугалнаа рхилд
ха юм. Бодоод үзэт дээ. Бү
тэжээл хуу үнэгэдэ үгтэнэ. Ү
рин залуу малда үлэнхэ дутаа
юумынэ лэ харбайдаг гэжээ. Э
зүб гэжээ гү? Үбнэ тэжээлээр яд
дажа, үбэлэй хүйтэндэ зобожо, т
галиуд арай гэжэ ондо орон
Ингэжэ ондо оронон бурууд оро
доош эхэ болоногүй, жэжэхэн т
галай зэргэл зандеа байдаг. Б
руудые найнаар харууһанаа н
нэгэ жэл соо таргалууһаа хаа,

Энэ хөөрэлдөөн Сэлэнгын со-
гоздо, Сэлэн-Дүүмэдэ, табиад он-
хүүн багта болоһон юм. Тэрэ н-
хэнхээ хойшо нилээд ехэ хуб-
налта болоо юм бээ, мүнөө т-
галшадай мурысөөн, тугалые е-
гүртөөр томо болгото оролдол-
гөргөгдөдөг болоо. Олонхи аж-
хынуудта тугалай үдэр бүрийн
шэгнүүрые нэмээлэнэй дүнгө-
тугалшадай хүдэлмэриние сэгн-
дэг болонхой.

Юреэгий талаа оршодог С
лангын аймагтай Карл Маркс
эрэмжитэ колхоз түрэтэр Сэлэ
Дүүмнээ тинимэше холо бэл
юм. Юреэгий тала тухай, тэнд
аи колхоз тухай, колхозой түр
шүүл тухай эндэ хөөрхэ хана
тайб.

Юрөөдэ гүшаад онуудга тү
шалгын ажлыг — Юрөөгэй үн
гэртэ малай туршалгын стени
байгуулагданан юм. Бүрээдэй тү
рэ үүсн хүдөө ажлаын эрдэмт
туршалга шэжиглэйн хүдэлмэ
збуулга өөрынөө үйлдбэри
базыг хаана байлгахаб гэжэ то
мэргэнээр тодорхойлоһон байга
Эрдэмтэд туршалгынгаа хүдэлм
рикнэ ондоо тээжн эрхэ байда
һаа илгэрдаггүй том адилхан ба
гөөлгын ба сагай үлчилдэй гэгэ

хэдэ, Бураадга нутагтаахэ шэнийн
сын сорт байгууллахаарай айнаба
эхээр суурьхан Кремь орооно
то тарваган үрэлэ байжаруул
туршелгынгаа хүдэлмэринэ Ула
райн аймга — балай тинмэ үлү
хайнишэ бэшэ, ондоо газарнуул
хаа дан эхэ муушэ бэшэ газар
та хэдэг байгаа. Тинхэдээ хой
зүгэй халхингаа эхээр хамгаала
даашыгуй элхэлэг хурьтанда ш
ниисээ таригаг нэн. Онохойн
ниисэ республикыннай алиш а
мга аймагтай хайнаар урга
ла юм. Эбэрт бодо малай үү
гэр байжаруула хүдэлмэри Улаа
Үдэнэ хоер зуун модоной г
зарта оршодог Юрөө гэдэг за
бүглүү худос нутагта хэдэнжэ э
лээ бэлэй. Тэрэ үедэ зайн галш
радиошье гэжэ байсагүй. Гэж
тиншэ хоер-гурба гү, заримд
дүрбэ-таба хоножо түрэдэг б
лэй. Үүлээр байжаруула энэ
хүдэлмэринэ эбэрт бодо мал
талаар эхэлэн мэргэжлээн М
хил Николаевич Балков мүн
нэй томохон эрдэмтэн Конст
тин Ермолаевич Ильин хоер
жэ эхилээ нэн.

1971 оной намар Улаан-Удэ
гэнтэ хайшан гэгдэше юм, мэдээ
уран зохиолшо Сергей Сергеев
Смирнов хүржэ эрээ нэн,
манай Уран зохиолшод
холбооны айшан болоо бэлэ
Холбооны түрүүлэгшэ Дам
Жалсарее бидэ хоёр айшан
абажа, республика соогуураа
нээд ябаа нэмдн, нүүлдэнэ Б
галай эрьдэ Ехэ голы загс
үсхэбэрилгын заводто һонин у
залга болоо бэлэй, Бураадай
дөө ажлын институтай нурал
—туршалгын ажыхада ошоо н
ди. Тэгдэ Сергей Сергеевич
арбан дүрбэн жэл соо энэ аж
хыс хүтэлбэрилжэ байһан Ко
стантин Ермолаевич Ильинтэй у
заа нэн.

Намарай бүрхэг халхитай үдэ
байгаа. Зунай плац үмдээн Се-
гей Сергеевич гэнэ бэлхээ
дээрэ ошожо, үнээдые харая
бэ гэшлэ. Иимэ хүйтэн хубе-
тай айлшамнай хүдөө хээрэ ош-
тодоо, дээрашаанч бэшэ гу-
жэ би ханаагаа зобобоб. Гэбшэ
бэлхээрийдэ гаража, үхэрнүүд
хараха гэшлэнэ хонки байбал К-
стантин Ермолеевич айлшаа-
гаа ингэжэ дүрэдхалада, «хэ-
бэлхаба, юуб гэхэдэ, тэрэнэй эгэ-
эхээрэ омогордоход, олон жэл
туршада ажаллажа, hy хаали-
эрхим үнээдые байгуулан хэр-
тэ анхаралаа тандуудга хүн-
үүсөөн ха юм. Эгээл тиимшээ
дөө ажахын институтдай бүрал-
тай амалы оройонтоо хамаг
тэй иимэ ажахиуудай дунда
хаалгаар эрхимлэжэ ябана бшэ»
Сергей Сергеевич бэлхээжэ я-
хан асари томо дэлэнтэй үнээ-
айхбатар эхэ анхаралтайгаар ад-
лан хараха.

— Манай бурядад үүлтэр сүмэн-
ментал үүлтэр хоёрой хооронд
хоо гарахан үхэрнүүд эдэл дэ-
— гэжэ Константин Ермолаев

сэдэвхээс хүдэлгэн тоорсныг, тэдгээрийг дагалдан
дэсреспубликадаа ниймэс малга
үнийнхэй үсгэнжэ эхилэнхэйбди. Э
үнеэдэе тогтууртай үүлэт
шэнжнээй болохонй гэжэ тоол
тодо болохо. Эдэ үнеэд симм
тал үүлэтэрэй үнээдхээс тэд о
юм. Тийхээс бураадейш үүлэт
тэ адли бэшэ. Газва талаһаан
рехадэ, симментал үүлэтэртэ м
дал адлишье һаа, эдэ үнээд
рээд үүлэтэрэй үнээдхээс адли ай
шөгтэй шэрхи, тэмээл голоодог
хайхан хүтэй юм. Тэрэнһээс
на һу өхэ үгэдэг. Сэбр симм
тал үүлэтэрэй үнээдхээшье өхэ
гарадэг байна. Манай эдэ үнээ
һээс илгээжэ 5000 лито хаадаг

— Таныг энд үсэбэрлэгддэг мал республикын очдоо ажлынхнуудта абаашагдадаг гэжээ г— гэж нилээдгүй дараан Сегей Сергеевич асууба.

— Абеашагдадаг дээ — гэж
Ильин харюусаба. — Маанай гурвал
лей ажтай үүлтэртэ маанай аж
зы болгондонтой юм. Маанай аж
зы республикынгаа бүтэе колхо
соотозуудта үүлтэртэ эбээтэ б
до мал дэлгэрүүдэг газар б
лонтой.

[Үргэлжлэлийнх үдсэдэх нэ
мертө гарал].

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

Африка БАЛЬБУРОВ

Улаан-Удын «Электро-машин» завод хүдэлмэрлэгшэдэйгээ ажлаахын тула городской хүн зондоо квартира, комната арендээр абана. Имээ телефоноор хонходохотойн болохо: 2-93-65, адрес: Борсоевой үйлсэ, 105.

Шэнэ адрес

В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ хүүгэдэй Совет жасын Буряадай республиканска отделонкин правлени өөрингөө шэнэ адрес мэдээсэнэ: 670000, Улаан-Удэ хото, Ербановий үйлсэ, 6, 5-дахн кабинет, телефон 2-33-93 (КПСС-эй рескомой нийтэ-политическэ түбэй байшан соо).

Энэнтэй хамта үншэн үхибүүдтэ, түрэлхидгүй үлэхэн хүүгэдтэ, үлбэр бээтэй үхибүүдтэ, олон хүүгэдтэй бүлэнүүдтэ тухаламжа хүргэхөөр хүнүүдхэ, предпринимүүдхэ, эмхинүүдхэ эльгээгдэхэн мунга абахын тула банкын счедой номер мэдээсэнэбди: Улаан-Удэ хото, ЖСБ-гэй ОПЕРУ, расчётно счёт № 000707601.

«ДРУЖБА»
Мультфильмы — в 9-50, Так жить нельзя — в 11-20, 13-30, 15-40, 18-10, 20-30.
«РОДИНА»
Иван Васильевич меняет профессию — в 10, Так жить нельзя — в 14, 18, Шина-Королева джунглей (ЖЕНЩИНА-ТАРЗАН) — в 12, 16, 20, 22.
«ПРОГРЕСС»
Красный зал — Путь в высший свет — в 12-10, 14-20, 16-20, 18-20, 20-20. Зеленый зал — Допинг для ангелов — в 10, 14, 16, 20-40, Могилы светлячка — в 12, Легенда о Нарайяме (2 серии) — в 17-50.
«ОКТЯБРЬ»
Довочка и крокодил — в 9-40, Так жить нельзя — в 11-20, 15-20, 19-20, Точный удар — в 13-20, 17-20, 21-20.
«ВОСТОК»
Третий дракон — в 13-30, Собственными стараниями (2 серии) — в 15, 18, 21.
«БАЯКАЛ»
Транти-ванти — в 16-30, Как три мушкетера (2 серии) — в 18, 20-30.
«АРШАН»
Судьба барабанщика — в 17, Преступление Антуана — в 19, 21.
ДКМТ ЛВРЗ
Бонны и покой — в 19, 21.

Таанад тухай мэдээсэхэ

Андрей Дмитриевич Сохаровай нэрэмжэтэ энэрхы сэдхэлэй орденной үүсхэл ба ВЛКСМ-эй ЦК-гай дэмжэлхэнэй ашаар байгуулагдахан «Милосердие» гэжэ поезд хакар Улаан-Удэ хото хүрэлжэ эрхэнэ.

Медигүүд, шажанай албан, экстрасенсүүд, юрист-

нууд, арадай депутадууд тэрэнэй бүридэлдэ ороно гэжэ «Молодежка» мэдээсэсэн. Тэднэртэй уулзалганууд, хөөрэлдөөнүүд үнгэргэгдэхэ, концертүүд табигдаха.

Поезд Владивостокхоо заммаа эхилээд, Ригэтэй уулза-

ха юм. Тэрэ үншэн хүүгэдтэ, үлбэр бээтэй хүнүүдтэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, мунга зоори суглуулжа, һайн һайхан зорилгонуудта тэрэниие гаргашалха байна.

Бүхы орон соогуур тэрэн тухай сонсхолон дэлгэрэн тарахын тула оролдохо хэрэгтэй. Предпринимүүдэй,

эмги зургаануудай, ажатын тоосооной залуушуулай эмхинүүдэй кооперативуудай хүтэлбэрлэгшэд, сэхэнь хэлэхэдэ, өөрингөө продукция худалдаха, өөр тухайгаа юрэл мэдүүлхэ хүсэлтэй байбал, ашатай тухатай хэлсээ баталхадтай болохо. Хэлсээ баталха арга боломжо таанадта бии. Гансал 2-42-39 телефоноор хонходоод, до-

лоон хоногой үнгэрхэн хойно «Милосердие» поездын вагонууд дээрэ танай фирмын гоёор шэмэглэгдэхэн сонсхолые Красноярск, Новосибирск, Москва, Ригэ хотонуудай хүн зон хараха, уншаха.

Сонсхол гэшээ амжалта туйлахын тула найдамтай зам болодог. Энэниие бү мартагты, шамдагты...

ХУНИН ОГТОРГОЙ.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

Анхарагты!

Анхарагты!

1991 ондо «Буряадай залуушуул» газетэ захын тула уншагшадай энгэмээр, гоёор үгэ хэлэгты, хооралдэгты. Бидэ ерэхэ жэлдэ таанадай урма хухалхагүйбди. Таанад эршэмтэй һайнаар хүдэлхэнэйгөө түлөө амаралтын үедэ хилин саагуур һонирхолтойгоор аяншалхаар гү, али «Спутник» БММТ-гэй тухаламжаар уласхоорондын залуушуулай лагерта амархаар шагнагдажа болохот.

Конкурсдо илагшадые хүнгэлэлтэтэй путевкунууд хүлээнэ (50-һаа 100 хүрэтэр процент). Хүнгэлэлтэ газетэдэ захил хэлгын дүнгүүдхэ дүлддаха.

«Буряадай залуушуул» газетэдэ захил олоор хэбэл, урмашуулагдахат.

Залуушуулай газетэдэ захил хэхэнь бүхы үетэн нүхэдөө, түрэл гаралаа урмалгты!

7 түхэриг 80 мунга манай газетын түлөө түлэхээ шамдагты!

«Союзпечатины» өгөнтсөөнүүдтэ хандажа, хэблэл тараагшад болохметнай урмалнабди.

Оройдоол

хоер үдэр

Энэрхы сэдхэлэй болон залууржүүлгын Буряадай фондын отделонкин «Найдалай телефоной» албан тухаламжада хүртэхэ дуратайшуудта хандажа, бэрхэ мэргэжэлтэд ерэхэн гэжэ мэдээсэнэ. 2-33-69 номерой телефоноор 10 сагһаа 13 саг болотор, 15-һаа 18 саг болотор (октябрийн 8 болон 9) түрүү бэрхэ мэргэжэлтэд таанадта зүбшэл үгэхэ аргатай байха. Үшөө тинхэдэ:

Өөһэдүмнай бариган гэрлээ манай бүлгые намнажа гаргаһантайны дашарамдуулан, ямаршые квартира абахаар бэлэмди.

Имээ телефоноор хандагты: 2-16-51, 2-34-10, 3-73-41, Скобловтоной бүлэ гэжэ асууха.

Эдэ бэрхэ мэргэжэлтэдтэй уулзаха гэхэл, имээ адресаар ерэхэдтэй болохо байна: Улаан-Удэ, ЛКСМ-эй реском, 206-дахн кабинет. Октябрийн 8-һаа 9 болотор найдалай телефоноор 20 сагһаа 24 саг болотор энэрхы сэдхэл гэжэ поездын

Октябрийн 8-да, понедельник, правлени болон шалгалтын комиссин сбор сонсхогдоно. СССР-эй арадай депутат С. Г. Шапхавай кабинет соо 18 саг 30 минутада эхилхэ (Улаан-Удэ хото, Смоленской үйлсэ, 26, ВСТИ-гэй нэгдэхэ корпус, комн. 118, телефон: 2-34-83).

Октябрийн 9-дэ, вторник, бултанда имээ үгэ булалдаан үүсхэгдэхэ: «Дэлгүүр маанадые кепка-галымда асарха гү!»

КПСС-эй рескомой нийтэ-политическэ түбэй ехэ зал соо (политгээрэлэй байшан байһан гэр) 18 саг 30 минутада эхилхэ.

КРОССВОРД

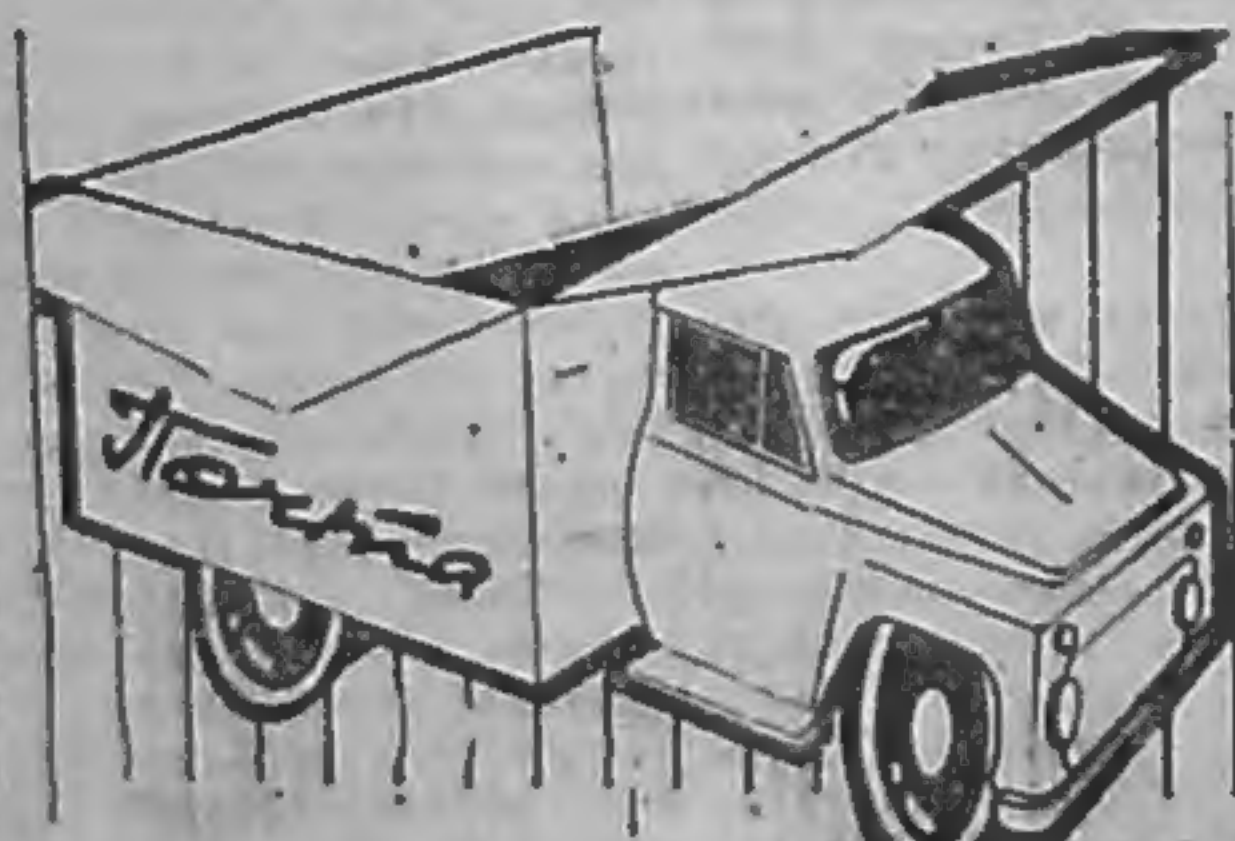
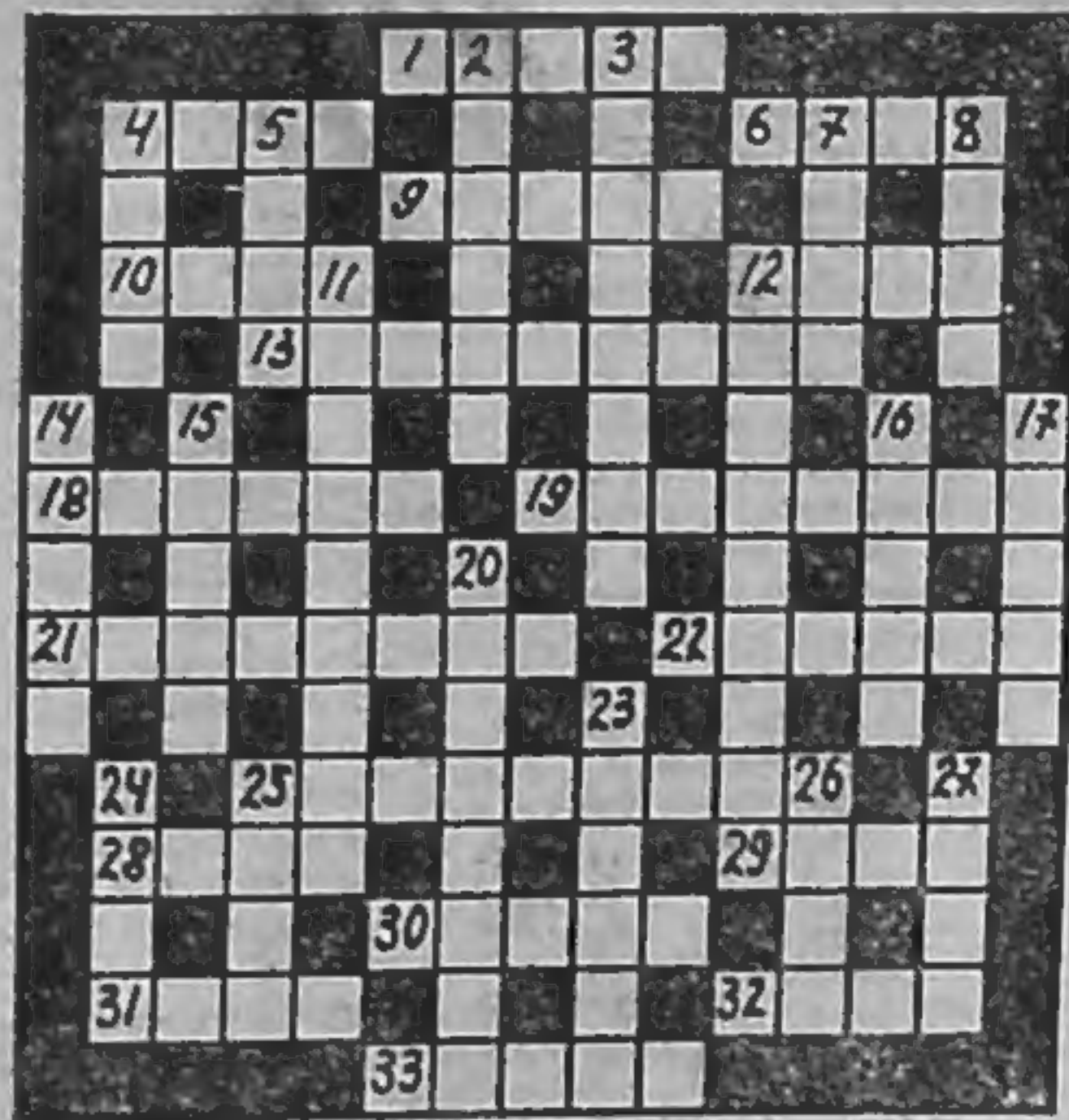
По горизонтали: 1. Птица отряда голенастых. 4. Граница между сельскохозяйственными угодьями. 6. Прием в фехтовании. 9. Крепость-герой. 10. Видимое над землей воздушное пространство. 12. Прикрепленное к древку полотнище с изображением герба, эмблемы. 13. Верхняя часть комнаты разделенная на два полуэтажа. 18. Точильный брусок. 19. Бродячий певец в древней Руси. 21. Документ на права лечения и питания на курорте. 22. Чувство усталости, расслабленности. 25. Начинающий основные комбинации в спорте. 28. Стихия. 29. Озеро в Абхазии. 30. Промысловая рыба семейства карповых. 31. Дугообразное перекрытие проема в стене здания. 32. Вероятность, возможность успеха, удача. 33. Основной конструктивный элемент здания.

По вертикали: 2. Богиня утренней зари в древне-римской мифологии. 3. Место заготовки древесины. 4. Перечень блюд в ресторане, столовой. 5. Земноводное животное. 7. Балка посредине днища судна. 8. Брус, на который настилаются досчатые полы. 11. Раздел философии, учение о бытии. 12. Принадлежность для письма, рисования. 14. Же-

лезнодорожное устройство для сортировки вагонов. 15. Дикая африканская лошадь. 16. Электронная лампа. 17. Кухонный инвентарь для русской печи. 20. Короткая речь, произнесенная без подготовки. 23. Простейший углеводород, бесцветный газ. 24. Женская одежда. 25. Растение семейства бобовых. 26. Столица союзной Республики. 27. Беспорядок. СЕНТЯБРИН 29-ДЭ ТОЛИЛОГДОНОН КРОССВОРДЫН ХАРИУНУУД

По горизонтали: 1. Плинтус. 4. Радиопеленг. 7. Балалайка. 9. Эхолот. 10. Амосов. 12. Фронт. 14. Расписка. 15. Искатель. 17. Сцена. 18. Ямалик. 20. Орбита. 21. Канарейка. 22. Гимнастерка. 23. Нальчик.

По вертикали: 1. Подкат. 2. «Наполеон». 3. Стенка. 5. Многословие. 6. Лиственница. 7. Ботаники. 8. Амбразура. 9. Энергия. 11. Вольера. 12. Фокус. 13. «Тоска». 16. Щедрость. 19. «Кармен». 20. Окорок.

МАНАЙ
АДРЕС,
ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Калан-даршвилли. 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический—2-43-21, социаль-но-экономический проблем—2-43-21, писем и образования, 13 ГАРАДАГ.

переводов—2-40-57, коррек-торская—2-35-74.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.

Редактор
Александр ДРУЖИНИН